

Forprosjekt til masterplan for området Ringebu Prestegard og Ringebu Stavkirke

1. september 2016

OPPLAND
fylkeskommune

RINGEBU
kommune

På grunnlag av midler fra Oppland fylkeskommune på kr 150.000 til forprosjekt til masterplan for området Ringeby Prestegard og Ringeby stavkirke har forprosjektet blitt gjennomført i 2016.

Per Morset ble engasjert som prosjektleder.

Styringsgruppe for arbeidet:

Rådmann Per Lervåg, leder

Tjenesteleder kultur Anne Bolme Vestad, sekretær

Næringssjef Frode Martinsen

Styreleder i Stiftelsen Ringeby prestegard, Einar Høystad

Kirkeverge Lars Smestadmoen

Avdelingsleder ved Gudbrandsdalsmusea AS, Per Gunnar Hagelien

Tekst og foto: Per Morset

Innholdsregister

Sammendrag forprosjekt:	4-24
1. Administrativt	5
2. Hva er en masterplan	5
3. Hvorfor lager vi en masterplan	6
4. Gudbrandsdalens fineste kulturområde	6
5. Hva vil vi med området	7
6. Visjon	7
 Mulighetene: Hovedpunkter i masterplanen	 7
7.1 Besøks og formidlingssenter ved Ringeby stavkirke	7
7.2 Prestegarden som regionalt senter for kunst, kultur og kulturhistorie.	10
7.3 Utviklingsplan for hagen og kulturlandskapet	12
7.4 Driftsbygningen	14
7.5 Artist in residence	16
7.6 Forholdet til Vålebru sentrum og næringslivet i kommunen	18
7.7 Plan for skilting og informasjon	20
8 Organisering av området	22
9 Vegen videre	23
 Temaraapporter. Vedlegg 1-8W	 25-85
Vedlegg 1. Besøks- og formidlingssenter ved Ringeby stavkirke	25
Vedlegg 2. Prestegarden som regionalt senter for kunst, kultur og Kulturhistorie. Strategiplan for utvikling av Stiftelsen Ringeby prestegard	34
Vedlegg 3 Utviklingsplan for hagen og kulturlandskapet	44
Vedlegg 4 Utvikling av driftsbygningen ved Ringeby prestegard	56
Vedlegg 4b Tilstandsrapport driftsbygning fra Gudbrandsdalsmusea	64
Vedlegg 5 Artist in Residence (AiR)	68
Vedlegg 6 Samarbeid med Vålebru sentrum og næringslivet I kommunen	74
Vedlegg 7 Plan for skilting og informasjon	77
Vedlegg 8 Oversikt over personer og instanser som har vært Involvert i arbeidet	87
 Vedlegg 9 Referanseliste	 89
Vedlegg 10 Tilskudd og finansieringskilder	92

Forprosjekt til masterplan for området ved Ringebu stavkirke og prestegard

Sammendrag

Dette dokumentet, med vedlegg, er resultatet av et arbeid som er gjennomført i tiden mars – august 2016. Det er et forprosjekt, og munner ut i forslag om oppfølging i et hovedprosjekt med 4 deltemaer:

- *Ringebu stavkirke – en internasjonal attraksjon*
- *Kunst som regional utviklingsstrategi*
- *Ringebu prestegard – regional hovedarena for kunst, kultur og kulturhistorie*
- *En perle i kulturlandskapet*

Vi har Gudbrandsdalens fineste kulturminneområde, men det kunne ha vært tilrettelagt og utnyttet på en bedre måte enn i dag. Vi kan gi lokalbefolkningen og de tilreisende bedre opplevelser, vi kan heve kvaliteten på tilbudet og aktivitetene, vi kan gjøre området mer attraktivt, og vi kan få mer igjen i form av bedre økonomi for aktørene i området. Dette har vært motivasjonen for arbeidet.

I forprosjektet har en prioritert å gå nærmere inn på 7 temaer / utviklingsmål. Resultatet av arbeidet er 7 temautredninger som ligger som vedlegg til denne rapporten, mens en kortversjon er tatt inn her. Disse temaene er:

- *Besøks- og formidlingssenter ved Ringebu stavkirke*
- *Strategisk plan for Stiftelsen Ringebu prestegard*
- *Utviklingsplan for hagen og kulturlandskapet*
- *Driftsbygningen*
- *Artist in Residence*
- *Forholdet til Vålebru sentrum og næringslivet i kommunen*
- *Plan for skilting og informasjon*

1. Administrativt

Kommunestyret gjorde i møte den 19. oktober 2015, sak 92, følgende vedtak:

1. *Ringebu kommunestyre ønsker at det utarbeides en overordnet plan/en masterplan for områda rundt Ringebu Stavkyrkje og Ringebu Prestegard.*
2. *Ringebu kommune søker Oppland Fylkeskommune om tilskudd på kr 300.000 til gjennomføring av et forprosjekt, med mål om å forberede en masterplan og å vurdere og sikre varig drift og kunstnerisk utvikling i Ringebu Prestegard.*

På grunnlag av søknaden har OFK v/kulturetaten den 17. Desember 2015 gitt tilsagn om et tilskudd på kr. 150.000,-.

Som prosjektleder er engasjert Per Morset.

Det er etablert ei styringsgruppe bestående av:

Rådmann Per Lervåg, leder

Tjenesteleder kultur Anne Bolme Vestad, sekretær

Næringssjef Frode Martinsen

Styreleder I Stiftelsen Ringebu Prestegard, Einar Høystad

Kirkeverge Lars Smestadmoen

Avdelingsleder ved Gudbrandsdalsmusea AS, Per Gunnar Hagelien

Styringsgruppa hadde sitt første møte den 26. februar.

Styringsgruppa var på ekskursjon til Granavollen med Glasslåven, Søsterkirkene og prestegårdshagen den 20. mai, og høstet av erfaringene til prosjektleder Randi Eek Thorsen. <http://www.glasslaven.no/>

Til grunn for arbeidet ligger kommunestyrevedtaket og tilsagn om tilskudd, som er nevnt ovenfor, samt reguleringsplanen.

Dessuten foreligger:

- Plan for og vedtak om utvidelse av kirkegården.
- Intensjonsavtale med Torbjørn Kvasbø om leie av lokaler i driftsbygningen.
- Intensjonsavtale med Stiftelsen Ringebu Prestegard om drift av de samme lokalene.

2. Hva er en masterplan?

En masterplan inngår ikke i det formelle lovverket om offentlig planlegging i Norge. Masterplanen skal gå på tvers av sektorene og ha et overordnet og langsiktig perspektiv. Den kan gi retning for den videre fysiske planleggingen, men den kan også dreie seg om organisatoriske og økonomiske forhold. Masterplanlegging har en utpreget strategisk karakter.

Det ble tidlig gitt føringer fra Oppland fylkeskommune om at gjeldende reguleringsplan måtte ligge fast. Denne masterplanen går derfor i liten grad inn på arealspørsmål. Unntaket er de vurderinger som er gjort omkring lokalisering av et besøks- og formidlingssenter for stavkirka.

3. Hvorfor lager vi masterplanen?

Vi vil vurdere mulighetene i området omkring Ringebu stavkirke og prestegarden i et helhetlig og overordnet perspektiv. Målet er å lage en plattform for videre drift, og legge grunnlaget for en langsiktig utvikling etter felles mål.

For å gjennomføre tiltakene som er omtalt i planen, trengs det finansiering. Arbeidet er derfor lagt opp med sikte på å framskaffe grunnlag for å utarbeide søknader om tilskudd fra offentlige og private organer.

4. Gudbrandsdalens fineste kulturminneområde

Området er Gudbrandsdalens fineste kulturminneområde. Hovedattraksjonen er stavkirka. Ringebu stavkirke er en av to på ruten Oslo – Trondheim som ikke er flyttet til museum. Den andre er Fåvang kirke, der det kun er spor av den gamle stavkirka igjen. Det årlige turistbesøket i stavkirka er nå ca. 15.000 betalende. Antakelig er det det tredobbelte antallet som besøker kirka, men de fleste går ikke inn.

Området har flere attraksjoner og aktiviteter, som drives på mer eller mindre kommersiell basis. Det typiske er imidlertid den store frivillige innsatsen som legges ned i området. Den viktigste er Ringebu Prestegard som eies og drives av en stiftelse, med kunstutstillinger, stavkirkeutstilling, rosehage og flere tilknyttede aktiviteter. Det årlige besøket her er ca. 3.000 betalende, totalt ca. 5.000 besøkende.

Pilegrimsleden følger den gamle ferdselsvegen over Høgkleiva, forbi stavkirka og prestegarden og «Panoramavegen» til Vålebru sentrum. Gudbrandsdalsmusea, som administrerer pilegrimssenteret på Hundorp Dale-Gudbrands Gard, har musealt tilsynsansvar for stavkirkeutstillingen i prestegarden.

På Gildesvollen ned for kirka drives håndverksbedriften Tre og Tradisjon, sammen med overnatting for pilegrimer. Stedet er fra middelalderen et gammelt møtested for lokalbefolkningen, som navnet sier. Det er gjort flere interessante arkeologiske funn her. Halstad ligger langs Pilegrimsleden like sør for kirka. Her tilbys overnatting for pilegrimer i den gamle klokkergarden.

Kirkenær, vis-a-vis kirka, representerer også bygdas kulturhistorie. Det var bl.a. møtested for formannskapet fra det ble bygd i 1839 og fram til 1912, skole og overnattingssted. Nå er det privat, med kioskdirft om sommeren.

Nabogarden Elstad, på nedsida av kirka, var skysstasjon og gjestgivergard. Der har blant andre Henrik Ibsen bodd, og etterlatt seg en tegning som ble publisert i Illustreret Nyhedsblad i 1862.

Foto: Nasjonalbiblioteket

5. Hva vil vi med området?

Det geografiske området for masterplanen avgrenses til det arealet som omfattes av reguleringsplanen for Ringeby stavkirke, utvidet med arealet langs pilegrimsleden fra Høgkleiva i sør til Vålebru sentrum i nord.

- Vi skal formidle kunnskap om stavkirka og området omkring som kulturminne.
- Området skal være et satsingsområde for allsidige kunst- og kulturaktiviteter.
- Området skal utvikles som en attraksjon for turister og tilreisende.
- Det skal legges til rette for kommersiell næringsvirksomhet i området.
- Området skal være et naturlig samlingssted for bygdas egen befolkning.

Ved å finne den optimale kombinasjon av disse ambisjonene kan en få utløst områdets totale potensial.

6. Visjon

Området ved Ringeby stavkirke og prestegard skal bli et internasjonalt attraktivt og kjent besøksmål, basert på visning, formidling og aktivitet innen kunst, kultur, kulturminner og kulturlandskap. Det skal også være et samlingspunkt for aktivitet, formidling og rekruttering innen de samme feltene, for befolkningen i Gudbrandsdalen, inkludert Lillehammer.

Dette er å betrakte som et utkast, og vil bli bearbeidet videre i hovedprosjektet.

7. Mulighetene: Hovedpunkter i masterplanen

Masterplanen er konsentrert om 7 viktige utviklingsmål eller temaer. Dette er mål som er avgjørende for å ta større steg i utviklingen av området, sett i sammenheng med spørsmålene i pkt. 5 ovenfor. Nedenfor følger et sammendrag av de 7 temaene. De fullstendige temaautredningene følger som vedlegg 1 – 7.

7.1 Besøks- og formidlingssenter ved Ringeby stavkirke

Ringeby stavkirke har ca. 15.000 besøkende pr. år, som betaler inngangspenger. Men bare en del av de besøkende går inn i kirka, og det totale besøket er kanskje 3 ganger så stort. Tidligere lå antall betalende stabilt på ca. 30.000. Dette er en utfordring. Men området har også noen andre utfordringer:

- *Parkeringsforholdene er til tider kaotiske. Parkeringsplassen er dårlig arrondert.*
- *Toalettforholdene er for dårlige.*
- *Det gis ingen informasjon til de som ikke går inn i kirka, heller ingen kunnskapsformidling.*

- *Det selges ingenting til besøkende, bortsett fra i kiosken ved Kirkenær.*
- *Det er for dårlig informasjon om hva som finnes i området som helhet.*
- *For få besøkere dagens stavkirkeutstilling i prestegarden.*
- *De mange besøkende gir forstyrrelse av gravferder m.v.*
- *Det er for liten plass til lagring av utstyr og redskap.*
- *Potensialet i området blir, i det hele tatt, ikke utnyttet.*

Mål for et besøks- og formidlingssenter

- Øke attraktiviteten til området.
- Gi besøkende en bedre opplevelse.
- Gi større muligheter til å drive informasjon og formidling om stavkirka og området forøvrig.
- Gi mer penger igjen til driften av stavkirka og andre aktører i området.
- Redusere konflikt mellom bruken som soknekirke og turistbesøket.
- Gi bedre arbeidsforhold for personalet.
- Gi en stimulans til næringslivet i kommunen.

Et besøks- og formidlingssenter bør inneholde:

- Resepsjon med billettsalg, kontorplass og butikk / kiosk
- Toaletter
- Fast stavkirkeutstilling, se nedenfor.
- «Kunnskapsbank» om stavkirker (digital database, fysisk litteratursamling)
- Informasjon om området, samt attraksjoner og aktiviteter i Ringeby for øvrig.
- Fasiliteter for mottak av grupper, f.eks. auditorium med plass til en skoleklasse eller bussgruppe.
- Personalrom / garderobe.
- Lagerplass
- For matservering bør vi basere oss på prestegarden, men det bør vurderes å legge til rette for salg av enkel mat, av typen «ta med på bussen».
- Krav til universell utforming.

Ut fra arealbruken i liknende besøks- og formidlingssentra, er arealbehovet anslått til ca. 560 kvm.

Lokalisering

Besøks- og formidlingssenteret bør være det første som besøkende kommer til. Lokalisering og utforming bør virke som en invitasjon til området. Det bør ligge nært parkeringen, naturlig plassert med hensyn til å lede folk videre til kirka og prestegarden.

Besøks- og formidlingssenteret må ikke forstyrre det visuelle inntrykket av stavkirka og kulturlandskapet som det ligger i. Det må være klart underordnet stavkirka, samtidig som det innordner seg i det kulturlandskapet det ligger i. Målet må være å forbedre landskapsrommet. *Det er kirka som skal være signalbygget, ikke besøks- og formidlingssenteret.*

Konseptene må reindyrkes: Prestegarden som kunst- og kultursenter, besøks- og formidlingssenteret som stavkirkesenter. Det anbefales derfor ikke å legge besøks- og formidlingssenteret til prestegarden. Avstanden er dessuten for stor til at området vil kunne fungere optimalt med en slik løsning.

Vegen forbi kirka utgjør et problem for videreutviklingen av området. Gjeldende reguleringsplan legger opp til at utvidelse av parkeringskapasiteten legges på sørsida av vegen. Der er det også

regulert tomt til ny driftsbygning for kirka. Uansett lokalisering av besøks- og formidlingssenteret må det arbeides for å finne løsninger som reduserer barrierevirkningen av vegen. Det beste vil sannsynligvis være å legge om vegen. Uavhengig av valg av lokalisering av et besøks- og formidlingssenter, kan det derfor bli behov for ny vurdering av reguleringsplanen.

Styringsgruppa har vurdert mange alternativer til lokalisering. De mest aktuelle er:

- Øverst på parkeringsplassen ved kirka
- I hellinga nedenfor parkeringsplassen
- På tomt regulert til nytt driftsbygg for kirka, sør for vegen
- På Kirkenær, i en kombinasjon av den gamle bygningen og et tilbygg for utstillinger

Styringsgruppa mener at senteret bør plasseres i et nybygg øverst på eksisterende parkeringsplass ved kirka.

Denne plasseringen kan skape en vanskelig sak med vernemyndighetene. Et bygg på 560 kvm vil lett bli dominerende i området, og endre det visuelle bildet av stavkirka vesentlig.

Som det går fram av bildet nedenfor, er det imidlertid mulig å senke terrenget og legge bygget på et lavere nivå, slik at det ikke blir så dominerende. Dagens driftsbygning kan fjernes, og funksjonene legges inn i den nye bygningen. Den kan legges inntil kirkegardsmuren, og senkes så mye ned at takhøyden kommer på nivå med øvre kant av muren.

Styringsgruppa er enige om å gi denne lokaliseringen førsteprioritet fordi:

- Den møter de besøkende på den beste måten
- Siler «been there»-turistene fra de som er genuint interessert
- Bygningen kan legges ned i terrenget, og skåne det visuelle inntrykket av kirken
- Den ligger på rett side av vegen
- Gir best total måloppnåelse

Organisering

Det er Ringebu kommune som gjennom masterplanarbeidet har initiert prosjektet. Hvem som skal eie prosjektet i det videre arbeidet, er åpent. Det er 2 åpenbare aktører i tillegg til kommunen: Kirken

v/ Ringeby sokneråd og Gudbrandsdalsmusea AS. Sannsynligvis er det en konstellasjon av disse 3 som bør føre prosjektet videre. Endelig valg vil avhenge av omfang og innhold.

Driftsmodellen bør utredes i det videre arbeidet. Ringeby sokneråd og Gudbrandsdalsmusea AS bør også involveres i driften, men det er ikke naturlig at Ringeby kommune deltar i den. Derimot bør det vurderes en samordning med Stiftelsen Ringeby prestegard.

Fordypning:

Hele temautredningen følger som vedlegg 1.

7.2 Prestegarden som regionalt senter for kunst, kultur og kulturhistorie: Strategisk plan for Stiftelsen Ringeby Prestegard.

Stiftelsen Ringeby prestegard ble dannet i 2006 av stifterne Ringeby Historielag, Ringeby Sokneråd og Ringeby kommune. Stiftelsen kjøpte samme året inntunet, bestående av 5 bygninger, tun og hage. 4 av bygningene er fredet: Hovedbygning, borgstue og 2 stabbur. Hovedbygningen ble reist i 1743, etter at den forrige ble ødelagt i brann. Den nordre delen er en eldre bygning som er flyttet til prestegarden. Vognskjulet er ikke fredet.

Denne delen av forprosjektet er utarbeidet i samarbeid med styret i Stiftelsen, og er i formen en kokebok til hjelp i deres arbeid med å forbedre driften i Ringeby prestegard. De konkrete tiltakene gjengis ikke her, men er å finne i temautredningen, vedlegg 2.

Utfordringer:

Økonomien er hovedutfordringen, som i mange liknende virksomheter. Årsresultatet ligger og vipper omkring null.

Aktiviteten er helt avhengig av frivillig innsats, også i administrasjon og ledelse. Det er derfor liten kapasitet til å drive utviklingsarbeid og andre oppgaver som ikke dreier seg om løpende drift og vedlikehold.

Utstillingsvirksomheten holder ujevn standard. Det gjør at prestegarden ikke greier å bygge prestisje i et større marked.

Mål for Stiftelsens virksomhet:

Publikumsbesøk:

Innen 5 år skal publikumsbesøket økes med 50 %, dvs til 7.500 besøkende pr år.

Innen 10 år skal publikumsbesøket fordobles, dvs til 10.000 besøkende pr år.

Økonomi:

Det forventes at Ringeby kommune fortsetter å yte et årlig driftstilskudd som bidrag til den allmennkulturelle og samfunnsbyggende virksomheten som Stiftelsen driver. Drifta skal, inkl. et slikt tilskudd, gi et årlig overskudd stort nok til å bygge opp en soliditet til å tåle enkelte dårlige driftsår, samt danne egenkapital for framtidige investeringer og dekke uforutsette kostnader. Denne bør være på min. 200' – 300' kr.

Økonomien skal tillate fast ansettelse i en stilling som daglig leder, eventuelt i deltid eller i samarbeid med andre funksjoner i området.

➤ Behov for investeringer:

- Opprusting av driftsbygningen til utstillings- og aktivitetsformål. Bygningen er kommunens eiendom, og forventes rustet opp uten økonomisk medvirkning fra Stiftelsen.
- Oppgradering av kjøkkenet for å skape en mer funksjonell arbeidsplass, tilpasset de driftsmessige behovene.
- Utvidelse av hageanlegget sørover mot kirka og nordover mot driftsbygningen. i infrastruktur og sikring:
- Fornyelse av alarmanlegget.
- Prestegarden tar vann til hagen og utebruk fra fellesanlegg i Prestbekken. Dette har begrenset kapasitet, og det kan bli aktuelt med tiltak for sikring av tilgangen.

Kvalitetsmål:

➤ Kunstnerisk:

- Ringeby prestegard skal være et attraktiv visningssted og arbeidssted for kunstnere på nasjonalt og internasjonalt nivå. Det er nødvendig å bringe inn kunstfaglig kompetanse i planlegging av utstillingsprogram og kuratering av utstillinger. Denne delen av virksomheten bør skilles organisatorisk fra resten av Stiftelsens aktiviteter.
- Bygge videre på Torbjørn Kvasbøs etablering av visningssted i driftsbygningen, jfr. kapittel 5 om Artist in Residence.
- Prestegarden skal være et naturlig midtpunkt og samlingssted for kunstinteresserte i Gudbrandsdalen. Det bør dannes en kunstforening med prestegarden som base.
- Prestegarden skal gi visningsmuligheter og være et springbrett for unge, lokale kunstnere.

➤ Formidling:

- Stiftelsen Ringeby prestegard skal gjennom utstillinger, foredrag, temamøter, arrangement og andre aktiviteter drive formidling av kunnskap om kunst, kultur, kulturhistorie, hagebruk og beslektede temaer. Samarbeidet med Gudbrandsdalsmusea AS bør utvides, bl.a. gjennom videreutvikling av stavkirkeutstillingen.
- Prestegarden skal være en foretrukket arena for formidling av de samme temaer, i regi av andre lag og organisasjoner i Gudbrandsdalen. Samarbeidet med barnehagene og skoleverket må fortsette og utvides.
- Guidene i prestegarden skal ha god kunnskap om utstillingene, kunstnerne, garden og dens historie, og generell lokalhistorie. De skal også kunne gi informasjon om andre opplevelser, service og handel i Ringeby.
Gode formidlere kan gjøre besøket til en stor opplevelse!

- Eiendommen:
 - Bygningene på prestegarden skal til enhver tid holde en vedlikeholdsstandard som ivaretar verneformålet på en god måte, og gjør behovet for investeringer i rehabilitering minst mulig.
 - Hagen og utearealet skal stelles og utvikles som en attraksjon i seg selv, men likevel som en del av helheten.
- Butikk og servering:
 - Standard på butikk og servering skal samsvare med kravet til standard på utstillinger og øvrig aktivitet, jfr. ovenfor.
 - Lokale leverandører og lokal mat skal prioriteres.
 - Besøkende skal behandles som gjester og stimuleres til å komme tilbake.
- Omdømme og markedsføring:
 - Ringebu prestegard skal være et sted som lokalbefolkningen er stolt over å kunne snakke om, bruke og å vise fram.
 - Det skal være attraktivt å være frivillig i prestegarden.
 - Prestegarden skal være fremst i minnet hos tilreisende og gjennomreisende, som et sted verdt å besøke.
 - Prestegarden skal være et sted media trekker fram som et anbefalt besøksmål og et forbilde innen formidling av kunst-, kultur og hagebruk.

Fordypning:

Hele temautredningen, forslag til tiltak, følger som vedlegg 2.

7.3 Utviklingsplan for hagen og kulturlandskapet.

Hagegruppa i Stiftelsen Ringeby prestegard ble dannet i 2006. Samme år laget Arkadia Landskap v/Ingeborg Mellgren Mathiesen en plan for restaurering og fornying av hagen. I de 10 årene som har gått, har hagegruppa, sammen med Norsk Roseforening, avdeling Gudbrandsdal, utført et fantastisk arbeid med å fornye hagen i samsvar med denne planen. Hagegruppa påpeker nå behovet for å utvikle hagen videre etter en helhetlig plan.

Mål

- Prestegardshagen i Ringeby skal, sammen med natur- og kulturlandskapet omkring, være en attraksjon på nasjonalt nivå.
- Hagen skal inngå som en integrert del av den totale virksomheten i prestegarden og området omkring, med aktiviteter og arrangementer.

- Gjennom prestegardshagen og natur- og kulturlandskapet omkring, skal det drives aktiv formidling til hageinteresserte, skoleverket, lokalbefolkning og tilreisende, om hagebruk og hagestell, biologi og botanikk.
- Driften av hagen skal bygge på en organisering og rutiner som gir stabil drift og kontinuerlig godt vedlikehold.

Prydhagen

Hagegruppa har igjen ett prosjekt før prydshagen regnes som ferdig opparbeidet: Etablering av et felt med nordiske roser; et utvalg spesielt verdifulle sorter fra de andre nordiske landene. Hagegruppa har godt grep om prosjektet, men trenger råd og faglig bistand fra hagearkitekten med lokalisering i hagen, samt utforming av feltet.

Nyttehagen

Nye prosjekt i nyttehagen er:

- «Verdenshage», der mindreårige asylanter fra Ringeby statlige mottak blir sysselsatt med opparbeidelse og stell av en grønnsaks- / urtehage. UDI har gitt støtte til prosjektet.
- Humlehage ved bekken.
- Hagegruppa har behov for råd og bistand fra hagearkitekt om lokalisering og utforming av en permanent urtehage.
- Overgangen mellom prestegardshagen og naturmiljøet langs Prestbekken bør gjøres mest mulig smidig og naturlig. Ansvarsfordelingen må avklares med soknerådet.
- Det er i dag en skjerm av løvtrær mellom hagen og den nye kirkegården. Det er viktig at denne skjermen opprettholdes, både som sol- og vindskjerm for å begrense tørke i hagen, og for å la disse to landskapselementene leve hvert sitt «liv». Vegetasjonsskjermen bør likevel stelles, slik at den oppleves som en naturlig del av parken omkring prestegården.
- Hagegruppa ønsker vurdering av hagearkitekt for en mulig innplantning av store buskroser.

Parken

Bygningene, prydshagen og nyttehagen på prestegården har inngått i en park. Det er viktig at parkpreget opprettholdes også i framtida. Gjerder, porter, møbler, bruer og andre tilførte elementer, bør ha en stil som tilsvarer den tidsepoken som hagen restaureres etter, dvs ca. 1870.

Det er foreløpig gjort lite med arealene nord for hovedbygningen. I framtida vil prestegården også få adkomst fra nord. Veg til driftsbygningen og nordre del av den nye kirkegården, er under opparbeidelse. Det bør derfor lages en plan for opparbeidelse og stell av disse arealene, som en del av parken. Hagegruppa trenger faglig bistand til dette.

Kirkegården, med utvidelse

Det er behov for å se nærmere på kommunikasjonen mellom kirka og prestegården. Det bør tenkes fysisk kommunikasjon og visuell kontakt helt fra parkeringsplassen foran kirka og opp til tunet på prestegården. Skilting hører også med her.

Bekkekløfta og naturlandskapet

En av de mest særpregede naturtypene i Ringeby, er bekkekløftene. Her finnes mange sjeldne arter av planter, sopp, lav og insekter, tilpasset det spesielle lokalklimaet som er i slike kløfter. Det bør gjøres en botanisk / biologisk inventering langs Prestbekken.

7.4 Driftsbygningen

En egen arbeidsgruppe i Ringeby kommune er i gang med å planlegge rehabilitering av driftsbygningen. I forprosjektet har en derfor bare berørt framtidig bruk av bygningen ganske overfladisk.

Driftsbygningen er en enhetslåve i bindingsverk på støpt grunnmur / kjeller, tegnet i 1918, og sannsynligvis bygd dette året eller året etter. Den er ominnredet (1. etasje) og modernisert etter datidens standard, sannsynligvis på 60-tallet. I 1987 ble det bygd ny forsilo og låvebru i betong, og installert silograbb og nye møkkjellerporter. Da var det også planlagt en del andre ombyggingstiltak som ikke ble gjennomført.

Hele bygningen måler utvendig 35,0 x 14,45 m = 506 kvm.

Sum innvendig areal: Ca. 480 + 480 + 180 = Ca. 1140 kvm. Møkkjelleren kommer i tillegg.

Bygningsvernrådgiveren i Gudbrandsdalsmusea AS, Håvard Syse, deltok på befaring i driftsbygningen den 15. juni. Hans rapport ligger som vedlegg til temautredningen (vedlegg 4).

Konsept for utvikling av bygningen

- Hovedgrep: Bygningens funksjon i helheten.
Bygningen skal komplettere og styrke Ringeby prestegards funksjon som regionalt senter for kunst, kultur og kulturhistorie. Samtidig skal den bidra til videreutvikling både av stedet og det samlede kunst- og kulturmiljøet i regionen.
- Miljøgrep som bør vurderes:
 - Mest mulig gjenbruk
 - Naturmaterialer, ikke plast.
 - Naturlig ventilasjon.
 - Solcellepaneler på taket
 - Varmegjenvinning fra keramikkovn.
 - Trefiberisolasjon (i den grad det vil være aktuelt).

Utstillingslokale i fjøset

Fjøset er ryddet med sikte på utstillingslokale for Torbjørn Kvasbø. Kvasbø ønsker et «rått» lokale og ingen ytterligere oppussing. Det må tilrettelegges for adkomst til fjøset som gjør det mulig å komme inn med jekketralle med tunge gjenstander på pall.

Øvrige arealer i 1. etasje

1. etasje er nå oppdelt i mange små og noen større rom. Deleveggene er stort sett satt opp med lecablokker. Rommene vest for stallgangen (fjøslåven og tilstøtende rom mot fjøset) bør avsettes til keramikkverksted. Jfr. kapittel 5 om Artist in Residence.

I denne etasjen bør det også avsettes arealer til toaletter og pauserom / garderobe. Redskapsskjulet i nordenden brukes til lager i dag, og bør fortsatt kunne brukes til det. 1. etasje bør inneholde trapp / heis til 2. etasje, eventuelt også til 3. etasje.

Høygolvet (2. etasje)

Høygolvet danner et sammenhengende rom, men med åpent felt ned i underlåve («stalladen») og kjelleren. Dessuten er det en kraftforsilo i midtpartiet og en forsilo ved siden av fjøslåven. Etasjen bør få adkomst fra 1. etasje med trapp / heis. Den kan også få direkte adkomst utenfra, gjennom reetablering av låvebrua som var her opprinnelig.

Lokalet kan egne seg for et flerbrukslokale for bruk til kulturaktiviteter: Musikk, dans, teater. Det kan også egne seg til forsamlingslokale. Hele etasjen bør isoleres og sees under ett, men deles opp ved fleksible eller permanente vegger.

Det ligger også til rette for flere alternative løsninger for innredning av auditorium. Dette kan redusere arealbehovet i et besøkssenter for stavkirka, dersom en kan akseptere avstanden ved behov for samling av grupper.

Kjørebrua (3. etasje)

Kjørebrua er 5,15 m bred og gjennomgående, men med åpne felt ned på høygolvet på hver side. Kjørebrua har adkomst via utvendig låvebru i betong, bygd for traktortrafikk i 1987. Kjørebrua kan egne seg som arrangementslokale.

Utvendig silo

I siloen er det foreslått å etablere et fast utstillingslokale for barnehagene i Ringeby.

Siloen er en betongkonstruksjon med påsprøytet polyuretan eller tilsvarende materiale. Dersom siloen skal brukes videre, bør isolasjonen byttes ut med miljøvennlig materiale og kles utvendig.

Kjelleren

Møkkjelleren tømmes, vaskes og tilrettelegges som lager for Torbjørn Kvasbø.

Kjelleren kan for øvrig egne seg godt som traktorgarasje og lager, både for prestegarden og kirkegården. Etter kirkegårdsutvidelsen blir dette like sentralt som en lokalisering på regulert tomt ved Kirkenær.

Fordypning:

Hele temautredningen følger som vedlegg 4.

7.5 Artist in residence

Artist-in-residence-programmer gjør det mulig for kunstnere, akademikere, kuratorer, og andre mennesker i kreativt arbeid å jobbe og oppholde seg et annet sted enn i sitt vannte miljø. Artist-in-residence-opphold gir tid til refleksjon, forskning, presentasjon og produksjon. Det gir også en mulighet til å utforske egen praksis i et annet samfunn eller miljø, møte nye mennesker, bruke nye materialer og oppleve livet på et nytt sted.

Forholdet mellom gjestekunstneren og vertskapet er ofte en viktig del av et residency-program. Noen ganger blir kunstneren ganske involvert i et fellesskap - med presentasjoner, workshops, og samarbeid med lokale kunstnere. Andre ganger er kunstneren ganske isolert, med god tid til å fokusere på eget arbeid.

AiR-programmer finansieres på ulike måter. Noen steder må gjestekunstnerne finansiere sitt eget opphold, og søke finansiering og støtte fra sine egne land og nettverk. Det finnes også AiR-programmer som finansierer hele eller deler av gjestekunstnerens opphold.

Rekrutteringen av gjestekunstnere kan variere mellom åpne utlysninger, invitasjoner eller partnerskap med andre institusjoner. Mange ganger er en residency-erfaring begynnelsen på et langvarig samarbeid. Kunstneren kommer ofte tilbake for å fullføre et prosjekt han eller hun startet, for å begynne på et nytt arbeid, eller for å delta på en utstilling, i et panel eller verksted. (Wikipedia)

Det er ingen av AiR-programmene i Norge som er særskilt tilrettelagt for keramikere. Internasjonalt finnes det mange, både i Europa, Amerika og Asia.

Grunnlaget vårt

Det gamle fjøset i driftsbygningen på prestegarden blir nå tilrettelagt som utstillingslokal for Torbjørn Kvasbø, jfr. kapittel 4. Han er en av verdens fremste keramikere, og vår regions eneste kunstner av internasjonalt format. Han har utstillinger og workshops over hele verden, og har vært tilknyttet universitetene i Stockholm og Göteborg, som professor og instituttleder. Han er for tiden visepresident i International Academy of Ceramics. (www.kvasbo.com)

Utstillingslokalet i i prestegarden vil bli brukt som «mellomlager» for gjenstander på veg til eller fra utstillinger verden over. Det betyr at vi hele tiden vil ha tilgang til Kvasbøs mest aktuelle produksjon. Ringeby prestegard vil bli det mest framskutte visningssted for Kvasbøs kunst.

Torbjørn Kvasbø har tidligere, i flere år, drevet AiR – virksomhet på privat basis, med utgangspunkt i sitt verksted i Venabygda.

Det vil bli mye tilgjengelig plass i driftsbygningen, ut over utstillingslokalet i fjøset. Her er det muligheter for å bygge opp et keramikkverksted, med ulike ovnstyper og muligheter for flere keramikere å jobbe samtidig.

Med dette utgangspunktet synes det naturlig å jobbe med mulighetene for å etablere et AiR – program i Ringeby, særskilt tilrettelagt for keramikere, med basis i verksteder i driftsbygningen.

Foto: T. Kvasbø

Mål for et AiR-program i Ringeby

- Skape et kunstnerisk spin-off av Torbjørn Kvasbøs virksomhet som internasjonalt anerkjent keramiker.
- Stimulere utvikling av et miljø for kunstnere og kunsthåndverkere i Ringeby og Gudbrandsdalen.
- Bidra til internasjonalisering av kunst og kultur i Ringeby og Gudbrandsdalen.

Hva må til?

- Kompetanse

Den nødvendige faglige kompetansen for å utvikle et AiR-program for keramikere i Ringeby, er det Torbjørn Kvasbø som innehar. I planleggingen av et slikt program bør han brukes som rådgiver. Kvasbø bør også tilknyttes programmet som mentor. Mentorordningen, men særlig Kvasbøs rennomme som kunstner, vil være med på å gjøre programmet attraktivt.

- Vertskap

Det må etableres et vertskap, som også kan ta ansvaret for administrasjon av ordningen. Til en slik funksjon vil også ligge mye praktisk tilrettelegging og bistand til kunstnerne. Det praktiske synes det naturlig å legge til en kunstfaglig stilling tilknyttet Stiftelsen Ringeby Prestegard.

- Verkstedlokaler

Atelier og verksted må ligge i direkte tilknytning til Kvasbøs utstillingslokale i fjøset. I tillegg til å være arbeidslokaler for gjestekunstnere, ønsker Kvasbø å kunne bruke lokalene i forbindelse med workshops i egen regi, og i forbindelse med prosjekter.

Keramikerverkstedet bør være 50 – 80 kvm. Det utstyres med arbeidsbenker, varmt og kaldt vann, og utslagsvask. Lokalet må ha flatt betonggolv med sluk. Eventuelt atelier for andre kunstarter innredes kun med vanlige arbeidsbord av type kontormøblement.

- Utstyr

Det som skiller kravet til arbeidslokaler for keramikere fra andre kunstarter, er behovet for ovn til å brenne gjenstander i. I et tilstøtende rom til verkstedet bør installeres en elektrisk keramikkovn på 500 l, effektbehov 25 – 30 kW. I et annet hjørne bør det lages et avlukke med forheng, beregnet på spraying av pulver (glasering). Her bør det installeres avsug.

- Bolig

Gjestekunstnerne må gis et tilbud om bolig. I og med at det er snakk om kortvarig opphold, er det ikke snakk om familiebolig, men en bolig av type hybelleilighet.

- Økonomi

Det vil koste penger å drive et AiR-program. Kostnader som skal finansieres:

- Administrasjon og markedsføring.
- Drift av verkstedlokale og atelier.
- Bolig. I en del tilfeller betaler gjestekunstneren leie for boligen.

Gjestekunstneren finansierer i utgangspunktet oppholdet sitt selv. Enkelte AiR-programmer har etablert en stipendordning, og kunstnerne selv kan søke støtte til reise og opphold i ulike fonds og tilskuddsordninger.

Fordypning:

Hele temautredningen følger som vedlegg 5.

7.6 Forholdet til Vålebru sentrum og næringslivet i kommunen

Området er viktig for reiselivsnæringen, og det er ytterligere potensial. Men stavkirka og prestegarden må også vurderes som inngangsport til andre aktiviteter i Ringeby, ikke minst Vålebru sentrum. Dette må vi ta hensyn til i planleggingen av området, men det må også komme til syne i tettstedet. I prinsippet kan samarbeidet utvikles på 3 måter: Ved gjensidig profilering og markedsføring, ved å være til stede med aktivitet hos hverandre, og å gjøre vegen imellom attraktiv.

Foto: Landsbyen Ringeby

Potensialet

Gjennom sommersesongen kommer 40 – 50.000 personer til stavkirka. Disse utgjør et potensial som kunder for næringslivet i Ringeby, særlig for varehandelen i Vålebru. Men området har også et stort potensial som attraksjon for reiselivsnæringen. Samarbeidet er i dag stort sett tilfeldig, men noen unntak.

Gjensidig promotering og informasjon

Den første betingelsen for å kunne utnytte potensialet, er at aktørene snakker sammen, informerer hverandre og søker informasjon hos hverandre. Personlig kontakt og kjennskap er en god begynnelse.

I dag er det 3 forskjellige brosjyrer som promoterer stavkirka og prestegarden: En sesongbrosjyre for prestegarden, en standardbrosjyre for stavkirka og en sesongbrosjyre for sommerkonsertene. Dette er unødvendig ressursbruk og dårlig markedsføring. Disse tre burde ha vært slått sammen med en trykksak som også fremmer tilbudet i Vålebrua. En samordning med www.ringeby.com hadde vært fint.

Ringeby mangler generelt gode, lokale souvenirartikler. De mest kjøpte souvenirne i dag er nok pølser fra Annis Pølsemakeri. Det bør finnes fram til flere artikler, i et par prisklasser, som også kan ha en profilerende effekt.

Gjensidig representasjon

Neste steg i et samarbeid kan være å være til stede hos hverandre. Skulpturen «Maja på høge hæler» som står i Jernbanegata i Vålebru, er innkjøpt av Stiftelsen Ringeby prestegard og donert til Ringeby kommune, og er dermed et eksempel på dette.

Gudbrandsdalsavdelingen av Norsk Roseforening, som danner kjernen i hagegruppa i prestegarden, arrangerer hver sommer Rosens dag i Vålebru sentrum. Det hadde også vært fint om prestegardshagen hadde vært promotert gjennom et rosebed i sentrum.

Under Fårikålfestivalen i Ringeby, som arrangeres hvert år i oktober, er det arrangement også i prestegarden. Også under Ringebudagene burde det legges aktiviteter, eller en markering, til prestegarden, som da kanskje kunne lokke besøkende til å oppleve mer i sentrum.

Noe liknende kan en tenke om aktiviteter i sentrum i forbindelse med utstillingsåpninger i prestegarden, for eksempel en seanse under overskriften «Landsbykunst».. Det bør også kunne skaffes et utstillingsvindu i sentrum til å promotere sesongens utstillinger.

En annen måte å tenke gjensidig representasjon på, er at det som selges i prestegarden, av mat eller i butikken, kommer fra lokale leverandører, og at disse promoterer, - at det vises til at mer av denne typen varer fås kjøpt i forretninger i sentrum.

Pilegrimsleden

Pilegrimsvandringene er i sterk vekst. Etter hvert som trafikken øker, vil også sammensetningen av vandrerne bli mer variert. Dermed blir vandrerne mer interessante som marked for attraksjoner, forretninger og overnattings- og spisesteder. Dette vil skyte fart dersom det også etter hvert blir tilbudt vandring med bagasjetransport. Dette har en gjensidig forsterkende effekt: Mer trafikk gir grunnlag for utvidet tilbud, som igjen stimulerer til økt trafikk.

Pilegrimsvandrerne er derfor en gruppe som næringslivet i Vålebru bør rette oppmerksomheten mot.

«Panoramavegen» og «Gudbrandsdalsvegen»

Panoramavegen er, som navnet sier, en attraktiv alternativ rute på strekningen Ringeby stavkirke – Vålebru sentrum. Den er også en del av Pilegrimsleden. I næringssammenheng er profilering og tilrettelegging av denne ruten viktig fordi den gir en flott oversikt over tettstedet, og den fører trafikken direkte inn i tettstedet. På den måten knytter den området ved stavkirka og prestegarden sammen med Vålebru sentrum. Det er derfor viktig at Panoramavegen blir profilert både ved stavkirka og i sentrum.

Panoramavegen bør også legges inn som alternativ rute i Gudbrandsdalsvegen. Tiltakene kan eventuelt legges inn i prosjektet Gudbrandsdalsvegen.

Parkering for busser, bobiler og campingvogner

Busser, bobiler og campingvogner trenger særskilt tilrettelagt parkering i sentrum.

Fordypning:

Hele temautredningen følger som vedlegg 6.

7.7 Plan for skilting og informasjon

Vil vi ha besøk, må vi vise at vi er til. I dagens informasjonsstrøm vil en drukne, hvis en ikke arbeider aktivt for å synes. Det må jobbes på mange plattformer samtidig, både internt, lokalt og utadrettet. Men om konkurransen om oppmerksomheten er stor i dag, så er også mulighetene til å nå ut mange. Da er det viktig at informasjonen henger sammen på alle nivåer og plattformer, alt fra skilting på stedet og opplæring av avsatte, til kontakt med media. Og så er det viktig at alle aktørene i området, både private og offentlige, følger opp.

Målgrupper

Målgruppene våre kan kategoriseres på denne måten:

- Lokalbefolkningen
- Hyttefolket
- Andre besøkende til området (hoteller m.v)
- Gjennomreisende bilturister
- Bussgrupper
- Særskilte interessegrupper: Kirke, kulturhistorie, kunst, hager, musikk, pilegrimer

Publikum skal kjenne til Ringebu stavkirke og prestegard.

Aktørene i hele kommunen bør føle et felles ansvar for å promotere hverandre på overordnet nivå.

- Aktører: Kommunen, regionen, fylkeskommunen, Stiftelsen, soknerådet, Gudbrandsdalsmusea AS, Lillehammer Turist, lokalt næringsliv.
- Middel: Aviser og magasiner, etermedia, hjemmesider, sosiale media

De som har interesse av stedet skal kunne vite hva som foregår der.

Arrangementsprogrammet i prestegarden og stavkirka bør, så langt mulig, presenteres samlet. Det kan gjerne samordnes med informasjon om tilbudet i Vålebru sentrum.

- Aktører: Kommunen, regionen, fylkeskommunen, Stiftelsen, soknerådet, Gudbrandsdalsmusea, Visit Lillehammer, lokalt næringsliv.
- Middel: Media – redaksjonelt og annonser, hjemmesider, nyhetsbrev på e-post, sosiale media, arrangementskalendre.

Publikum skal oppmuntres til å reise til Ringebu stavkirke og Ringebu prestegard, som selvstendig reisemål eller som stopp underveis.

Aktørene i hele kommunen bør føle et felles ansvar for å promotere hverandre på overordnet nivå.

- Aktører: Kirken, Stiftelsen, Visit Lillehammer, Gudbrandsdalsmusea, lokalt næringsliv.
- Middel: Media, hjemmesider, sosiale media, regional markedsføring, turoperatører, direkte henvendelser til målgruppene.

Det skal være enkelt å finne fram til Ringebru stavkirke og prestegard

Området må koples på Midt-Gudbrandsdal Næringsforenings og regionrådets arbeid med «Gudbrandsdalsvegen».

- Aktører: Statens Vegvesen, Visit Lillehammer, kommunen, Midt-Gudbrandsdal Næringsforening.
- Middel: Avkjøringer fra E 6, rasteplasser, bildeskilt, Gudbrandsdalsvegen, skilting på fylkesveger, skilting og informasjon i Vålebru sentrum, NAF veibok og digital ruteplanlegger.

Når besøkende kommer til Ringebru stavkirke og prestegard, skal de enkelt kunne orientere seg på stedet

Det foreslås å bruke malen fra Gudbrandsdalsvegen for informasjonsskilting ved stavkirka, prestegarden og i Vålebru sentrum.

- Aktører: Kommunen, Stiftelsen, kirken
- Middel: Hovedskilt på p-plasser, kartskisse, merking av gangruter mellom attraksjonene

Besøkende skal få basisinformasjon om kirka, prestegarden, hagen og de andre elementene

En egen skiltgruppe i Stiftelsen arbeider med denne kategorien skilt på prestegarden.

- Aktører: Kommunen, Stiftelsen og kirken, i samarbeid med de andre aktørene i området
- Middel: Skilting og guiding, kortfattet og lettfattelig informasjon på 3 språk, med bruk av bilder og tegninger.

De som er interessert i å vite mer, skal enkelt kunne skaffe seg ytterligere informasjon

Mange av de som kommer til området, kommer fordi de er spesielt interessert i et tema som formidles i området, f.eks. stavkirker, kulturhistorie, kunst eller roser og hage. De vil ofte fordype seg mer i temaet eller kunstnerne enn den informasjonen de får på stedet.

- Aktører: Kommunen, Stiftelsen og kirken, i samarbeid med andre aktører i og utenfor området
- Middel: QR-koder med kopling til digital informasjon, salg av litteratur

Besøkende skal få informasjon om andre tilbud og attraksjoner i området, herunder bespisning, overnatting, handel og service.

Stavkirka og prestegarden skal være en innfallspport til resten av bygda, for å utvide det aktuelle besøket eller å påvirke til nye besøk.

- Aktører: Kommunen, Ringeby Markedsforening, aktørene i området
- Middel: Skilting, brosjyrer, muntlig

Fordypning:

Hele temautredningen, inkl. forslag til tiltak, følger som vedlegg 7.

8 Organisering av området

Flere av aktørene har pekt på behovet for koordinering av aktiviteten i området. Skal området som helhet heves, må aktørene fungere best mulig sammen. Det er flere felt en da kan jobbe med:

- Utvikle samarbeidsrelasjoner.
Det viktigste er at alle vet mest mulig om hverandre, og om hverandres planer og aktiviteter. Det er også viktig at det innarbeides et samhandlingsmønster, faste rammer for hvordan en skal forholde seg til hverandre. Samarbeid er å hjelpe hverandre med å nå felles mål!
- Kommunen som pådriver og katalysator.
Det er helt avgjørende at kommunen har en aktiv rolle, og bidrar i en langsiktig utvikling.
- Bygge miljø!
Området er helt avhengig av frivillige aktører. Det er viktig for å beholde frivilligheten, og rekruttere nye frivillige, samt at det skapes eierfølelse til området hos de som engasjerer seg.

Et avgjørende tiltak for videre utvikling og drift av området, vil være å etablere en profesjonell overordnet og koordinert plattform for framtidig drift og utvikling av området ved stavkirka og prestegarden, inklusive driftsbygningen med tilhørende nye aktiviteter.

- Soknerådet har i dag en deltidsstilling til drift av turistaktiviteten, med markedsføring, kontakt med turoperatører, ansettelse og opplæring av guider og økonomioppfølging.
- Sommerkonsertene drives på frivillig basis, men har behov for profesjonell bistand til booking.
- Utvikling av et besøkssenter for stavkirka er ikke mulig uten profesjonell prosjektledelse.
- Stiftelsen Ringeby Prestegard bør få en fast, profesjonell ledelse. Oppgaven er for krevende til å drives kun på frivillig basis.
- Utstillingsaktiviteten i prestegarden trenger kunstfaglig kurator.
- Gudbrandsdalsmusea har driftsansvar for stavkirkeutstillingen i prestegarden og bruker personellressurser til det.
- Gudbrandsdalsmusea er også i ferd med å etablere driftsfunksjon i en lokal avdeling av Opplandsarkivet, lokalisert i Ringeby.
- Utvikling av driftsbygningen, med nye aktiviteter, er ikke mulig uten en profesjonell prosjektledelse.
- Utvikling av et AiR-program trenger kunstfaglig styring.
- Det er behov for en personellressurs som kan jobbe med markedsføring og synliggjøring utad.
- Det er behov for en person som kan jobbe med utvikling og finansiering av prosjekter.

Dette kan sammenfattes til at de involverte organisasjonene bør sette seg sammen for å prøve å finne en løsning for en felles fast ledelse av turistdriften i stavkirka, driften i prestegarden og driften av stavkirkeutstillingen:

- Ringebu sokneråd
- Stiftelsen Ringebu prestegard
- Gudbrandsdalsmusea AS
- Ringebu kommune

Også Oppland fylkeskommune bør inviteres inn i dette arbeidet.

Dette bør knyttes til utvikling av driftsbygningen og aktiviteter der, inkl. AiR-program, samt arbeidet med å få fram et realiserbart prosjekt for besøkssenter ved stavkirka.

9. Veggen videre

I arbeidet med masterplanen har det kommet fram en lang rekke tiltak som hver for seg og sammen kan bidra til å utvikle området. Enkelte av disse er store og krevende, som besøkssenter for stavkirka og utvikling av driftsbygningen, mens andre er små og enkle. Alt i alt må en innse at alt ikke kan gjennomføres samtidig. Det er heller ikke sikkert at alt bør gjennomføres. Det er derfor viktig at det videre arbeidet prioriteres riktig.

Det er i prinsippet 2 måter å videreføre arbeidet på:

Enten å la det bli et kontinuerlig arbeid over et antall år, der en tar for seg bit for bit, men under en samlande paraply, eller at en deler det opp i enkeltprosjekter og konsentrerer seg om dem. Begge måter kan ha fordeler og ulemper.

Forprosjektet er basert på en struktur ut fra den måten som området er organisert på i dag. Videre arbeid bør frigjøre seg fra dette, og legges opp i tråd med målene for utviklingen av området, i prinsippet som en matrisestruktur.

Forslag til «meny» for videre arbeid:

Hovedoverskriften bør bygge på visjonen for området, jfr. pkt. 6 foran.

Det foreslås at det legges opp til et hovedprosjekt som består av følgende 4 delprosjekter:

Delprosjekt 1: Ringebu stavkirke, en internasjonal attraksjon

Mål for delprosjekt 1:

- Videreutvikle stavkirkeutstillingen, med sikte på framtidig plassering i et besøks- og formidlingssenter
- Etablere et besøks- og formidlingssenter ved Ringebu stavkirke.
- Tilrettelegging og utvikling av et servicepunkt for pilegrimsleden.

Delprosjekt 2: Kunst som regional utviklingsstrategi

Mål for delprosjekt 2:

- Utvikle Ringebu prestegard som visningssted for kunst på nasjonalt og internasjonalt nivå
- Etablere fast visningssted for Torbjørn Kvasbøs keramikkunst, tilknyttet et keramikkverksted
- Etablere et internasjonalt Artist in Residence-program, i første omgang tilrettelagt for keramikere
- Utvikle helårs gallerivirksomhet, også nettbasert.

Delprosjekt 3: Ringebu prestegard - regional hovedarena for kunst, kultur og kulturhistorie

Mål for delprosjekt 3:

- Etablere en ressurs- og bemanningsmessig plattform for virksomheten i Ringebu prestegard.
- Utvikle driftsbygningen som arena for allsidige kulturaktiviteter for alle aldersgrupper
- Følge opp strategiplanen for Stiftelsen Ringebu prestegard.

Delprosjekt 4: En perle i kulturlandskapet

- Følge opp forprosjektets deltema om hagen og kulturlandskapet, først og fremst med sikte på fullføring av hageanlegget.

Ringebu, 2. september 2016

Per Morset

Morset Analyse

Vedlegg 1 – 7 Temarapporter

Vedlegg 8 Medvirkende

Vedlegg 9 Referanser

Vedlegg 10 Tilskuddsmuligheter

Vedlegg 1:

Besøks- og formidlingssenter ved Ringeby stavkirke

1. Hvorfor besøks- og formidlingssenter?

Ringeby stavkirke har ca. 15.000 besøkende pr. år, som betaler inngangspenger. Men bare en del av de besøkende går inn i kirka, og det totale besøket er kanskje 3 ganger så stort. Tidligere lå antall betalende stabilt på ca. 30.000. Dette er en utfordring. Men området har også noen andre utfordringer:

- Parkeringsforholdene er til tider kaotiske. Parkeringsplassen er dårlig arrondert.
- Toalettforholdene er for dårlige.
- Det gis ingen informasjon til de som ikke går inn i kirka, heller ingen kunnskapsformidling.
- Det selges ingenting til besøkende, bortsett fra i kiosken ved Kirkenær.
- Det er for dårlig informasjon om hva som finnes i området som helhet.
- For få besøkere dagens stavkirkeutstilling i prestegarden.
- De mange besøkende gir forstyrrelse av gravferder m.v.
- Det er for liten plass til lagring av utstyr og redskap.
- Potensialet i området blir, i det hele tatt, ikke utnyttet.

En del av disse manglene kan løses i et besøksenter, enten som nybygg eller ved bruk av eksisterende bygninger. Noen løses gjennom reguleringsplanen. Noen tas også opp i andre deler av masterplanarbeidet.

Når vi planlegger besøksenter, må vi ha i mente at det skal fungere i samvirke med prestegarden. Kirkekontoret har 25 % stilling til å ta seg av turistrifta. Det er ønskelig å kunne utvide dette. Stiftelsen Ringeby prestegard ønsker seg en betalt leder. Bør det vurderes en kombinasjon eller samkjøring av disse funksjonene?

2. Mål for et besøks- og formidlingssenter

Et besøks- og formidlingssenter ved Ringeby stavkirke skal:

- Øke attraktiviteten til området.
- Gi besøkende en bedre opplevelse.
- Gi større muligheter til å drive informasjon og formidling om stavkirka og området forøvrig.
- Gi mer penger igjen til driften av stavkirka og andre aktører i området.
- Redusere konflikt mellom bruken som soknekirke og turistbesøket.
- Gi bedre arbeidsforhold for personalet.
- Gi en stimulans til næringslivet i kommunen.

Ambisjonsnivå:

- Gjøre det ordentlig. Halvgode løsninger blir ingen fornøyd med.
- Må bygges stort nok til å romme de prioriterte behovene.

- Senteret bør dimensjoneres for et årlig publikumsbesøk på minimum 50.000 personer, innenfor sesongen mai – september.
- Et nytt bygg må klart underordne seg stavkirka og innordne seg i kulturlandskapet. Det må ikke forstyrre det visuelle inntrykket av stavkirka.

3. Målgrupper

De besøkende i stavkirka kan kategoriseres slik:

- Menigheten, ved kirkelige handlinger og besøk på kirkegården.
- Bussgrupper
- Individuelle turister, kommer gjerne i bobiler eller privatbiler.
- Konsertpublikum
- Pilegrimer
- Skoler, organisasjoner og interessegrupper

Besøks- og formidlingssenteret skal først og fremst rette seg mot tilreisende, men vil også ha en allmenn formidlingsfunksjon, uavhengig av grupper. Særlig vil det kunne bli nyttig og attraktivt for skolebesøk.

4. Hva bør et besøks- og formidlingssenter inneholde?

- Resepsjon med billettsalg, kontorplass og butikk / kiosk
- Toaletter
- Fast stavkirkeutstilling, se nedenfor.
- «Kunnskapsbank» om stavkirker (digital database, fysisk litteratursamling)
- Informasjon om området, samt attraksjoner og aktiviteter i Ringeby for øvrig.
- Fasiliteter for mottak av grupper, f.eks. auditorium.
- Personalrom / garderobe.
- Lagerplass
- For matservering bør vi basere oss på prestegården, men det bør vurderes å legge til rette for salg av enkel mat, av typen «ta med på bussen».
- Krav til universell utforming.

Et foreløpig anslag på arealbehovet:

Resepsjon med billettsalg, kontorplass, butikk og kiosk/servering	100 kvm
Personal / garderobe	40 kvm
Publikumstoaletter	40 kvm
Utstillingslokale / informasjon	200 kvm
Auditorium, plass til en bussgruppe	80 kvm
Teknisk rom	40 kvm
Lager for redskap og utstyr	<u>60 kvm</u>
Sum areal	560 kvm

Som grunnlag for denne vurderingen er brukt arealbruken ved liknende besøks- og formidlingssentra.

5. Eksempler på andre besøks- og formidlingssentra

- Borgund stavkyrkje: http://designhusetsogn.no/prosjekt/borgund_bes_kssenter/

- Heddal stavkyrkje: <http://www.heddalstavkyrkje.no/prestegardslaven>
- Avaldsnes kongsgård: <http://avaldsnes.info/historiesenter/>
- Midgard historisk senter, Borre: <http://midgardsenteret.no/>
- Røldal stavkirke (studentoppgave): <http://rum1.aarch.dk/index.php?id=154550>
- Bryggen i Bergen: <http://prosjektbryggen.no/aktorene/formidling-og-andre-aktorer-pa-bryggen/besokssenteret/>
- Villreinsenteret, Hjerlinn: <http://nvs.villrein.no/besokssenter-villrein/>
- Trollveggen: <http://www.visit-trollveggen.com/>
- Planlagt besøks-senter ved Dale-Gudbrands Gard.

Det kan også være ideer å hente i diverse museer og nasjonalparksentra.

6. Vurderte lokaliseringalternativer

Besøks- og formidlingssenteret bør være det første som besøkende kommer til. Lokalisering og utforming bør virke som en invitasjon til området. Det bør ligge nært parkeringen, naturlig plassert med hensyn til å lede folk videre til kirka og prestegarden.

Besøks- og formidlingssenteret må ikke forstyrre det visuelle inntrykket av stavkirka og kulturlandskapet som det ligger i. Det må være klart underordnet stavkirka, samtidig som det innordner seg i det kulturlandskapet det ligger i. Målet må være å forbedre landskapsrommet. *Det er kirka som skal være signalbygget, ikke besøks- og formidlingssenteret.*

Konseptene må reindyrkes: Prestegarden som kunst- og kultursenter, besøks- og formidlingssenteret som stavkirkesenter. Det anbefales derfor ikke å legge besøks- og formidlingssenteret til prestegarden. Avstanden er dessuten for stor til at området vil kunne fungere optimalt med en slik løsning.

Vegen forbi kirka utgjør et problem for videreutviklingen av området. Gjeldende reguleringsplan legger opp til at utvidelse av parkeringskapasiteten legges på sørsida av vegen. Der er det også regulert tomt til ny driftsbygning for kirka. Uansett lokalisering av besøks- og formidlingssenteret må det arbeides for å finne løsninger som reduserer barrierevirkningen av vegen. Det beste vil sannsynligvis være å legge om vegen. Uavhengig av valg av lokalisering av et besøks- og formidlingssenter, kan det derfor bli behov for ny vurdering av reguleringsplanen.

Ut fra en vurdering av de mulighetene som finnes i området, jfr. forrige punkt, og kriteriene som er skissert ovenfor, bør følgende lokaliseringalternativer vurderes nærmere:

Prioritet 1: Nybygg på dagens parkeringsplass

Plassering øverst på parkeringsplassen kan skape en vanskelig sak med vernemyndighetene. Et bygg på 560 kvm eller mer, vil lett bli dominerende i området, og endre det visuelle bildet av stavkirka vesentlig.

Som det går fram av bildet nedenfor, er det imidlertid mulig å senke terrenget og legge bygget på et lavere nivå, slik at det ikke blir så dominerende. Dagens driftsbygning kan fjernes, og funksjonene legges inn i den nye bygningen. Den kan legges inntil kirkegardsmuren, og senkes så mye ned at takhøyden kommer på nivå med øvre kant av muren.

Styringsgruppa er enige om å gi denne lokaliseringen førsteprioritet fordi:

- Den møter de besøkende på den beste måten
- Siler «been there»-turistene fra de som er genuint interessert
- Bygningen kan legges ned i terrenget, og skåne det visuelle inntrykket av kirken
- Den ligger på rett side av vegen
- Gir best total måloppnåelse

Prioritet 2: Nybygg i skråning på nedsida av parkeringsplassen

Et bygg i skråningen der toalettanlegget ligger i dag, vil kunne legges inn terrenget, slik at bare frontfasaden blir synlig. Taket kan da brukes til parkering eller grøntareal. Fasaden vil da bli vendt fra kirka, og kommunikasjonen blir unaturlig: Det vil føles feil først å gå fra parkeringsplassen ned til besøksenteret, og så opp igjen til kirka.

Besøkssenteret ved kongsgården på Avaldsnes er et eksempel på plassering av denne typen bygning i terrenget. Bildet er hentet fra <http://avaldsnes.info/historiesenter/>.

Prioritet 3: Nybygg på sørsida av vegen (BGU 4 / P 1)

I reguleringsplanen fra 2014 er det avsatt areal til parkering på sørsida av fylkesvegen (P 1). Denne parkeringsplassen er tenkt tilrettelagt for busser. Mellom P 1 og garasjen til Kirkenær er det satt av et byggeareal (BGU 4) for ny driftsbygning for kirka. Dette kan være en mulig lokalisering av et besøkssenter. Arealet BGU 4 er nok for lite, slik at grensa mot parkeringsplassen må skyves noe mot øst. Et nybygg her vil neppe utløse noen vesentlig arealkonflikt, i og med at arealet allerede er regulert. Det var også med i forrige reguleringsplan, fra 2000.

Lokaliseringen er på feil side av vegen. Dette krever tiltak for å redusere barriereeffekten av vegen og risikoen for trafikkfarlige situasjoner. Den eneste effektive måten å gjøre dette på, er å legge om vegen. Måten å løse det på, kan være å legge fylkesvegen i en større bue, og slå dagens vegareal sammen med eksisterende parkeringsplass. For å få dette til, må garasjen tilhørende Kirkenær fjernes eller flyttes.

Fotgjengerkryssing på bru eller i kulvert, kan bli vanskelig å få til her, innenfor kravene til universell utforming, fordi terrenget er på noenlunde samme nivå på begge sider av vegen.

Prioritet 4: Kirkenær

Også Kirkenær er en bygning av historisk interesse, og bør ha en rolle i utviklingen av området. Den var først (1839) formannskapslokale, fra 1911 skole og fra 1936 pensjonat.

Uten å kjenne bygningen innvendig, er det rimelig å tenke seg at Kirkenær kunne egne seg for et besøkssenter. Det kan tenkes en løsning der den gamle bygningen brukes til resepsjon med butikk og kiosk / servering m.m., og at en i tillegg bygger et nytt bygg bakover, langs Kleivavegen (Kongevegen), med utstillingslokale, auditorium og teknisk rom. Bygningen er påbygd tidligere (1966), den opprinnelige bygningen er den nordre delen, nærmest vegen.

Kirkenær ligger nært til stavkirka og parkering. Fylkesvegen er en uheldig barriere, også for dette alternativet, og dette lar seg neppe rette på ved omlegging av vegen. Kirkenær ligger dessuten mellom 3 veger: Fylkesvegen, Elstadgeilen og Kleivavegen (Kongsvegen). Terrenget heller imidlertid såpass mye at det ligger til rette for å legge en fotgjengerundergang under fylkesvegen.

Andre vurderte alternativer, ikke anbefalt:

- Et alternativ som ikke oppfyller kravet om nærhet til stavkirka, er plassering ved eksisterende snuplass for busser. Dette ligger imidlertid midt mellom stavkirka og prestegarden, og kan dermed «lime» området sammen på en bedre måte. Teknisk kan en også her tenke seg «Avaldsnesløsningen», ved å legge bygningen inn i den bratte

skråningen i bekkedalen. Forholdet til bekken er dessuten en utfordring i seg selv, særlig i sammenheng med det fokus som det nå har blitt på områder som kan være utsatt for flom og ras.

- En kan tenke seg en omlegging av virksomheten i prestegarden, som allerede huser stavkirkeutstillingen. Det kan f.eks. gjøres ved at 1. etasje brukes til besøks- og formidlingssenter, og at 2. etasje fortsatt brukes til kunst. Å legge senteret til 2. etasje vil neppe fungere.
- Nybygg på prestegarden ble luftet i møte med OFK tidligere i vinter, men det fikk umiddelbart tommelen ned.
- Vognskjulet er restaurert og tatt i bruk til utstillingsformål i 2015. Her ville et besøkssenter nesten kunne flytte rett inn, i hvert fall som en foreløpig løsning. Vognskjulet kunne tenkes disponert til en utvidet stavkirkeutstilling, som første trinn i arbeidet med et besøks- og formidlingssenter.
- Det er mulig å skape gode lokaler for et besøks- og formidlingssenter i driftsbygningen, men avstanden til stavkirka vil være for stor. Avstanden til stavkirka taler i det hele tatt mot å legge senteret til prestegarden.
- Med tanke på stedets historie ville Gildesvollen være et interessant sted å legge et besøks- og formidlingssenter. Nybygg vil neppe bli tillatt av vernemyndighetene, så eksisterende bygninger måtte i så fall brukes. Avstand og høydeforskjell til stavkirka er en utfordring, og beliggenheten er feil i forhold til prestegarden.

7. Besøks- og formidlingssenteret i kulturlandskapet

Besøks- og formidlingssenteret skal fungere i en helhet som dannes av et kulturlandskap preget av kulturminner, kulturhistorie og kulturaktiviteter. Det skal på best mulig måte danne en enhet med stavkirka, prestegarden med hagen og driftsbygningen, Gildesvollen og pilegrimsleden

Besøks- og formidlingssenteret bør inngå i en kultursti gjennom dette landskapet.

8. Innholdet i en stavkirkeutstilling

Listen nedenfor er en foreløpig vurdering av aktuelle temaer for innholdet i en fast stavkirkeutstilling. Valg av temaer vil avhenge av tilgjengelig areal, og om deler av utstillingen skal gjøres temporær. Det kan være fornuftig å la en del av utstillingen ha skiftende tema og innhold. Det gir ekstra insitamant til å komme på nye besøk.

Det frarås å ta inn temaer som ikke handler om stavkirken. De bør legges til prestegarden.

1. Dagens utstilling:
 - Utgravingene 1980 -81
 - Kirken som religiøst samlingspunkt i middelalderen.
2. Stavkirker som arkitektonisk og bygningshistorisk fenomen.

- Fysisk modell
 - Digital modell
 - Teknikkens historie og utbredelse
3. Kirkestedet Ringebu (Vekkom)
- Gildesvollen
 - Tidlige kirkespor
 - Den opprinnelige stavkirken
 - Ombyggingen 1630-31 og tårnbyggeren Werner Olsen
 - Restaureringen 1921
4. Ringebu stavkirke i kunsthistorisk perspektiv
- Andreaskorset som motiv
 - Runeinnskrifter og bumerker
 - St. Laurentius
 - Døpefonten
 - «Blomstermesteren fra Ringebu», Kristen Erlandsen Listad: Lysekrona, og presentasjon av hans verker i andre kirker.
 - Johannes Lauritsen Skråstad: Altertavla.
 - Lars Jensen Borg: Prekestolen, kongemonogrammet.
 - Eggert Munch: Epitafier
 - Per Einbu: Dekor 1921
 - Samling av gamle gravminner
5. Stavkirker i Norge
- Kart over beliggenheten av 28 stavkirker
 - Kort presentasjon av samtlige
 - «Stavkirkeruten»: Gol / Bygdøy, Garmo / Maihaugen, Ringebu, Lom, Urnes, Kaupanger, Borgund, Øye, Høre, Lomen, Reinli, Hedalen. (Oslo – Gudbrandsdalen – Sogn – Valdres, 12 av 28 kirker).
6. Andre land
- Sverige: Hedared og Hemse (i deler på Historiska Museet)
 - England: Greensted
 - Polen: Vang (flyttet fra Valdres)

9. Organisering og finansiering

Det er Ringebu kommune som gjennom masterplanarbeidet har initiert prosjektet. Hvem som skal eie prosjektet i det videre arbeidet, er åpent. Det er 2 åpenbare aktører i tillegg til kommunen: Kirken v/ Ringebu sokneråd og Gudbrandsdalsmusea AS. Sannsynligvis er det en konstellasjon av disse 3 som bør føre prosjektet videre. Endelig valg vil avhenge av omfang og innhold.

Driftsmodellen bør utredes i det videre arbeidet. Ringebu sokneråd og Gudbrandsdalsmusea AS bør også involveres i driften, men det er ikke naturlig at Ringebu kommune deltar i den. Derimot bør det vurderes en samordning med Stiftelsen Ringebu prestegard.

I utgangspunktet er det 3 veier til finansiering: Egenkapital, tilskudd og lån. Det er ikke å anbefale å låne til denne typen prosjekt. Lokal «crowd funding» kan være en måte å skaffe egenkapital på. Så

vidt vites, er dette gjort en gang tidligere ved et større prosjekt i Ringebu: Da Frya flyplass ble bygd i 1985.

10. Videre arbeid

Styringsgruppa gikk gjennom de premisser og forslag som ligger i dette notatet, inkl. lokalisering, i møte den 21. juni. Essensen ble lagt fram i midtveisrapporteringen til OFK den 24. juni. Saken ble så presentert i møte med Riksantikvaren den 19. august. Det vil så bli en befaring med Riksantikvaren, OFK og bispekontoret den 21. oktober. På bakgrunn av denne dialogen bør saken bearbeides videre og legges til grunn for valg av konsept og lokalisering.

Neste trinn bør være å organisere en arkitektkonkurranse, i en forstudie av et bygg. Forstudien må så danne grunnlag for valg av løsning, forhandlinger om organisering av bygging og drift, samt politiske vedtak. Riksantikvaren og OFK bør være direkte involvert i dette arbeidet.

Deretter må det settes i gang arbeid med omregulering. Parallelt bør det arbeides med finansiering.

3. mai 2016

Rev. 31. august 2016

Per Morset

Vedlegg 2:

Prestegarden som regionalt senter for kunst, kultur og kulturhistorie:

Strategiplan for utvikling av Stiftelsen Ringeby Prestegard

Historisk bakgrunn:

Stiftelsen Ringeby prestegard ble dannet i 2006 av stifterne Ringeby Historielag, Ringeby Sokneråd og Ringeby kommune. Stiftelsen kjøpte samme året inntunet, bestående av 5 bygninger, tun og hage. 4 av bygningene er fredet: Hovedbygning, borgstue og 2 stabbur. Hovedbygningen ble reist i 1743, etter at den forrige ble ødelagt i brann. Den nordre delen er en eldre bygning som er flyttet til prestegarden. Vognskjulet er ikke fredet.

Prestegarden er tildelt Olavsrosa av Stiftelsen Norsk Kulturarv. Den restaurerte hagen er i 2016 tildelt Det norske Hageselskaps hagekulturpris. Barnehagene i Ringeby har 2 ganger (2011 og 2015) fått nasjonal pris fra Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen, for utstillinger i prestegarden.

Vedtektene:

Stiftelsens formål er å eie og drive prestegarden bestående av det gamle tunet og hagen, med bygninger.

Stiftelsen skal gjennom sin drift søke å utvikle kulturtilbudet både for bygdefolket, distriktet og tilreisende, gjennom å iverksette / initiere ulike kulturarrangement. Stiftelsen bør i samarbeid med andre aktører, søke å bevare og utvikle området Prestegarden – stavkirka – Gildesvollen.

Stiftelsen skal arbeide for å skape en aktiv og levende møteplass for bygda gjennom å fremme formålet i ovennevnte avsnitt, og ved utleie av lokaler og gjennom et godt serveringstilbud.

Misjon:

Den samfunnsmessige begrunnelsen for virksomheten i Ringeby prestegard er flerdelt, og kan summeres opp i følgende punkter:

- Bidra til økt livskvalitet i Ringeby og Gudbrandsdalen.
Ringeby prestegard er, sammen med stavkirka, et tradisjonelt samlingspunkt i Ringebusamfunnet. Dette er videreført og utvidet gjennom restaureringen av prestegarden i 1997, etableringen av Stiftelsen og overtakelsen av eiendommen i 2006, og den publikumsrettede virksomheten som har vært drevet der siden. Dette er en type aktiviteter som bidrar til å heve nivået på det sosiale og kulturelle livet i bygda, og å gjøre det mer interessant å bo her.
- Gi vekstimpuls til næringslivet i kommunen og regionen, særlig reiselivet og kulturbaserte næringer.
Ringeby prestegard er, sammen med stavkirka, en av bygdas viktigste attraksjoner, og trekker mange besøkende hit. Dette drar reiselivsnæringen nytte av. Men de tilreisende

bidrar også med omsetning i øvrig næringsliv. Gjennom dette opprettholdes arbeidsplasser og tilbud av varer og tjenester til bygdas befolkning.

- Foredle den kulturelle kapitalen som Ringeby stavkirke og området i sin heilhet representerer.
Ringeby prestegard er, sammen med stavkirka, et tyngdepunkt for kulturelle aktiviteter i Ringeby. Både gjennom de fredete bygningene, stedets historie, utstillinger, konserter m.v., gir stedet et betydelig tilskudd til bygdas kulturliv og dens kulturelle identitet. Barnehageutstillingene bidrar til rekruttering av kunstinteresserte innbyggere.
- Bidra til å bygge et miljø for profesjonelle utøvere innan kunst og kultur i kommunen og Gudbrandsdalen.
Utstillingsaktiviteten i Ringeby prestegard er en av få visningsmuligheter for kunst i distriktet. Men Gudbrandsdalen fostrer mange kunstnere med profesjonelle ambisjoner. Prestegarden gjør det mulig for lokale kunstnere å få vist kunsten sin, og dermed få et springbrett videre, samtidig som ungdom inspireres til å satse på kunst.
- Ta vare på den fredete eiendommen.
Bygningene på Ringeby prestegard ble fredet i 1923. De ble restaurert av Einar C. Nagell-Erichsen i 1997, i samarbeid med daværende eier, Opplysningsvesenets Fond, og vernemyndighetene. I 2006 overtok Stiftelsen tunet med bygningene. Det er store og gamle bygninger, som krever mye vedlikehold. Beliggenheten i dalsida og nærheten til stavkirka, gjør eiendommen til en perle i kulturlandskapet i Gudbrandsdalen.

Visjon:

Ringeby prestegard skal, sammen med Ringeby stavkirke og andre aktører og aktiviteter i området, bli et landskjent besøksmål, basert på formidling av kunst- og kulturopplevelser på nasjonalt og internasjonalt nivå, samtidig som den ivaretar funksjonen som sosialt og kulturelt samlingssted for Ringeby og Gudbrandsdalens innbyggere.

De viktigste utfordringene:

- Økonomien er hovedutfordringen, som i mange liknende virksomheter. Årsresultatet ligger og vipper omkring null.
- Aktiviteten er helt avhengig av frivillig innsats, også i administrasjon og ledelse. Det er derfor liten kapasitet til å drive utviklingsarbeid og andre oppgaver som ikke dreier seg om løpende drift og vedlikehold.
- Utstillingsvirksomheten holder ujevn standard. Det gjør at prestegarden ikke greier å bygge prestisje i et større marked.

Mål:

- Publikumsbesøk:
Prestegarden trenger mer besøk for å skaffe de inntektene som må til for å skape en bærekraftig drift over tid:
Innen 5 år skal publikumsbesøket økes med 50 %, dvs til 7.500 besøkende pr år.
Innen 10 år skal publikumsbesøket fordobles, dvs til 10.000 besøkende pr år.

For å oppnå dette, må besøket må komme fra et større omland enn i dag. Vi bør helst nå Osloområdet.

➤ Økonomi:

Drift:

Det forventes at Ringeby kommune fortsetter å yte et årlig driftstilskudd som bidrag til den allmennkulturelle og samfunnsbyggende virksomheten som Stiftelsen driver. Drifta skal, inkl. et slikt tilskudd, gi et årlig overskudd stort nok til å bygge opp en soliditet til å tåle enkelte dårlige driftsår, samt danne egenkapital for framtidige investeringer og dekke uforutsette kostnader. Denne bør være på min. 200' – 300' kr.

Det er et mål at økonomien også skal tillate fast ansettelse i en stilling som daglig leder, eventuelt i deltid eller i samarbeid med andre funksjoner i området.

Omsetningen bør øke forholdsmessig mer enn publikumsbesøket. Innen 5 år bør omsetningen være 1 mill. kr., innen 10 år 1,7 mill. kr.

Behov for investeringer:

i bygg :

- Opprusting av driftsbygningen til utstillings- og aktivitetsformål. Bygningen er kommunens eiendom, og forventes rustet opp uten økonomisk medvirkning fra Stiftelsen.
- Oppgradering av kjøkkenet for å skape en mer funksjonell arbeidsplass, tilpasset de driftsmessige behovene.

i uteanlegg:

- Utvidelse av hageanlegget sørover mot kirka og nordover mot driftsbygningen. Kostnaden vil først og fremst dreie seg om faglig bistand til planlegging, men også noe maskinarbeid.

i infrastruktur og sikring:

- Fornyelse av alarmanlegget.
- Prestegarden tar vann til hagen og utebruk fra fellesanlegg i Prestbekken. Dette har begrenset kapasitet, og det kan bli aktuelt med tiltak for sikring av tilgangen.

➤ Kvalitetsmål:

Kunstnerisk:

- Ringeby prestegard skal være et attraktiv visningssted og arbeidssted for kunstnere på nasjonalt og internasjonalt nivå.
For å få gjennomslag i et større geografisk område, må det bygges opp et renommé som visningssted for kunst, på linje med Blåfarveverket i Modum og Kistefosmuseet i Jevnaker.
- Prestegarden skal være et naturlig midtpunkt og samlingssted for kunstinteresserte i Gudbrandsdalen.
Med en slik ambisjon som skissert i forrige punkt, vil en slik posisjon følge naturlig.
- Prestegarden skal gi visningsmuligheter og være et springbrett for unge, lokale kunstnere.
Å få stille ut i prestegarden, sammen med anerkjente kunstnere, bør være et mål for unge, lokale kunstnere streber imot. Det bør bety en anerkjennelse.
- Jfr. forøvrig egen temautredning om Artist in Residence.

Formidling:

- Stiftelsen Ringeby prestegard skal gjennom utstillinger, foredrag, temamøter og andre aktiviteter drive formidling av kunnskap om kunst, kultur, kulturhistorie, hagebruk og beslektede temaer.
Prestegarden bør huse mest mulig aktivitet innenfor kunst- og kulturbegrepet. På den måten kan den bli det samlingspunktet den bør være.
- Prestegarden skal være en foretrukket arena for formidling av de samme temaer, i regi av andre lag og organisasjoner i Gudbrandsdalen.
Prestegarden bør bli et kunst- og kultursenter for hele Gudbrandsdalen. Da bør vi oppmuntre andre til å legge arrangementene sine hit.
- Guidene i prestegarden skal ha god kunnskap om utstillingene, kunstnerne, garden og dens historie, og generell lokalhistorie. De skal også kunne gi informasjon om andre opplevelser, service og handel i Ringeby.
Gode formidlere kan gjøre besøket til en stor opplevelse!

Eiendommen:

- Bygningene på prestegarden skal til en hver tid holde en vedlikeholdsstandard som ivaretar verneformålet på en god måte, og gjør behovet for investeringer i rehabilitering minst mulig.
- Hagen og utearealet skal stelles og utvikles som en attraksjon i seg selv, men likevel som en del av helheten.

Butikk og servering:

- Standard på butikk og servering skal samsvare med kravet til standard på utstillinger og øvrig aktivitet, jfr. ovenfor.
- Lokale leverandører og lokal mat skal prioriteres.
- Besøkende skal behandles som gjester og stimuleres til å komme tilbake.

Omdømme og markedsføring:

- Ringeby prestegard skal være et sted som lokalbefolkningen er stolt over å kunne snakke om, bruke og å vise fram.
- Prestegarden skal være fremst i minnet hos tilreisende og gjennomreisende, som et sted verdt å besøke.
- Prestegarden skal være et sted media trekker fram som et anbefalt besøksmål og et forbilde innen formidling av kunst-, kultur og hagebruk.

Strategiutvikling, med spesifikasjon av tiltak:

1. Utvikling av eiendommen: Hvordan forvalter vi eiendommen (bygninger og uteareal) for å nå målene våre?

- 1.1 Opprettholde kontinuerlig godt vedlikehold av bygninger og anlegg.
Vedlikeholdstilstanden er god i dag. Å opprettholde denne tilstanden dreier seg mye om å komme akutte behov i forkjøpet, slik at en unngår skippertak. Det betyr at en bør planlegge forebyggende vedlikeholdstiltak for mer enn ett år om gangen.
- 1.2 Medvirke i, og påvirke kommunens arbeid med opprusting av driftsbygningen til utstillings- og aktivitetsformål, inklusive planlegging av framtidig bruk i samsvar med intensjonsavtalen.
Avtalen gir Stiftelsen ansvaret for å drive utstillinger i bygningen. Den skal avløses av en varig og bindende avtale. Det må da avklares bl.a.:

- Skal Stiftelsen ha ansvar for driften av hele bygningen og alle aktiviteter i den, alternativt hvilken del og hvilke aktiviteter?
- Plassering av vedlikeholdsansvaret.

1.3 Følge opp utviklingsplan for hagen, med ulike formål: Prydhage, nyttehage, og park. Jfr. egen temautredning om hagen og kulturlandskapet.

1.4 «Runestugua»
Stiftelsen er tilbudt å ta over «Runestugua», i sammenheng med samlingen av Rune Amruds etterlatte arbeider. Vernemyndighetene tillater ikke å sette opp fremmede bygninger i det fredete tunet. Et bruksformål som kan vurderes, er som bolig i forbindelse med et Artist in Residence-program.

2. Utvikling av attraktive utstillinger (utstillingspolicy): Hvordan utvikler vi utstillingsaktiviteten for å nå målene våre?

- 2.1 Etablere utstillingskomite med kunstfaglig kompetanse.
For å nå de kunstneriske kvalitetsmålene, må det knyttes kunstfaglig kompetanse til prestegarden. Det optimale er at det etableres en fast utstillingskomite, med profesjonelle kunstnere, kritikere eller kuratorer. Om dette ikke er mulig med lokal rekruttering, er det ikke feil å bruke folk utenfra.
Dersom det ikke er mulig å stable på beina en profesjonell utstillingskomite, kan den nest beste løsningen være å knytte til seg kunstfaglig kompetanse som rådgivere. Det bør også søkes samarbeid med Kunstnersenteret i Oppland.
- 2.2 I samarbeid med Torbjørn Kvasbø og kommunen, utvikle permanent utstilling med hans kunst i fjøset.
Det er inngått en særskilt intensjonsavtale mellom kommunen og Kvasbø. Jfr. ellers egen temautredning om driftsbygningen.
- 2.3 Utvikle sesongutstillinger i samarbeid med en kunstfaglig utstillingskomite.
Jfr. pkt. 2.1. Hovedbygningen bør reserveres for disse.
- 2.4 Reservere ett utstillingslokale for utstilling med unge, lokale kunstnere.
Jfr. kvalitetsmålene ovenfor. Det vil være fint om det kan knyttes et stipend til dette. Det vil gjøre denne utstillingsmuligheten meir attraktiv, og gi ytterligere mediedekning. Dette lokalet bør være på tunet.
- 2.5 Skille tydeligere mellom kunstutstillingene og gallerivirksomheten på den ene siden, og den øvrige virksomheten, med hagen og kulturhistoriske utstillinger, på den andre siden.
Det vil kunne gjøre det lettere å heve nivå og status på den kunstneriske delen.
- 2.6 Videreutvikle stavkirkeutstillingen som ledd i arbeidet med å utvikle et besøks- og formidlingssenter for stavkirka.
En utvidet stavkirkeutstilling bør inn i et nytt besøksenter for stavkirka. Det kan ta tid før et slikt prosjekt er realisert. I mellomtida bør eksisterende stavkirkeutstilling utvikles videre, jfr. oversikt over aktuelt innhold i delutredningen om besøksenter for stavkirka.

- 2.7 Videreutvikle samarbeidet med Gudbrandsdalsmusea om utstillinger i prestegarden.
Ett utstillingslokale bør reserveres for Gudbrandsdalsmusea for temporære kulturhistoriske utstillinger.
- 2.8 Utvikle guidingen, med kontinuerlig skoling av guidene, med sikte på å gjøre formidlingen mer levende.
Dette kan bli tema for et prosjekt, der flere institusjoner i Gudbrandsdalen deltar, men i første omgang bør det etableres et samarbeid mellom Stiftelsen og Soknerådet.

3 Utvikling av driftskonseptet: Hvordan utvikler vi en helhetlig drift, med utstillinger, butikk, servering, utleie, arrangement og andre aktiviteter, for å nå målene våre?

- 3.1 Nåværende utstillingssesong, fra 1. juni til 1. september, bør i utgangspunktet opprettholdes.
En utvidelse i den ene eller begge ender bør likevel vurderes. I resten av året bør en arbeide for å øke bruksfrekvensen til møter, konserter og utleie. Til dette bør vognskjulet kunne brukes i større grad, i og med den standarden dette nå har fått. Arrangement av julemarked / juleutstilling bør videreføres.
- 3.2 Funksjonene som styreleder og daglig leder bør deles på 2 forskjellig personer, med sikte på opprettelse av lønnet stilling som daglig leder.
Pr. i dag er det ikke økonomi til dette. Mulige veger til målet kan være:
- Utvikle et større prosjekt, for eksempel over 3 år, for å utvikle prestegarden, der ett av målene er å skape grunnlag for fast administrasjon.
 - Samarbeide med andre, for eksempel i sammenheng med etablering av et besøkssenter for stavkirken.
- 3.3 Involvere og ansvarliggjøre flere i virksomheten gjennom formalisering av eksisterende og nye arbeidsgrupper:
- økonomiutvalget,
 - hagegruppa,
 - plenklippegruppa,
 - opprette utstillingskomite,
 - opprette markedsutvalg,
 - opprette arbeidsgruppe for utvikling av stavkirkeutstillingen.
- 3.4 Utvikle nye utstillingskonsept, utenfor kunstbegrepet.
Eksempler på dette kan være historiske tema, naturhistoriske tema eller markering av jubileer, personer eller historiske hendelser. Dette bør gjøres i samarbeid med eksterne lag og organisasjoner, slik at belastning på Stiftelsens organisasjon blir minst mulig.
- 3.5 Gi venneforeningen i oppdrag å koordinere arrangementsprogrammet.
En bør ha et våkent øye for forbedringer, endringer og fornyelse av arrangementsprogrammet. Ulike arrangementer trekker nye grupper til stedet og kan gi gode økonomiske bidrag.

- 3.6 Tilby aktivt prestegarden overfor lag og organisasjoner, som arena for møter, samlinger og arrangementer.
- 3.7 Vurdere tiltak for å øke omsetningen i butikken og kafeen.
Det bør tas sikte på å lage en signaturrett eller signaturkake for prestegarden, som kan bli et trekkplaster i seg selv.
- 3.8 Gjennomføre regelmessige kundeundersøkelser.
Det er viktig å få oppdatert informasjon om hvem kundene er og hvor de kommer fra. Guidene bør kunne stå for gjennomføringen. En enklere mulighet er å legge gjesteboka til rette slik at gjestene skriver inn hjemstedet sitt.
- 3.9 Vurdere eventuelle andre organisasjonsmessige tiltak for å administrere økt aktivitet, bl.a. i driftsbygningen.
- 3.10 Innføre større grad av skriftlighet, bl.a. i utleievirksomheten.

4 Utvikling av kulturkonseptet: Hvordan utvikler vi den kulturelle kapitalen vår, slik at vi når målene våre?

- 4.1 Videreutvikle dagens samarbeid med skoler, barnehager og kulturskolen.
Barnehageutstillingen bør få et fast lokale.
Det bør initieres tilsvarende prosjekter i grunnskolen.
- 4.2 Etablere kulturverksted for barn og unge, i samarbeid med Kulturskolen.
Dette bør være ett av de formålene det planlegges for i driftsbygningen.
- 4.3 Årlig utstilling med en ung, lokal kunstner, jfr. pkt. 2.4.
- 4.4 Starte arbeid med å etablere et opplegg for Artist in residence.
Jfr. egen temautredning om dette.
- 4.5 Initiere, og invitere inn, aktiviteter innenfor flere kunstneriske uttrykk:
 - teater,
 - dokketeater,
 - musikk,
 - litteratur.
- 4.6 I samarbeid med Gudbrandsdalsmusea skaffe egnet magasin.
Prestegarden kan ikke ta imot større kunstgaver utan å ha tilgang til magasin, jfr. Amrudsamlingen. Magasin for kunst bør være av de formålene som vurderes i driftsbygningen, og det bør forvaltes av Gudbrandsdalsmusea. Andre lokaliseringer bør også kunne vurderes.

5 Utvikling av samarbeidsrelasjoner: Hvordan utvikler vi samarbeid med andre aktører i nærområdet, kommune, fylkeskommune, museer, reiselivsnæring og andre, for å nå målene våre?

- 5.1 Videreføre og videreutvikle samarbeidet med Ringebu kommune om

økonomisk driftsstøtte, barnehagene, driftsbygningen, utvikling av området m.v.

Det er 2 nye faktorer som nå vil spille inn: Masterplanen og driftsbygningen. Kommunen viser med disse tiltakene at den vil satse på området. Det bør bety at de økonomiske samarbeidslinjene også bør vurderes på nytt.

5.2 Ta initiativ til å etablere lokal kunstforening.

Kunstmiljøet i Ringeby er, som elles i Gudbrandsdalen, spinkelt. Stiftelsen vil kunne ha stor nytte av en lokal kunstforening. En kunstforening kan danne utgangspunkt for en utstillingskomite som kan samarbeide med kunstfaglige rådgivere om utstillingsprogrammet, jfr. pkt 2.1.

5.3 Videreutvikle samarbeidet med lokalt næringsliv.

Særlig for reiseliv og handel er stavkirken og prestegarden en verdifull ressurs, som blir utnyttet for dårlig. Et utvidet samarbeid vil også kunne gi økt trafikk og omsetning til prestegarden.

5.4 Utvide samarbeidet med Gudbrandsdalsmusea

Det er potensial for økt samarbeid med Gudbrandsdalsmusea på flere områder:

- utvidelse av stavkirkeutstillingen,
- kulturhistoriske utstillinger,
- magasin for kunst (jfr. pkt. 4.6),
- naturhistoriske tema i forbindelse med hagen, kulturlandskapet og naturlandskapet.

5.5 Samarbeide med soknerådet om musikkarrangementer.

Soknerådet har 4 sommerkonserter i stavkirken. Det bør vurderes å utvikle et helårlig musikkprogram i samarbeid mellom soknerådet og prestegarden. «Musikkafe» etter sommerkonserterne bør forsøkes som et fast opplegg.

5.6 Delta i arbeidet med å etablere et besøkssenter for Ringeby stavkirke.

Jfr. egen temautredning om besøkssenter.

5.7 Utvikle samarbeid med Peer Gynt AS om arrangement.

Peer Gynt-stemnet bør igjen få et arrangement i Ringeby. Henrik Ibsen har oppholdt seg i området og etterlatt seg kunstneriske spor. Et slikt arrangement bør kunne legges til prestegarden.

5.8 Videreutvikle samarbeidet med biblioteket om arrangement.

På sikt bør Litteraturfestivalen på Lillehammer utfordres til et samarbeid, for eksempel ved å legge et arrangement hit, i hvert fall enkelte år. Forfattere som Nordahl Grieg, Lars Mytting, JA Friis (200 år i 2021) og Henrik Ibsen kan være navn å bygge arrangementer rundt, i tillegg til eventuelle forbindelser til aktuelle utgivelser.

5.9 Invitere samarbeidspartnere til informasjonsmøte før sesongstart.

5.10 Etablere samarbeid med soknerådet om skolering av guider. Etter hvert også vurdere felles personale.

6 Omdømmebygging og markedsføring: Hvordan bygger vi relasjonene til publikum, samarbeidspartnere, media, opinionen og ulike marknadssegmenter, for å nå målene våre?

- 6.1 Utvikle en frivilligpolicy.
1000 arbeidstimer fra frivillige kan ikke tas for gitt for all framtid. Derfor er det viktig å vise at en setter pris på og anerkjenner den frivillige innsatsen i venneforeningen og de ulike arbeidsgruppene. Det skal være stas å være frivillig i prestegarden!
- 6.2 Utvikle samarbeid om digitale og sosiale medier.
Aktørene i området bør koordinere seg på digitale medier. Dette bør kommunen, Gudbrandsdalsmusea og lokalt næringsliv også slutte seg til.
- 6.3 Etablere arbeidsgruppe for informasjon og markedsføring (markedsutvalg). ,
Det er behov for en gruppe i Stiftelsens regi som kan drive hjemmeside, Facebookside m.v., utarbeide materiell og gjennomføre markeditiltak.
- 6.4 Følge opp Olavsrosa.
Prestegarden ble tildelt Olavsrosa fra Norsk Kulturarv da Ringebusamlingene drev virksomheten her. Statusen har ikke vært fulgt opp, og bør aktiviseres. Den er nå bl.a. godkjent for bruk på vegskilt.
- 6.5 Vurdere medlemskap i Visit Lillehammer.
Stiftelsen er ikke medlem i Visit Lillehammer, men blir til en viss grad ivaretatt via Ringebu kommunes medlemskap. Det bør vurderes om økonomien tillater særskilt medlemskap, sett i forhold til de fordeler som oppnås.
- 6.6 Følge opp plan for skilt og informasjon.
Jfr. arbeid i regi av Stiftelsens egen skiltgruppe og temautredning om skilting og informasjon.

7. Økonomi

- 7.1 Forbedre billettordningen, slik at alle besøk registreres.
En del av de besøkende, uvisst hvor mange, besøker bare utstillingene i småhusene, eller hagen, og unnlater å betale billett. Det er viktig å ha en billettordning som er enkel å administrere, men den bør selvsagt fange inn flest mulig av de besøkende. Et alternativ til en meir tungrodd billettordning, kan være tydeligere oppfordring til å løse billett, eller å gi et bidrag til driften.
- 7.2 Øke salget av fellesbilletter med stavkirka.
Dette er først og fremst Soknerådets ansvar. Det er stavkirken som har det klart største besøkstallet, særlig med hensyn til tilreisende. Så lenge en ikke billettdisk, kan det være vanskelig å promotere prestegarden samtidig med billettsalg i kirken, men tilbudet kan annonseres tydeligere på skilt.
- 7.3 Vurdere andre løsninger for organisering av servering.
Med dagens minimumsløsning for serveringsfunksjonen kan en ikke regne med å få noe stort økonomisk bidrag frå denne delen av virksomheten. En bør se etter løsninger som kan gjøre serveringen til en større del av opplevelsen, og en selvstendig

grunn til å besøke prestegarden. Det kan også gi grunnlag for å markedsføre lunsjtilbud til bussgrupper og andre besøkende i stavkirken.

7.4 Bedre fortjeneste på kunstsalg.

Det er ikke lett å forutse hvordan salget av kunst fra sommerutstillingene blir. For å øke omsetning og fortjeneste av kunstsalg, kan det være aktuelt å utvide gallerifunksjonen ved å disponere et lokale for salg av kunst utenom de organiserte sesongutstillingene.

7.5 Hente inn nye sponsorer til Stiftelsen

7.6 Øke utleieaktiviteten, til private og åpne arrangementer.

Lokalene i prestegarden egner seg for mange typer arrangementer med begrenset antall deltakere. Dette vil endre seg radikalt når driftsbygningen blir satt i stand. Prestegarden bør bli et naturlig samlingspunkt i lokalsamfunnet. Lag og organisasjoner fra hele Gudbrandsdalen bør oppmuntres til å legge aktivitet hit.

7.7 Fortsatt søke prosjektmidler.

Statusen hos Sparebankstiftelsen som prioritert søker, gir utvilsomt fordeler. I tillegg bør en prøve å komme inn hos andre private og offentlige fonds og tilskuddsordninger.

27. juni 2016

Rev. 31. august 2016

Per Morset

Vedlegg 3:

Utviklingsplan for hagen og kulturlandskapet.

Hagegruppa i Stiftelsen Ringeby prestegård ble dannet i 2006. Samme år laget Arkadia Landskap v/Ingeborg Mellgren Mathiesen en plan for restaurering og fornying av hagen. I de 10 årene som har gått, har hagegruppa, sammen med Norsk Roseforening, avdeling Gudbrandsdal, utført et fantastisk arbeid med å fornye hagen i samsvar med denne planen. Hagegruppa påpeker nå behovet for å utvikle hagen videre etter en helhetlig plan.

For å vurdere potensialet i hagen, kan en se til Baroniet Rosendal, der rosehagen er et nesten like stort trekkplaster som bygningene.

En helhetlig plan for utvikling av hagen bør omfatte også kulturlandskapet og naturlandskapet omkring, med kulturminnene som området har mange av.

1. Hagen i historisk perspektiv

Arnestedene for hagekulturen i middelalderen var klosterhagene. Mange munke- og nonneordener krevde et vegetarisk levesett. I fastetiden skulle ingen spise kjøtt. Videre skulle et kloster være mest mulig selvforsynt. De første klostrene i Norge ble anlagt på 1100-tallet, og tilhørte cistercienser- og benediktinerordenene som nettopp la vekt på hagebruk. Munkene og nonnene tok med seg hagekulturen fra det sørlige Europa.

Fra Svartedauen (1349-50) gikk det tilbake med hagebruket i klostrene. Og da klostrene ble nedlagt ved reformasjonen (1537), forsvant læremestrene i hagebruk og plantekultur. Kongen beslagla klostrene, bygningene forfalt og hagene grodde til.

Men de nye protestantiske biskopene bidro til at den gamle hagekulturen ikke ble helt borte. På 1700-tallet slo rasjonalismen igjennom. Da skulle prestene drive opplysning om bl.a. jordbruk og hagebruk. Og mange av prestefruene var ivrige hagedyrkere. (24)

Hagen ved Ringeby prestegård ble sannsynligvis påbegynt av sokneprest Sigvard Friis Irgens, etter at ny hovedbygning var reist etter brannen i 1742. Årringsprøver fra en gammel lønn i hagen tyder på at den ble plantet i hans tid. Hans ettermann Bernt Ancher ble sokneprest i Ringeby i 1788. Han var en typisk representant for opplysningstiden. Om ham skrev justisråd Pram at «Hans havedyrkning er i denne meget vildt udseende Fjeldegn til Forundring. Avlen af Træfrugter, Kirsebær undtagen, vil vel ei lykkes; men allehaande Legumer og Rodfrugter naae her en synderlig fortrindlighed. Endog Meloner drives her uden Drivhuus, paa blot en Mistbænk, ganske tidlig paa Sommeren.» Epletrær som bar frukt i over hundre år, stammet fra hans tid. (1, 48)

Opp gjennom tidene var det en rekke hageinteresserte sokneprester i Ringeby. En av dem var den fremragende botanikeren Søren Christian Sommerfeldt. Se omtale av ham i ramme nedenfor.

I Opplysningsvesenets Fonds arkiv finnes et kart fra ca. 1870 over prestegarden med hagen. Prestegardshagen ble helt omlagt i årene omkring 1920. I 1959 ble hagen oppmålt og kartlagt av Arne Berglia, og i 2004 foretok Unni Dahl Grue en registrering og fotodokumentasjon av hagen.

På oppdrag fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Ringeby kommune, utarbeidet Arkadia Landskap v/Ingeborg Mellgren Mathisen i løpet av 2005 en meget grundig gjennomgang av hagens historiske utvikling. I 2006 utarbeidet hun på oppdrag av Stiftelsen Ringeby prestegard et forslag til restaurering og fornying av prestegårdshagen.

***Søren Christian Sommerfeldt** ble født 9. april 1794 på Sukkestad på Toten og døde den 29. desember 1838 i Ringeby. Han var Norges fremste botaniker i sin tid, og har satt varige spor etter seg innen fagfeltet.*

*Sommerfeldt interesserte seg for botanikk allerede fra barndommen av og ble 15 år gammel sendt til København for å studere. Han ble forespeilet en stilling ved et nytt norsk universitet, men da han ikke fikk dette, slo han over på teologi. Men det var fortsatt botanikk som var den store interessen hans. Planter som bærer hans navn er *Aphaenogaster sommerfeldti* og *Pertusaria sommerfeldtii*.*

*Sommerfeldt var sokneprest i Saltdal og residerende kapellan i Asker. I 1827 kom han til Ringeby som sokneprest. Her beskrev han den sjeldne bregnen Russeburkne (*Athyrium Crenatum*). Fra tida i Saltdal ga han ut verkene *Supplementum Florae lapponicae* (1826) og *Physisk-oeconomisk Beskrivelse over Saltdalen i Nordlandene* (1827).*

Den 28. mai 1818 giftet han seg med Jørgine Maria Krohn i Land. Sommerfeldt og hans kone fikk ti barn sammen, fem jenter og fem gutter. Da han døde var hun svanger med det tiende barnet. Hun måtte oppdra barna alene og hadde ingen stor pensjon å leve av. Likevel fikk flere av barna høyere utdanning. (40, Wikipedia)

2. Arbeidet med prestegardshagen 2004 - 2016

Utdrag av rapport utarbeidet av hagegruppa v/ Kari Bentzen:

Hagegruppa har hatt som mål å

- gjenskape en vakker ramme om Ringeby prestegard,
- å samle et klonarkiv for pryd- og nyttevekster og gamle hageroser som har vært dyrket i området,
- å være et utstillingsvindu for hardføre roser som kan dyrkes i Gudbrandsdalen,
- medvirke til at Ringeby prestegard blir et levende kultursentrum for befolkningen og et attraktivt besøksmål for tilreisende.

2004: Unni Dahl Grue foretok på oppdrag fra Ringeby kommune en befaring i hagen. Hun anbefalte en historisk kartlegging og undersøkelse av hagen. På grunnlag av en anbudskonkurranse ble Arkadia Landskap v/Ingeborg Mellgren Mathiesen valgt til oppgaven.

2005: Mathiesen la fram rapporten *Ringeby Prestegard. Hagens historie 1743 – 2005*. Ringeby kommune, Ringeby sokneråd og Ringeby historielag etablerte sammen Stiftelsen Ringeby prestegard og kjøpte tunet med bygningene og hagen av Opplysningsvesenets Fond.

2006: Hagegruppa ble dannet av medlemmer av Norsk roseforening avd. Gudbrandsdal, Hagelaget i Ringeby og andre interesserte. Startet med å sikre og bevare de gamle frukttrærne ved poding på

nye grunnstammer. Mathiesen la fram rapporten «Fortid møter fremtid. Forslag til restaurering og fornying av prestegardshagen.

2007: Hagegruppa fikk ansvaret for å planlegge og utføre det praktiske arbeidet etter Mathisens forslag og midler fra OFK, regionrådet og Kulturminnefondet. Startet med plassen sør for hovedbygningen: Restaurering av steintrapp og anlegg av teppebed. Avdekket murer på vestsida av bygningen.

2008: Videreføring av arbeidet med å restaurere murer. Anlegg av den lange grusgangen nedenfor øverste bed. Dugnad på grasklipping ble organisert.

2009: Videreføring av arbeid med murer, singelganger og bed. Tilplanting av bed, bl.a. urtebed og fjellhagebed. Lagt ned dryppslanger. Stordugnad på planting av roser under ledelse av gartner Bjørke.

2010: Beskjæring av gamle fruktrær. Planting av roser og timian, stor dugnader i mai. Restaurering av den store muren nederst i bakken. Mottok store mengder georginerøtter som gave. Hentet overskuddsroser fra roseregistreringen på Østlandet på Ås.

2011: Anlegg av grusganger, delvis gjenskaping av syrinlysthuset. Utgraving for planting av frukttrær. Kanting av grusganger med skifer (mindre heldig resultat). Opparbeidet bed for georginene. Flere rosebed anlagt. Poteter ble satt for å bli kvitt ugras.

2012: Plantet rotskudd av norske funnroser fra flere turer Ringeby – Elverum – Vinstra. Oppmålet for rekonstruksjon av det gamle stinettet i frukthagen. Plantet hosta langs grusgangen. Påbegynte bergeniaplanting rundt skråning under syrin/spireahekk som dekke mot ugras. Skilting av bed (250 skilt). Plantet finske funnroser. Hentet overskuddsroser og stauder på Ås.

2013: Planteloppemarked. Plantet alle med ny-gamle epletrær. Plantet rotskudd av opprinnelig kirsebær. Mer bergenia. Nytt georginebed nedenfor vognskjulet. Begynt arbeidet med oppmåling for bærfelt.

2014: Planteloppemarked. Plantet mer bergenia, flere funnroser. Merket trær som skal fjernes langs Prestbekken. Opparbeidet bærfelt, pløying, steinplukking, rensking og legging av duk. Fikk hjelp av asylanter.

2015: Kr. 20.000 i tilskudd fra Norsk genressurssenter. Planteloppemarked. Planting av de første bærsortene. Opparbeidet felt for prøvedyrking av nye, moderne roser, tilbud gjennom Norsk roseforening i samarbeid med det tyske firmaet Tantau Rosen. Flere roser. Innhøsting av roseblad for produksjon av rosegele, samt høsting, safting og sylting av epler, som ble solgt på julemarked.

2016: Stiftelsen v/Hagegruppa fikk Det norske Hageselskaps hagekulturpris for 2016.

Hver sesong: Beskjæring, rydding, raking, rensking og justering av bed, gangveger og kanter. Deling av stauder. Klipping av hekk. Gjødsling og alminnelig stell. Egne ansvarlige for hvert bed. Rensking og stell av teppebed. Planting av påskeliljer om høsten, fjernes etter blomstring og står i ventebed. Georginerøtter tas opp hver høst, skjøttes gjennom vinteren, drives om våren og plantes ut. Eget arbeidslag for grasklipping.

3. Andre historiske hager, prestegardshager og hager som attraksjoner

Baroniet Rosendal (kanskje den mest kjente): <http://www.baroniet.no/rosendal-have/>

Prestegarden Ullinsvin, Vågå (i nærområdet): <https://www.facebook.com/PrestgardshageinUllinsvin>

Gran prestegard (besøkt av styringsgruppa 20. mai 2016): <http://www.gran.kommune.no/Gran-kommune/tjenester/Kulturkontoret-for-Lunner-og-Gran/Kulturminner-og-kulturmiljoer/Kulturminner/Gran-prestegardshage/>

Værnes prestegard, Stjørdal (prestegardshage): <http://stjordalmuseum.no/prestegarden-hagen/prestegardshagen/>

Spydeberg prestegård (kanskje det mest vellykkede prosjektet i Norge): http://spydebergprestegaard.com/Spydeberg_Prestegaard/HAVEN.html

Gamle Hvam museum (museumshage): <http://www.plantearven.no/plantearvens-produsenter/gamle-hvam-museum/>

Hovelsrud på Helgøya (storgardshage): <http://www.midtimjosa.no/midt-i-mjosa-ba/medlemmer/hovelsrud-gard/>

Rød herregård, Halden (rosehagen restaurert av Unni Dahl Grue): <http://ostfoldmuseene.no/avdelingene/halden-historiske-samlinger/rod-herregaard-og-rods-hage/>

Bogstad gård (restaurert hage med 12 roser fra Peder Ankers tid): <http://www.bogstad.no>

Portåsen, Wildenveys rike (prosjektpartner til Norsk genressurssenter/NIBIO, merk organiseringen): <http://www.portaasen.no/kontakt>

NIBIO ved Morten Rasmussen: www.nibio.no

4. Mål

- Prestegardshagen i Ringeby skal, sammen med natur- og kulturlandskapet omkring, være en attraksjon på nasjonalt nivå.
- Hagen skal inngå som en integrert del av den totale virksomheten i prestegarden og området omkring, med aktiviteter og arrangementer.
- Gjennom prestegardshagen og natur- og kulturlandskapet omkring, skal det drives aktiv formidling til hageinteresserte, skoleverket, lokalbefolkning og tilreisende, om hagebruk og hagestell, biologi og botanikk.
- Driften av hagen skal bygge på en organisering og rutiner som gir stabil drift og kontinuerlig godt vedlikehold.

5. Hovedgrep

Området kan deles inn i følgende enkeltdeler, som ut fra hver sine premisser mest mulig skal passe inn i en helhetlig sammenheng:

- Rosehagen og prydhagen.
- Nyttehagen, med frukttrær, bærbusker og kjøkkenhage. Urtehage.
- Parken, med grasarealer, trær, gangstier med allè, lekeområde, bruer, gjerder, porter, murer og møblering.

- Kirkegården, inklusive den nye utvidelsen.
- Bekkekløfta og naturmiljøet.
- Kulturlandskapet med kulturminner.
- Innendørs informasjon om hagen og landskapet

Noen av disse delene vil gå over i hverandre. Dette understreker viktigheten av helhetlig tenking.

Viktige grep for å utvikle helheten er:

- Forholdet til bygningene og landskapet omkring.
- Siktlinjer og ledelinjer.
- Gjennomtenkte overganger mellom de enkelte delene.
- God og enhetlig skilting.
- Enhetlig preg på gjerder, porter, bruer og møblering.

Disse poengene, blant flere, bør utvikles i en helhetlig plan for hagen og kulturlandskapet.

6. De enkelte delene

6.1 Prydhagen

Det meste av prydagen ligger i skråningen vest for hovedbygningen, samt på platået ved den søndre gavlveggen. Den har vært utviklet på grunnlag av Ingeborg Mellgren Mathiesens plan fra 2006. 2 hovedgrep har vært lagt til grunn:

- Gjenskaping av den gamle strukturen i hagen, slik den framkommer på kartet fra ca. 1870.
- Prioritering av roser.

I dag er det over 100 forskjellige rosesorter i hagen, og mer enn det dobbelte antall planter. En del av disse er samlet inn lokalt. Hagegruppa har samarbeidet med Norsk Roseforening sentralt og Norsk genressurssenter/NIBIO om å ta vare på gamle rosesorter.

Hagegruppa har bidratt til bevaring av «Lundstadrosene», dvs. rosene Arne Lundstad krysset frem og registrerte internasjonalt (i alt 15 sorter).

Hagegruppa har igjen ett prosjekt før prydagen regnes som ferdig opparbeidet: Etablering av et felt med nordiske roser; et utvalg spesielt verdifulle sorter fra de andre nordiske landene. Hagegruppa har godt grep om prosjektet, men trenger råd og faglig bistand fra hagearkitekten med lokalisering i hagen, samt utforming av feltet.

6.2 Nyttehagen

Nyttehagen ligger sør for prydagen. Det er fortsatt igjen frukttrær (eple og kirsebær) fra den gamle hagen. Her har hagegruppa plantet inn flere frukttrær, grunnstammer som er podet med de gamle sortene fra hagen, samt nye felt med bærbusker. Hagegruppa samarbeider om nyttehagen med Norsk Genressurssenter.

Nye prosjekt i nyttehagen er:

- «Verdenshage», der mindreårige asylanter fra Ringebu statlige mottak blir sysselsatt med opparbeidelse og stell av en grønnsaks- / urtehage (igangsatt). UDI har gitt støtte til prosjektet.

- Humlehage ved bekken. Her må det gjøres noe planeringsarbeid med maskin.
- Hagegruppa har behov for råd og bistand fra hagearkitekt om lokalisering og utforming av en permanent urtehage.
- Overgangen mellom prestegardshagen og naturmiljøet langs Prestbekken bør gjøres mest mulig smidig og naturlig. Grensa mellom prestegarden og kirkens grunn går nord for bekken. Det vil være hensiktsmessig om ansvaret for daglig stell og vedlikehold av areal og vegetasjon deles med soknerådet i bekkeløpet.
- Det er i dag en skjerm av løvtrær mellom hagen og jordan der kirkegardsutvidelsen kommer. Det er viktig at denne skjermen opprettholdes, både som sol- og vindskjerm for å begrense tørke i hagen, og for å la disse to landskapselementene leve hvert sitt «liv». Det skal ikke være nødvendig at hensynet til eventuelle begravelser begrenser bruk og aktivitet i hagen. Vegetasjonsskjermen bør likevel stelles, slik at den oppleves som en naturlig del av parken omkring prestegarden. Krattpreget i deler av skjermen kan fjernes ved en prioritert tynning (tynning i ulike høgdelag).
- Hagegruppa ønsker vurdering av hagearkitekten her for en mulig innplantning av store buskroser.

Det kan bli nødvendig med gjerde omkring frukthagen pga elg og rådyr.

6.3 Parken

Bygningene, prydhagen og nyttehagen på prestegarden har inngått i en park. Det er viktig at parkpreget opprettholdes også i framtida.

Gjerder, porter, møbler, bruer og andre tilførte elementer, bør ha en stil som tilsvarer den tidsepoken som hagen restaureres etter, dvs ca. 1870.

Allèen langs gangvegen fra kirka, bør suppleres med nyplanting der trær har gått ut. I følge kartet fra 1870 var det en tilgang til hagen omtrent midt i allèen. Den bør reetableres.

Det blir en ny gjennomgang mellom kirkegarden og prestegardshagen nederst i nyttehagen. Det er viktig at den blir utformet på en verdig og presentabel måte, i samme 1870-stil. Det blir også en gjennomgang i nordre ende av steinmuren som skiller hagen og kirkegarden. Den kan gjerne holdes forholdsvis anonym, men utformes på samme harmoniske måte.

Prestegarden ligger i et sterkt hellende terreng. Parken har vært terrassert. Støttemurene i hagen er stort sett reparert og rekonstruert. Det er viktig at også natursteinsmurene i resten av parken og mot kirkegarden opprettholdes og vedlikeholdes.

Fra Stiftelsens side planlegges det opparbeidelse av en lekeplass. En mulig plassering av denne er mellom vognskjulet og driftsbygningen. Hagegruppa er negativ til etablering av en fast lekeplass og mener at det heller bør legges til rette for andre aktiviteter for barn, helst læringsaktiviteter, som ikke medfører uønsket trafikk i hagen.

Det er foreløpig gjort lite med arealene nord for hovedbygningen. I framtida vil prestegarden også få adkomst fra nord. Veg til driftsbygningen og nordre del av den nye kirkegarden, er under opparbeidelse. Det bør derfor lages en plan for opparbeidelse og stell av disse arealene, som en del av parken. Hagegruppa trenger faglig bistand til dette.

Det har vært nevnt som et mulig langsiktig utviklingsmål å anlegge en skulpturpark på prestegarden. Den bør primært holdes på samme terrengnivå som tunet, med ett mulig unntak: Det bør arbeides for å få plassert et minnesmerke over Søren Christian Sommerfeldt i forbindelse med hageanlegget.

6.4 Kirkegarden, med utvidelse

Kirkegardsutvidelsen skjer etter en egen plan, og omtales ikke nærmere her.

Det er imidlertid behov for å se nærmere på kommunikasjonen mellom kirka og prestegarden. Det bør tenkes fysisk kommunikasjon og visuell kontakt helt fra parkeringsplassen foran kirka og opp til tunet på prestegarden. Skilting hører også med her.

Det går i dag en grusgang gjennom kirkegarden, med retning mot gangbrua over Prestbekken. Den følger traseen for den gamle kongevegen / bygdevegen. Det bør vurderes om en bør være en intern gangveg på kirkegarden, og at det i stedet legges til rette en trase som går nærmere kirkebygningen, passerer utstillingen med gamle gravminner og følger bekkekanten opp til gangbrua.

Utformingen av den nye brua over bekken, til kirkegardsutvidelsen på nordsiden, bør være i en stil som passer med stavkirka og prestegarden, jfr. det som er sagt ovenfor om parken. Det vil ikke være heldig hvis brua får en stil som skiller seg ut fra disse. Det vil si at brua bør utformes slik at den passer tydelig inn i et park- / hagemiljø.

6.5 Bekkekløfta og naturlandskapet

En av de mest særpregede naturtypene i Ringeby, er bekkekløftene. Her finnes mange sjeldne arter av planter, sopp og lav, tilpasset det spesielle lokalklimaet som er i slike kløfter. Det vil si at det også kan være en spesiell insektfauna i kløftene. Hvordan biologien er langs Prestbekken, er ukjent. Det bør gjøres en botanisk / biologisk inventering av bekkekløfta nedover fra prestegarden, ned til E6.

Det kan være behov for å rydde opp i vegetasjonen, i den hensikt å gjøre det framkommelig langs bekken. Dette bør gjøres svært forsiktig, og primært for å legge til rette for ferdsel i form av en enkel sti. Kløfta må beholde naturpreget, og miljøet for planter og dyr må endres i minst mulig grad. Også død vegetasjon må få ligge, så langt mulig.

Nedenfor fylkesvegen, retning E 6, er vegetasjonen ryddet denne våren, dessverre uten at inventering er gjort.

6.6 Kulturlandskapet med kulturminner

Prestegarden og stavkirka ligger i et gammelt kulturlandskap, med mange registrerte funn av kulturminner. Det dreier seg om spor etter bosetting, kokegroper, dyrkingsspor, gravhaug og funn av gjenstander. Stavkirka fra 1200-tallet er fyrtårnet i området, med dokumenterte spor etter enda eldre bygninger. Gildesvollen er, som navnet sier, et gammelt samlingssted for bygda. På prestegarden er både hovedbygningen, borgstua og de 2 stabburene fredet. Den gamle middelaldervegen gjennom Gudbrandsdalen, som nå er en del av pilegrimsleden (Olavsvegene til Nidaros), går gjennom området.

Det er et aktivt landbruk i området, med den gamle skysstasjonen og gjestgivergarden Elstad og de 2 Brandstadgardene som nærmeste naboer. Rett opp for prestegarden ligger den gamle husmannsplassen Spidsberg. Nord for prestegarden er det et gammelt kulturlandskap, der den gamle klokkegarden Grov lå. Sørøstover langs pilegrimsleden, har vi både Ringeby første kommunelokale (Kirkenær), klokkegarden Halstad, Retterstadbakken og bygdeborgen på Høgkleiva.

Landskapsbildet har endret seg mye de siste tiåra. Det har grodd til med løvskog rundt jorder og på tidligere kulturbeiter. Kirka er fortsatt godt synlig fra mye av bygda, men prestegarden blir stadig mindre synlig i landskapet. For kjørende og gående langs «Panoramavegen» er husene nesten borte blant trærne. Utsikten sørover mot kirka og prestegarden bør gjøres bedre ved å fjerne noe av løvskogen som forstyrrer.

Pilegrimsleden danner i seg selv en god tur- og kultursti, men det bør lages et utvidet tilbud med utgangspunkt i prestegarden. På grunnlag av kulturminnene, og naturen i området, bør det utvikles en kultursti, som både kan fungere i formidling til lokalbefolkningen og for tilreisende, i skoleverket, og som tursti. Stien bør lages i en kort og en lang versjon.

6.7 Innendørs informasjon om hagen og landskapet

Hagen er en så vesentlig del av den totale attraksjonen, at det bør lages en presentasjon av den innendørs. Den bør ha både en historisk og en botanisk del, samt en veiledning for besøkende. Informasjonen bør korrespondere med den som gis på trykk og digitalt.

7. Stell og vedlikehold

Stell og vedlikehold av et slikt hageanlegg, krever mye arbeid. Hagegruppa regner med at det brukes ca. 500 – 600 t/år i hagen. Ca. 25 personer står på vaktlista for luking av ugras, mens en gruppe på 6 – 7 personer har det overordnede ansvaret og tar seg av planleggingen. I tillegg antyder venneforeningen et forbruk på 3 – 5 t/uke i perioden mai – september til grasklipping. Ca. 25 personer står på vaktliste for grasklipping. Ringeby Rotary deltar i vårdugnad.

Dette har også en sosial side, som ikke skal undervurderes. Frivillighet og dugnad er en positiv side ved måten vi driver samfunnet vårt på her i landet. Det er rekruttering som er utfordringen. Da er det viktig at det legges vekt på miljøbyggende tiltak, og at det vises tydelig at dugnadsinnsatsen blir satt pris på. Delegering og involvering blir bestandig satt pris på, og er med på å bygge eierfølelse til stedet.

Kjernegruppa på 6 – 7 har til nå organisert arbeidet ut fra en kollektiv forståelse av hva som bør gjøres, både med hensyn til gjennomføring av Mellgren Mathiesens plan, klargjøring av hagen etter vinteren og daglig stell i sesongen. Det er tvilsomt om denne arbeidsmåten er holdbar i lengden. Det bør utarbeides en skjøtselsplan som oppjusteres årlig, og inngår som en del av Stiftelsens organisasjon.

Den kontinuerlige og overordnede oppfølgingen av hagen hadde vært tjent med en fast og lønnet ressurs, helst gjennom Stiftelsen. Det bør vurderes om det er mulig å etablere samarbeid med kirkegården om deler av vedlikeholdet.

Både prestegardshagen og kirkegården trenger plass til oppbevaring av hageredskap, plenklipper m.v.

Hagegruppa trenger dessuten en egnet plass til kompost og produksjon av sin egen matjord.

8. Formidling

Det viktigste er ikke å ta vare på og utvikle hagen, i seg selv. Den må være til nytte og glede for noen flere enn de som steller den. Dette skapes gjennom aktiv bruk og formidling.

Ovenfor er det flere ganger pekt på at hagen inngår som en del av helheten i prestegarden og området omkring. Den må også formidles på denne måten, men på egne premisser.

Hagen kan være en formidabel ressurs for så vel utdanningsinstitusjoner (som f.eks. Veia) som for lokale skoler og barnehager, for besøk og utprøving som ledd i undervisningen. Barn, ungdom og studenter på alle trinn kan aktiviseres gjennom praktiske oppgaver (fra historie botanikk til beskjæring, planlegging, osv.)

Organisasjoner og andre grupper som ønsker omvisning i hagen, gjerne på forhåndsbestilling, får nå denne tjenesten gratis. Dette må organiseres på en annen måte, gjerne koordinert gjennom driften i prestegarden og mot betaling. Guidene i prestegarden bør få opplæring på omvisning i hagen.

Det virker som hageinteressen i Norge er på tur oppover, blant annet takket være mange gode hageprogrammer på TV. Det finnes også et drøss av blader og tidsskrifter om hager og hagestell, og hagestell som del av en livsstil. Dette er med på å skape et marked for å besøke steder som Ringebu prestegard. Det er derfor viktig å prøve å komme inn med spalteplass i disse mediene.

I formidlingssammenheng er god og informativ skilting viktig. Plan for informasjon og skilting er en særskilt del av masterplanarbeidet, og omtales derfor ikke nærmere her. Hagegruppa har også sin egen skilting av de enkelte bed og plantesorter.

Formidling kan også drives gjennom arrangementer. Men arrangementer kan ha flere funksjoner: Det er en måte å skaffe inntekter på. Dessuten er det en måte å få oppmerksomhet på, særlig lokalt. Arrangementer kan være krevende og belaste enkeltpersoner sterkt. En strategi kan være å søke ressurssterke samarbeidspartnere, som NIBIO, Hageselskapet og Riksantikvaren. Det kan skape bedre arrangementer, og en kan nå bredt ut.

Denne sommeren er det planlagt følgende arrangementer:

- Planteloppemarked 11. – 12. juni (helga etter åpningen),
- Rabarbrafest 19. juni,
- Åpen hage 26. juni,
- Rosens dag i Vålebrua 23. juli,
- 10-årsjubileum for rosehagen 12. august,
- Foredrag om hagehistorie v/Knut Langeland 8. september,
- Høstmarked sammen med venneforeningen, medio november.

Disse arrangementene har stort sett et lokalt publikum. For å nå ut til en videre geografisk krets, om enn et engere publikum, kan det vurderes å etablere et årlig (eller annethvert år) arrangement med faglig program: «Sommerfeldtdagen», med tema hentet fra hagestell, hagehistorie, roser og botanikk. Et slikt arrangement kan ikke regne med stor oppslutning, men gjøres det på en faglig, kvalitativt god måte, med gode samarbeidspartnere, kan det gi Ringebu prestegard medieomtale og et navn i de fagmiljøene som jobber med disse temaene.

Den økende hageinteressen gir også etterspørsel etter kompetanse. Dette gir marked for kurs knyttet til hagebruk og hagestell. Hvis det blir for tungt å utvikle og å arrangere kurs i egen regi, kan en strategi være å knytte seg opp mot en organisasjon med større ressurser.

9. Økonomi

Det tas ikke inngangspenger til hagen, og det må arbeides med inntektsgivende tiltak for å gjennomføre nye prosjekter og å holde hagen i hevd. Aktuelle inntektskilder er:

9.1 Arrangementer

Jfr. pkt. 8 ovenfor.

Arrangementer er viktige i økonomisk sammenheng fordi de drar folk til prestegarden, som ellers ikke hadde kommet dit. Hvis det legges til rette for det, kan de føre med seg gode inntekter fra mersalg. Særlig viktige er arrangementer som enten trekker mye folk, eller av en slik art at folk oppholder seg lenge i prestegarden.

Arrangementer krever mye arbeid, og en strategi kan derfor være å samarbeide med andre organisasjoner, jfr. ovenfor under pkt. 8.

9.2 Salg av produkter og tjenester

Hagegruppa lager allerede en del produkter fra hagen, som legges fram for salg. Her er det muligheter for videreutvikling, innenfor de rammer som arbeidskapasiteten setter. En mulighet kan være saftpressing, f.eks. i forbindelse med arrangement av familiedager i hagen. Det må da skaffes egnede lokaler og utstyr.

Salg av planter, i form av avleggere, stiklinger og utplantingsplanter, gjøres på planteloppemarked, og dette kan utvikles videre.

Hagegruppa driver nå omvisning av grupper i hagen helt gratis, til nær sagt alle tider på døgnet. Dette kan ikke fortsette. Det nå innføres en ordning med betaling for omvisning i hagen. Administrativt kan dette koordineres med butikken / kafeen i prestegarden.

9.3 Offentlige tilskudd

Hagegruppa har mottatt tilskudd fra bl.a. Genressurssenteret og UDI. Kulturminnefondet kan også være aktuelle. Det vil også kunne være muligheter fra år til annet i statlige tilskuddsordninger innen Miljøverndep.'s, Kulturdep.'s. og Landbruks- og matdep.'s budsjettområder.

9.4 Fonds og legater

Det finnes utrolig mange fonds og legater, men de fleste må kunne kalles «sære». Noen av de mer åpne er slike som Sparebankstiftelsen DNB og Gjensidigestiftelsen. Olaf Billes legat (Hageselskapet) retter seg mot formålet for prestegardshagen.

9.5 Sponsorer

Gjennom gode pakkeløsninger kan det være mulig å få sponsorer fra næringslivet, med dette krever nitid planlegging og mye innsats.

10. Oppsummering av foreslåtte tiltak

En forutsetning for at prestegardshagen fortsatt skal være en suksess er at en greier å ta vare på gleden ved å holde på i hagen. Hagearbeid skal være glede! Det blir uvilkaarlig også noe slit, men gleden må oppveie slitet. Da trengs en del tilrettelegging og gode rammevilkår.

Utredningen ovenfor er gjort i samarbeid med hagegruppa. Her kommer en oppsummering av de tiltakene som er nedfelt i utredningen:

10.1 Videre plan- / utredningsarbeid:

- Utarbeide en skjøtelsesplan for hagen og kulturlandskapet, med kulturminner.
- Innhenting av faglige råd for fullføring av hageanlegget, med 3 nye elementer:
 - a) Plassering og utforming av et felt med nordiske roser,
 - b) Utforming og anlegg av arealet nærmest Prestbekken, bl.a. med humlehage,
 - c) Planlegging av arealene nord for hovedbygningen, rundt vognskjulet og driftsbygningen.
- Biologisk inventering av bekkekløfta som Prestbekken går i, hele lengden.
- Planlegging av kultursti, i 2 lengder, med utgangspunkt i prestegarden.

10.2 Praktiske tiltak:

- Etablering av felt med nordiske roser
- Etablering av humlehage nederst mot bekken
- Opparbeiding av arealene nord for hovedbygningen, bl.a for urtehage.
- Prioritert tynning i vegetasjonsskjermen mellom prestegardshagen og kirkegården.
- Etablering av gjennomgang med port mellom prestegardshagen og kirkegården lengst sør i hagen og ved nordre ende av steinmuren.
- Fornying av alleen langs Kongsvegen.
- Dendrologisk undersøkelse av (noen av) trærne i lønnealléen og et par av frukttrærne.
- Etablering av inngang til nyttehagen fra Kongsvegen, jfr. kart fra ca. 1870.
- Anlegg av enkel gangsti langs Prestbekken til Gildesvollen.
- Reetablering av sikt fra «Panoramavegen» mot prestegarden.
- Innendørs informasjon i prestegarden om prestegardshagen.
- Skaffe plass til oppbevaring av redskap m.v., f.eks. i driftsbygningen.
- Byste av Søren Chr. Sommerfeldt.

10.3 Vurderinger og revurderinger:

- Revurdering av behov og løsning for lekeplass.
- Vurdering av eventuelle tiltak mot elg.
- Vurdering av nye tiltak, møblering, gjerder, bruer, porter m.v., opp mot 1870-stil.
- Optimalisere kommunikasjon og sikt mellom kirkeporten og prestegarden.
- Eventuell framtidig etablering av skulpturpark.
- Mulighetene for samarbeid om praktisk vedlikehold med kirkegården, spesielt plenklipping.

10.4 Organisasjonsmessige tiltak

- Formalisere hagegruppa som organisasjonsledd innen Stiftelsen.
- Rekruttering av nye medlemmer i hagegruppa.
- Ved eventuell ansettelse av daglig ledelse i Stiftelsen bør ansvar for drift og vedlikehold av hagen inngå.
- Koordinere arrangementer med Stiftelsen og venneforeningen (jfr. forslag om egen arrangementsgruppe).
- Opplæring av guidene i prestegarden på omvisning i hagen.

10.5 Økonomi og markedsføring

- Arbeide for å få spalteplass i hage-, bo- og livsstilsblader.
- Legge til rette for skolebesøk.
- Legge til rette for besøk av organisasjoner og grupper.
- Innføre betalt guidetjeneste i hagen.
- Faglige seminarer innen fagene botanikk, biologi og horticultura, «Sommerfelddagene», annethvert år, i samarbeid med en organisasjon med erfaring innen denne typen arrangementer.
- Arrangere kurs i hagebruk og hagestell.
- Utvikle produkter fra hagen for salg.
- Være aktiv søker til offentlige tilskuddsordninger, fonds og legater.
- Legge til rette pakker for sponsorsalg.

18. mai 2016

Rev. 31. august 2016

Per Morset

Vedlegg 4:

Utvikling av driftsbygningen ved Ringeby prestegard

1. Bakgrunn

Ringeby kommune har overtatt driftsbygningen og er i gang med å legge til rette utstillingslokaler for Torbjørn Kvasbø i fjøset. Hele bygningen vurderes som en ressurs i utviklingen av Ringeby prestegard som kunst- og kultursenter. Det er behov for å lage en plan for opprusting av hele bygningen og framtidig disponering av lokalene.

2. Om bygningen: Tegninger, arealer, tilstand

Driftsbygningen er en «enhetslåve» i bindingsverk (sveitserlåvepreg) på støpt grunnmur / kjeller, tegnet i 1918, og sannsynligvis bygd dette året eller året etter. Den er ominnredet (1. etasje) og modernisert etter datidens standard, sannsynligvis på 60-tallet. I 1987 ble det bygd ny forsilo og låvebru i betong, og installert silograbb og nye møkkjellerporter. Da var det også planlagt en del andre ombyggingstiltak som ikke ble gjennomført.

Hele bygningen måler utvendig 35,0 x 14,45 m = 506 kvm.

3. etasje (kjørebrua): 5,15 x 35,0 m = 180 kvm

2. etasje (høygolvet): 506 kvm (utvendig mål). Golvet er åpent ned i fjøslåven i 1. etasje.

1. etasje, innvendige mål, målt på tegning etter opprinnelig rominndeling (hovedinndeling):

Fjøset: 9,45 x 14,25 m = 135 kvm

Stall (nå oppdelt i smårom): 6,50 x 9,70 = 63 kvm

«Fjøslade»: 7,10 x 9,70 = 69 kvm

Treskelåve / redskapsskjul / stallgang / «staldlade»: 14,45 x 14,95 = 216 kvm

Sum innvendig areal: Ca. 480 + 480 + 180 = Ca. 1140 kvm

Førsilo i betong: d = 6 m, h = 10 m.

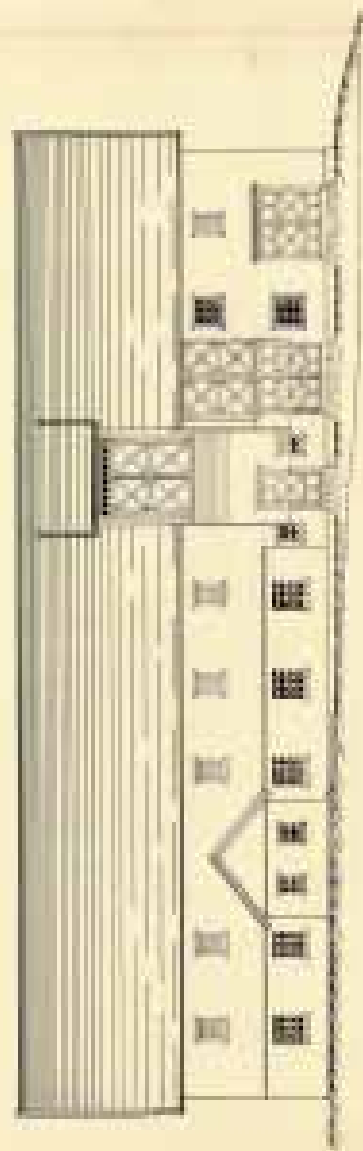
Møkkjelleren kommer i tillegg. Det er dessuten utgravd kjeller under fjøslåven, slik at det her er åpent helt til taket.

Driftsbygningen har nå fått ny adkomst, i og med bygging av veg til den nye kirkegården. Dette vil bli en alternativ adkomst til prestegården, slik at også driftsbygningen nå vil danne et førsteinntrykk av stedet for besøkende.

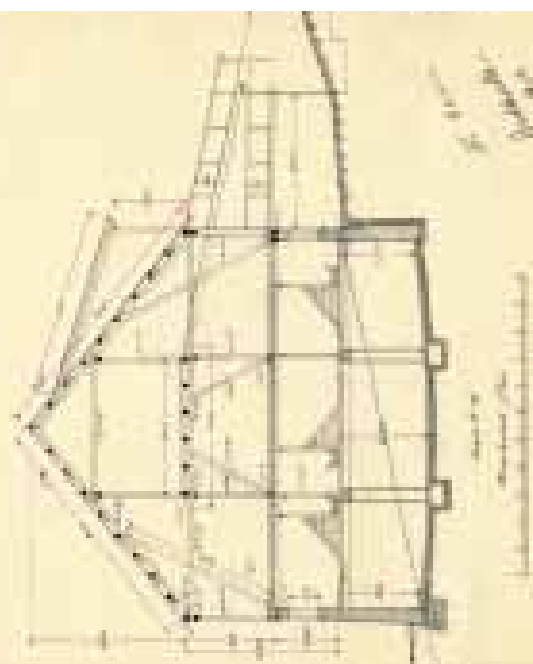
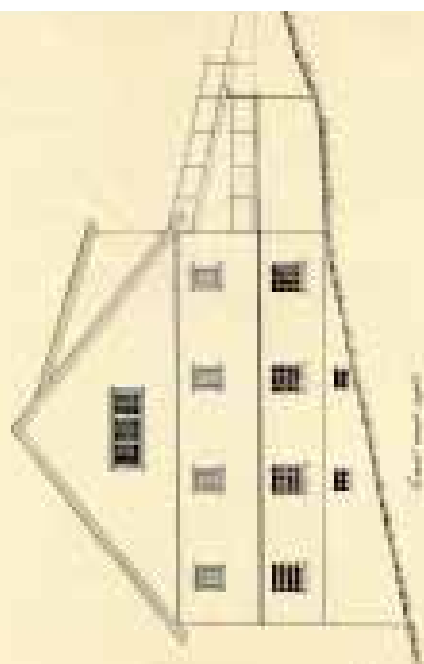
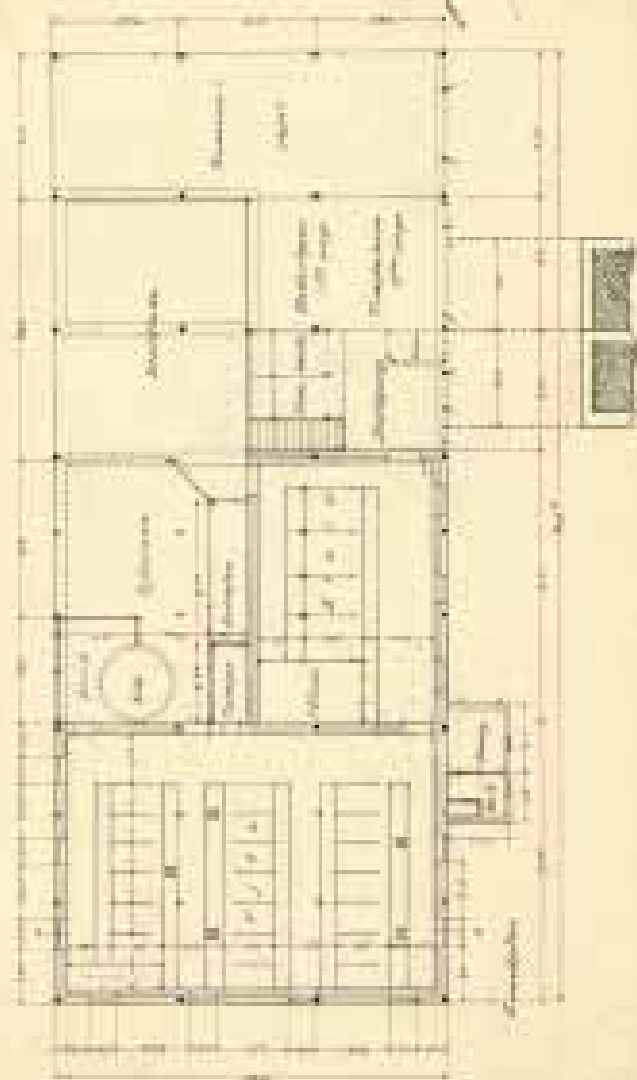
Teknisk etat har satt opp et grovt overslag over tiltak for å ruste opp bygningen, innenfor et budsjett på 1 mill. kr., se pkt. 11. I tillegg kommer tiltak og kostnader med innredning og tilrettelegging for de ulike bruksformålene.

Bygningsvernrådgiveren i Gudbrandsdalsmusea AS, Håvard Syse, deltok på befaring i driftsbygningen den 15. juni. Hans rapport ligger som vedlegg.

Plan of my withdrawing room, Rio de Janeiro, 1854.

Plan of my withdrawing room

Plan of my withdrawing room

3. Behov for lokaler / mulig bruk

I arbeidet med utviklingsplanen for prestegarden har det kommet fram en del behov eller ideer om mulig bruk av lokaler i driftsbygningen:

Utstillingslokaler for barnehagen. Det er den utvendige siloen som har vært foreslått til dette.

Utstillingslokaler for Rune Amruds kunst.

Utstillingslokaler for Gudbrandsdalsmusea.

Arbeidslokaler / atelier for kunstnere / Artist in Residence. Jfr. omtalen av dette som eget tema i forprosjektet.

Keramikerverksted

Teatersal / multifunksjonslokale

Konsertlokale

Kurslokaler

Produksjonskjøkken for hagegruppa, også til bruk i kurssammenheng.

Kunst- og kulturverksted for barn og ungdom.

Auditorium, møtelokale.

Magasinlokaler for kunst.

Lager / redskapsbu / traktorgarasje.

4. Eksempler på andre låver som er restaurert eller ombygd til kulturformål.

4.1 Glasslåven, Granavollen

<http://www.glasslaven.no/>

4.2 Nerlauslåven, Lands Museum

4.3 Prestegardslåven, Stjørdal Museum

<http://stjordalmuseum.no/prestegarden-hagen/prestegarden/laven/>

4.4 Låven på Aulestad

<http://aulestad.no/Hva-skjer/Aktiviteter/AApning-av-laaven>

4.5 Veileder om universell utforming av kulturbygninger

https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/kud/kulturdokumenter/kulturbygg/universell_utforming_av_kulturbygninger-en_eksempelsamling.pdf

5. Konsept for utvikling av bygningen

5.1 Hovedgrep: Bygningens funksjon i helheten.

Bygningen skal komplettere og styrke Ringeby prestegards funksjon som regionalt senter for kunst, kultur og kulturhistorie. Samtidig skal den bidra til videreutvikling

både av stedet og det samlede kunst- og kulturmiljøet i regionen.

5.2 Miljøgrep som bør vurderes:

- Mest mulig gjenbruk
- Naturmaterialer, ikke plast.
- Naturlig ventilasjon.
- Solcellepaneler på taket
- Varmegjenvinning fra keramikkovn.
- Trefiberisolasjon (i den grad det vil være aktuelt).

6. Utstillingslokale i fjøset

Fjøset er ryddet med sikte på utstillingslokale for Torbjørn Kvasbø. Kvasbø ønsker et «rått» lokale og ingen ytterligere oppussing. Dagslys er best, men det kan være behov for å installere utstillingslys. Kvasbø ønsker ikke installasjoner som forstyrrer fjøspreget, og vil helst beholde eksisterende armatur.

Det må tilrettelegges for adkomst til fjøset som gjør det mulig å komme inn med jekketralle med tunge gjenstander på pall. Det vil si lasterampe i betong utendørs, i plan med golvet inne, port og dør med bredde ca. 2 m, uten terskler.

Golvet bør ikke glattes, men ha tekstur. Kanter og større ujevnheter etter piggingen kan imidlertid slipes bort. Om nødvendig kan hele golvet slipes forsiktig. Møkklukene plugges med treplugger.

7. Øvrige arealer i 1. etasje

1. etasje er nå oppdelt i mange små og noen større rom. Deleveggene er stort sett satt opp med lecablokker.

Rommene vest for stallgangen (fjølåven og tilstøtende rom mot fjøset) bør avsettes til keramikkverksted. Dette vil Kvasbø kunne bruke til workshops og prosjektarbeid, i tillegg til at det kan brukes i AiR. Verkstedet bør få adkomst fra stallgangen, gjennom dør for transport med jekketralle med 1,20 m bred pall.

Verkstedet deles i 2 rom. I det ene installeres en elektrisk keramikkovn på 500 l, effektbehov ca. 25 – 30 kW. Det avsettes også plass for spraying av gjenstander, med forheng e.l. Verkstedet må ha varmt og kaldt vann, og en benk med vask. Innredning for øvrig må være fleksibel. Det er viktig med mest mulig fri golv plass. Rommet skal ikke ha golvvarme, det generer mye støv.

I denne etasjen bør det også avsettes arealer til toaletter og pauserom / garderobe.

Redskapsskjulet i nordenden brukes til lager i dag, og bør fortsatt kunne brukes til det.

1. etasje bør inneholde trapp / heis til 2. etasje, eventuelt også til 3. etasje.

8. Høygolvet (2. etasje)

Høygolvet danner et sammenhengende rom, men med åpent felt ned i underlåve («stalladen») og kjelleren. Dessuten er det en kraftforsilo i midtpartiet og en forsilo ved siden av fjøslåven. Siloene bør rives.

Etasjen bør få adkomst fra 1. etasje med trapp / heis. Den kan også få direkte adkomst utenfra, gjennom reetablering av låvebrua som var her opprinnelig.

Lokalet kan egne seg for et flerbrukslokale for bruk til kulturaktiviteter: Musikk, dans, teater. Det kan også egne seg til forsamlingslokale. Hele etasjen bør isoleres og sees under ett, men deles opp ved fleksible eller permanente vegger.

Det ligger også til rette for flere alternative løsninger for innredning av auditorium. Dette kan redusere arealbehovet i et besøkssenter for stavkirka, dersom en kan akseptere avstanden ved behov for samling av grupper.

9. Kjørebrua (3. etasje)

Kjørebrua er 5,15 m bred og gjennomgående, men med åpne felt ned på høygolvet på hver side. Kjørebrua har adkomst via utvendig låvebru i betong, bygd for traktortrafikk i 1987.

Kjørebrua kan egne seg som arrangementslokale.

10. Utvendig silo

I siloen er det foreslått å etablere et fast utstillingslokale for barnehagene i Ringebu. Siloen er en betongkonstruksjon med påsprøytet polyuretan eller tilsvarende materiale. Dersom siloen skal brukes videre, bør isolasjonen byttes ut med miljøvennlig materiale og kles utvendig.

11. Kjelleren

Møkkjelleren tømmes, vaskes og tilrettelegges som lager for Torbjørn Kvasbø.

Kjelleren kan for øvrig egne seg godt som traktorgarasje og lager, både for prestegarden og kirkegarden. Etter kirkegardsutvidelsen blir dette like sentralt som en lokalisering på regulert tomt ved Kirkenær.

12. Utvendige arbeider

Jfr. utviklingsplan for hagen og kulturlandskapet.

13. Oversikt over nødvendige opprustingstiltak, med tilhørende kostnadsoverslag.

Oppsettet nedenfor er satt opp av teknisk etat, og gjelder disponering av 1 mill. kr. som er bevilget av Ringebu kommune gjennom budsjett for 2016.

Ringebu Prestegard, Låve					09.06.15
Grov vurdering av tiltak					
Beskrivelse	enhet	mgd	Sum inkl. mva	Kommentar	
1. Mot syd og Tak - Fase I					
Rydde og fjerne vegetasjon					
Tette åpning i vegg/luke over silokum					
Fjerne isolasjon på silokum inkl. deponering					
Rive kledning på vegg mellom øvre og nedre vannbord					
Ny kledning på vegg mellom øvre og nedre vannbord, ca 50 m2					
Utbedre vinduer					
Skrape/børste øvre del av låvevegg der kledning ikke byttes					
Skrape/børste vegger på takoverbygg over silo					
Male sørvegg på låve, silo (murmaling) og takoverbygg på silo, grunning + to strøk					
Fjerne stolpe og tette tak over innkjøring på låve					
Lift					
Rigg, drift		15 %			
Sum inkl. mva.			291 094		
Uforutsett		25 %	72 773		
Sum inkl. mva.			363 867		
Tømme gjødselkeller, grovt vurdert			62 500		
Overslag Fase I			426 367		
2. Mot nord og vest- Fase II					
Rive kledning	m2	150			
Utbedringer/Råte	RS	1			
Vindsperre	m2	150			
Utlekking	m2	150			
Ny kledning	m2	150			
Male grunning + to strøk	m2	150			
Utbedring vinduer/porter/luftinger	stk	8			
Arbeid, 2 mann en mnd	timer	300			
Utbedringer åpninger, vinduer vestvegg	RS	1			
Lift					
Rigg, drift		15 %			
Sum inkl. mva.			400 344		
Uforutsett		25 %	100 086		
Overslag Fase II			500 430		
3. Øvrig - Fase III (for publikum i bygget)					
Diverse sikringstiltak, utbedringer, betong, tømring, maling - må detaljeres				Omfang må avklares	
Foreslått sum Fase III			1 mill.		

14. Foto

Siloen innvendig.

Kjørebrua

Høygulvet

Fra høygulvet, åpent ned
i kjelleren

Fjøset

Fra kjelleren mot høygolvet og kjørebrua.

20. juni 2016

Rev. 31. august 2016

Per Morset

Vedlegg:

Rapport fra Gudbrandsdalsmusea AS v/ bygningsvernrådgiver Håvard Syse.

Tilstandsrapport bygninger og anlegg

Gnr bnr	57/1
Eigar	Ringeby kommune
Adresse	Ringeby prestegard
Objekt	Driftsbygning med silo
Byggjeår	1913
Vesentlege endringar årstal	
Askeladden ID	
Tilstandsrapport	Synfaring: 15.6.2016, Håvard Syse (Gudbrandsdalsmusea), Per Morset og Anders Fretheim. Driftsbygningen er ein typisk enhetslåve, der alle nødvendige husfunksjonar er samla under eitt tak. Gjødskelkjeller, husdyrrom, fòrlager. Betong og mur i nedre del – kjeller og husdyrrom. Bindingsverk i overbygning med utvendig kledning. Det er gjort endringar i seinare tid, mellom anna ei kraftigare køyrebru og plassering av siloar inne i bygget (kraftfor). Ein silo utanfor (sør) med takoverbygg og adkomst i toppen. Det er plater på taket, det har kanskje vore skifer tidlegare. Tilstand Det er ingen alvorlege setningar, terreng er lågt i høve grunnmur på nedsida (midtre del). Det bør fyllast opp og komprimerast. Grunnmur av betong har ingen alvorlege skader men nokre riss. Ukjent kvalitet, truleg ikkje beste kvalitet på betong. Det er gjort endringar i mur på nedsida, satt inn portar og overflatepuss. Husdyrrom i søre del har nyare mur.

Søre del

Grunn fundamentering i høve nytt terreng utanfor.

Det aller meste av kledningen er i bra stand, men treng vedlikehald med maling. Dei aller fleste raude låvar er/ har vore måla med komposisjonsmaling – ein diffusjonsåpen maling basert på fargepigment og bindemiddel. Raudfargene som er brukt er oftast Falu-rød og engelsk rød lys/ mørk. Mørk engelsk raud er ei farge som passer godt og blir finare med åra.

Bindingsverket er også i bra stand. Eitt punkt er dårleg i tilknytning til råteskader i etasjeskille over eitt husdyrrom, dette kan utbetrast. Det er ikkje obsertvert andre kritiske skader.

Ny bruk

Bindingsverket utgjer hovudkonstruksjonen, det er ein sterk og stabil

konstruksjon. Det er eit rammeverk, med bærane aksar på tvers og på langs. Skrå-avstivarar i aksane sørger for stabilitet og vindavstiving. Det er i prinsippet ingen overskytande/ unyttige delar, alle bør vere i god stand og ha opphavleg god samanbinding. Om ein må fjerne delar for å få nødvendige rom, må det tas omsyn til konstruksjonen. Det er elles mange og store rom i bygningen. Køyrebru er ny og solid fundamentert på innsida. Isolering og vindtetting får konsekvensar med at det må inn fleire lag, og noko blir pakka inn. Det bør tenkjast gjennom om ein ønskjer endringa utvendig eller innvendig.

Innvendig, trekonstruksjon

Silo på sørsida

Utvendig isolasjon med skum bør fjernast om mogleg.

Innvendig tilstand er bra. Noko rust, men såpass nær overflata at det neppe er frå armeringa. Bør få eigna overflatebehandling før bruk.

Ingen synlege setningar eller riss.

Førsilo utvendig på sør-sida. Isolert med skum.

	 <i>Mange små punkt, der ein ser i stål. Betongkvaliteten ser bra ut.</i>
Antikvarisk verdi	Middels-liten
Landskapsmessig verdi	Viktig, godt synleg
Funksjonell verdi	Potensialet er stort
Vedlegg	

Vedlegg 5:

Artist in Residence (AiR)

1. Definisjon

Fra Wikipedia:

Artist-in-residence-programmer gjør det mulig for kunstnere, akademikere, [kuratorer](#), og andre mennesker i kreativt arbeid å jobbe og oppholde seg et annet sted enn i sitt vante miljø. Artist-in-residence-opphold gir tid til refleksjon, forskning, presentasjon og produksjon. Det gir også en mulighet til å utforske egen praksis i et annet samfunn eller miljø, møte nye mennesker, bruke nye materialer og oppleve livet på et nytt sted.

Noen residencies er innlemmet i større institusjoner. Andre organisasjoner eksisterer for å støtte artist-in-residencies. Artist-in-residencies kan være knyttet til museer, universiteter, gallerier, teater, kommuner, offentlige etater, og festivaler. De kan være sesongbetont, pågå hele året, eller være knyttet til et bestemt arrangement. De er lokalisert i byrom, i landlige omgivelser, eller i naturen. Det finnes hundrevis av artist-in-residencies og AiR-organisasjoner over hele verden.

Forventninger og krav til AiR varierer. Forholdet mellom gjestekunstneren og vertskapet er ofte en viktig del av et residency-program. Noen ganger blir kunstneren ganske involvert i et fellesskap - med presentasjoner, workshops, og samarbeid med lokale kunstnere. Andre ganger er kunstneren ganske isolert, med god tid til å fokusere på eget arbeid.

AiR-programmer finansieres på ulike måter. Noen steder må gjestekunstnerne finansiere sitt eget opphold, og søke finansiering og støtte fra sine egne land og nettverk. Det finnes også AiR-programmer som finansierer hele eller deler av gjestekunstnernes opphold.

Rekrutteringen av gjestekunstnere kan variere mellom åpne utlysninger, invitasjoner eller partnerskap med andre institusjoner.

Mange ganger er en residency-erfaring begynnelsen på et langvarig samarbeid. Kunstneren kommer ofte tilbake for å fullføre et prosjekt han eller hun startet, for å begynne på et nytt arbeid, eller for å delta på en utstilling, i et panel eller verksted.

2. Eksempler på AiR – programmer

I Norge:

Nordisk Kunstnarsenter, Dale i Sunnfjord: <http://www.nkdale.no/>

Gamle Ormelet, Tjøme: <http://www.gamleormelet.no/artist-residency/> (nytt i 2016)

Verftet, Bergen: <http://www.transartists.org/air/artist-residence-bergen-usf-verftet>

Træna: <https://airtraena.wordpress.com/> (nytt i 2015)

Skien: <http://www.spriten.no/english/artist-in-residence/>

Glasslåven, Granavollen: <http://www.glasslaven.no/>

Det er ingen av AiR-programmene i Norge som er særskilt tilrettelagt for keramikere. Internasjonalt finnes det mange, både i Europa, Amerika og Asia. Noen eksempler:

Arna, Sverige: http://www.resartis.org/en/residencies/list_of_residencies/?id_content=5292

Guldagergaard, Danmark: <http://ceramic.dk/artist-in-residence/>

Danish Art Workshops:

http://www.resartis.org/en/residencies/list_of_residencies/?id_content=6598

Arteles, Finland: http://www.arteles.org/apply_to_residency.html

Fiskars, Finland: <http://www.fiskarsair.fi/>

International Ceramics Studio, Kecskemet, Ungarn: <http://www.icshu.org/residency.html>

Shigaraki Ceramic Cultural Park, Japan: <http://www.sccp.jp/e/artist-in-residence/about-artist-in-residence-program/>

Harvard, USA: <http://ofa.fas.harvard.edu/ceramics-artist-in-residence>

The Clay Studio, Philadelphia, USA: <https://www.theclaystudio.org/apply/visiting.php>

Alberta, Canada: <http://medalta.org/miair>

Harbourfront Centre, Canada: <http://www.harbourfrontcentre.com/craft/artists-in-residence/>

Sturt, Australia: <http://www.sturt.nsw.edu.au/get-involved/artist-in-residence>

Oversikt over AiR-programmer internasjonalt finnes på www.resartis.org.

3. Grunnlaget vårt

Det gamle fjøset i driftsbygningen på prestegarden blir nå tilrettelagt som utstillingslokale for Torbjørn Kvasbø. Han er en av verdens fremste keramikere, og vår regions eneste kunstner av internasjonalt format. Han har utstillinger og workshops over hele verden, og har vært tilknyttet universitetene i Stockholm og Göteborg, som professor og instituttleder. Han er for tiden visepresident i International Academy of Ceramics. (www.kvasbo.com)

Utstillingslokalet i i prestegarden vil bli brukt som «mellomlager» for gjenstander på veg til eller fra utstillinger verden over. Det betyr at vi hele tiden vil ha tilgang til Kvasbøs mest aktuelle produksjon. Ringeby prestegard vil bli det mest framskutte visningssted for Kvasbøs kunst.

Torbjørn Kvasbø har tidligere, i flere år, drevet AiR – virksomhet på privat basis, med utgangspunkt i sitt verksted i Venabygda.

Det vil bli mye tilgjengelig plass i driftsbygningen, ut over utstillingslokalet i fjøset. Her er det muligheter for å bygge opp et keramikkverksted, med ulike ovnstyper og muligheter for flere keramikere å jobbe samtidig.

Med dette utgangspunktet synes det naturlig å jobbe med mulighetene for å etablere et AiR – program i Ringeby, særskilt tilrettelagt for keramikere, med basis i verksteder i driftsbygningen.

Det bør vurderes om andre kunstarter også skal tilknyttes et slikt program. Flere av de programmene som det er linket til ovenfor, favner om flere kunstarter. For noen er det naturlig, fordi de er tilknyttet større utdanningsinstitusjoner. Men det påpekes også at det har en verdifull kreativ effekt å kople flere kunstarter sammen i et slikt program.

4. Mål for et AiR-program i Ringeby

- Skape et kunstnerisk spin-off av Torbjørn Kvasbøs virksomhet som internasjonalt anerkjent keramiker.

- Stimulere utvikling av et miljø for kunstnere og kunsthåndverkere i Ringeby og Gudbrandsdalen.
- Bidra til internasjonalisering av kunst og kultur i Ringeby og Gudbrandsdalen.

5. Hva må til?

- Kompetanse

Den nødvendige faglige kompetansen for å utvikle et AiR-program for keramikere i Ringeby, er det Torbjørn Kvasbø som innehar. I planleggingen av et slikt program bør han brukes som rådgiver.

Kvasbø bør også tilknyttes programmet som mentor. Kunstnerne som kommer hit som deltakere i programmet, vil ha nytte av en mentor. Mentorordningen, men særlig Kvasbøs rennomme som kunstner, vil være med på å gjøre programmet attraktivt.

- Vertskap

Det må etableres et vertskap, som også kan ta ansvaret for administrasjon av ordningen. Til en slik funksjon vil også ligge mye praktisk tilrettelegging og bistand til kunstnerne, blant annet med bakgrunn i at de ikke vil være lokalkjente i området. Dette kan organiseres i en egen enhet, men det praktiske synes det naturlig å legge til en kunstfaglig stilling tilknyttet Stiftelsen Ringeby Prestegard.

- Verkstedlokaler

Atelier og verksted må ligge i direkte tilknytning til Kvasbøs utstillingslokale i fjøset. I tillegg til å være arbeidslokaler for gjestekunstnere, ønsker Kvasbø å kunne bruke lokalene i forbindelse med workshops i egen regi, og i forbindelse med prosjekter.

Keramikerverkstedet bør være 50 – 80 kvm. Det utstyres med arbeidsbenker, varmt og kaldt vann, og utslagsvask. Lokalet må ha flatt betonggolv med sluk.

Atelier for andre kunstarter innredes kun med vanlige arbeidsbord av type kontormøblement. Arealbehov i størrelsesorden 25 kvm pr arbeidsplass.

- Utstyr

Det som skiller kravet til arbeidslokaler for keramikere fra andre kunstarter, er behovet for ovn til å brenne gjenstander i. I et tilstøtende rom til verkstedet bør installeres en elektrisk keramikkovn på 500 l, effektbehov 25 – 30 kW.

I et annet hjørne bør det lages et avlukke med forheng, beregnet på spraying av pulver (glasering). Her bør det installeres avsug.

Annet utstyr som trengs, er en elektrisk dreieskive, en platerulle, kavaletter etc.

- Bolig

Gjestekunstnerne må gis et tilbud om bolig. I og med at det er snakk om kortvarig opphold, er det ikke snakk om familiebolig, men en bolig av type hybelleilighet. Dersom behovet for familiebolig skulle dukke opp, må dette løses i det enkelte tilfelle.

Dersom det forberedes for flere gjestekunstnere samtidig, vil det være gunstig med flere boenheter i samme bygning, tilknyttet et fellesareal.

I sommerferien kan folkehøgskolen være et alternativ.

➤ Økonomi

Det vil koste penger å drive et AiR-program. Kostnader som skal finansieres:

- Administrasjon og markedsføring.
- Drift av verkstedlokale og atelier.
- Bolig. I en del tilfeller betaler gjestekunstneren leie for boligen.

Gjestekunstneren finansierer i utgangspunktet oppholdet sitt selv. Enkelte AiR-programmer har etablert en stipendordning, og kunstnerne selv kan søke støtte til reise og opphold i ulike fonds og tilskuddsordninger.

6. Investeringer

➤ Verksteder

Som det går fram av oversikten ovenfor, dreier investeringene i verksted seg i hovedsak om bygningsmessige tiltak. El-opplegget må dimensjoneres for å tåle 25 – 30 kW til keramikkovnen.

➤ Ovner og annet utstyr

I følge Kvasbø kan keramikkovner og annet nødvendig utstyr fås kjøpt brukt.

7. Faglig innhold

➤ Varighet

Varigheten på gjestekunstneropphold varierer mye fra program til program, fra et par uker opp til 4 - 6 måneder, i enkelte tilfeller et år. Dette er det policyen i det enkelte programmet, kunstarten og etterspørselen etter plass som er med å avgjøre.

➤ Opptak

For å bygge omdømme er det viktig at det settes strenge krav til nivået på de kunstnerne som får bruke AiR-ordningen. Søknadene bør vurderes av en komite oppnevnt av kunstnernes organisasjoner.

➤ Kurs og seminarer

Det bør bygges opp en faglig aktivitet med kurs, seminarer og workshops i tilknytning til AiR-ordningen. Kvasbø har, som nevnt ovenfor, egne planer om arrangement av workshops i tilknytning til et gjesteverksted i prestegardslåven.

➤ Gjenytelser

I mange AiR-programmer stilles det krav om at kunstneren gir en gjenytelse i form av et kunstverk, f.eks. som ledd i å bygge opp en samling. Andre gjenytelser kan være å bidra i utstillinger, workshops og seminarer m.v.

➤ Miljø

Det er viktig at kunstnerne ikke blir overlatt til seg selv, men at det etableres et miljø omkring ordningen. En bør prøve å engasjere lokale profesjonelle kunstnere i et nettverk som kan støtte opp under ordningen. Det vil gi de lokale kunstnerne impulser og nye kontakter, som kan bidra til å styrke kunstmiljøet i regionen.

8. Økonomiske vilkår

➤ Bolig

Som nevnt betaler gjestekunstneren i en del tilfeller leie for bolig, men det er vanlig at bolig stilles gratis til disposisjon.

➤ Verksted med utstyr

Atelier / verksted og tilhørende utstyr stilles vanligvis til fri disposisjon. PC og liknende løst utstyr må den enkelte kunstner stå for selv. Arbeidsmateriale, som leire, stilles i en del tilfeller gratis til disposisjon.

➤ Reise og opphold

Reise og oppholdskostnader utenom bolig, betaler vanligvis den enkelte kunstner selv. Noen AiR-programmer gir reisestøtte.

➤ Stipend

Som nevnt er enkelte AiR-programmer tilknyttet en stipendordning. Dette øker selvsagt attraktiviteten til programmet. For nordiske deltakere finnes det flere fond som støtter kulturutveksling mellom de nordiske landene, også inkludert Baltikum.

9. Aktuelle samarbeidspartnere

Aktuelle samarbeidspartnere for et AiR-program for keramikere og eventuelle andre kunstarter i Ringeby prestegard kan være:

- Utdanningsinstitusjoner: Kunsthøgskolen i Oslo, Kunst- og designhøgskolen i Bergen, Kunstakademiet i Trondheim.
- Organisasjoner: Norske Kunsthåndverkere, Norwegian Crafts, Norske Billedkunstnere, Kunstnernettverket, Kunstnersentret i Oppland.
- Offentlige organer: Norsk Kulturråd, Oppland fylkeskommune, Regionrådet for Midt-Gudbrandsdalen.
- AiR-virksomheten ved Harpefoss Hotell, samt Glasslåven på Granavollen og andre i innlandet.

- Internasjonalt nettverk for AiR-programmer: Resartis: www.resartis.org.
- Det kan også være nyttig å ha kontakt med relevante museumsmiljøer: Lillehammer Kunstmuseum, Nasjonalmuseet, Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum.

10. Oppfølging

- Etablering og drift av AiR i Ringebu prestegard bør skje som en del av arbeidet med profesjonalisere og heve det kunstneriske nivået på utstillingsvirksomheten i Ringebu prestegard.
- Det bør også skje i nært samarbeid med og faglig ledelse av Torbjørn Kvasbø. Det vil også kunne være nyttig å benytte seg av de erfaringer som er gjort med AiR på Harpefoss Hotell (Eivind Slette-meås) og Glasslåven på Granavollen (Randi Eek Thorsen).
- Den viktigste fysiske forutsetningen er, etter at Kvasbø er på plass med sin utstilling i fjøset, å innrede og utstyre et keramikkverksted i direkte tilknytning til dette lokalet.

29. juni 2016

Rev. 31. august 2016

Per Morset

Vedlegg 6:

Samarbeid med Vålebru sentrum og næringslivet i kommunen

Området er viktig for reiselivsnæringen, og det er ytterligere potensial. Men stavkirka og prestegarden må også vurderes som inngangsport til andre aktiviteter i Ringebu, ikke minst Vålebru sentrum. Dette må vi ta hensyn til i planleggingen av området, men det må også komme til syne i tettstedet. I prinsippet kan samarbeidet utvikles på 3 måter: Ved gjensidig profilering og markedsføring, ved å være til stede med aktivitet hos hverandre, og å gjøre vegen imellom attraktiv.

1. Potensialet

Gjennom sommersesongen kommer ca. 30.000 personer til stavkirka. Største delen av disse kommer nok med buss. Men mange kommer også med bobil. Det er ikke gjort noen undersøkelse på hvor de besøkende kommer fra, men bussturistene er nok hovedsakelig fra Tyskland eller Asia. Når det gjelder bobiler, er inntrykket at de fleste kommer fra Tyskland, Frankrike og Norge. Av besøkende i privatbil er mange nordmenn, men ellers spredt på mange forskjellige nasjoner.

Disse utgjør et potensial som kunder for næringslivet i Ringebu, særlig for varehandelen i Vålebru. Men området har også et stort potensial som attraksjon for reiselivsnæringen.

Samarbeidet er i dag stort sett tilfeldig, men noen unntak. Handelsnæringen i Vålebru og Fåvang kan ikke sies å benytte prestegarden og stavkirka særlig aktivt. Av reiselivsbedriftene er det bare Venabu Fjellhotell som bruker prestegarden og stavkirka regelmessig.

2. Gjensidig promotering og informasjon

Den første betingelsen for å kunne utnytte potensialet, er at aktørene snakker sammen, informerer hverandre og søker informasjon hos hverandre. Personlig kontakt og kjennskap er en god begynnelse. Det har flere ganger vært gjort forsøk med informasjonsdager eller -kvelder og rundturer i bygda for ansatte i servicebedrifter. Det er en utfordring til Ringebu Markedsforening, i samarbeid med kommunen, å finne et opplegg for dette som kan fungere som en gjentagende aktivitet.

Noen bedrifter i Vålebrua distribuerer i dag brosjyrer fra stavkirka og prestegarden. Et problem er at det ikke ser ut til å være noen felles strategi hos bedriftene. Dette henger sammen med at pågangen for å ta imot materiell fra reiselivsnæringen er stor, også fra bedrifter utenfor Ringebu. Disse burde Skysstasjonen ta seg av, mens bedriftene i sentrum burde konsentrere seg om å promotere hverandre og lokale, virksomheter. Men selvsagt skal alle være positive når de får direkte henvendelser og spørsmål, også om virksomheter utenfor Ringebu.

I dag er det 3 forskjellige brosjyrer som promoterer stavkirka og prestegarden: En sesongbrosjyre for prestegarden, en standardbrosjyre for stavkirka og en sesongbrosjyre for sommerkonsertene. Dette er unødvendig ressursbruk og dårlig markedsføring. Disse tre burde ha vært slått sammen med en

trykksak som også fremmer tilbudet i Vålebrua. En samordning med www.ringebu.com hadde vært fint.

Ringebu mangler generelt gode, lokale souvenirartikler. De mest kjøpte souvenirene i dag er nok pølser fra Annis Pølsemakeri. Det bør finnes fram til flere artikler, i et par prisklasser, som også kan ha en profilerende effekt. Hva med å lage noe så enkelt som t-skjorter eller collegegensere som en begynnelse? Med god design på trykk og bra kvalitet på produktet, kan disse også være reklameplakater for Ringebu.

3. Gjensidig representasjon

Neste steg i et samarbeid kan være å være til stede hos hverandre. Skulpturen «Maja på høge hæler» som står i Jernbanegata i Vålebru, er innkjøpt av Stiftelsen Ringebu prestegard og donert til Ringebu kommune, og er dermed et eksempel på dette.

Gudbrandsdalsavdelingen av Norsk Roseforening, som danner kjernen i hagegruppa i prestegarden, arrangerer hver sommer Rosens dag i Vålebru sentrum. Det hadde også vært fint om prestegardshagen hadde vært promotert gjennom et rosebed i sentrum, f.eks. i samarbeid med Jarles Blomster.

Under Fårikålfestivalen i Ringebu, som arrangeres hvert år i oktober, er det arrangement også i prestegarden.

Også under Ringebudagene burde det legges aktiviteter, eller en markering, til prestegarden, som da kanskje kunne lokke besøkende til å oppleve mer i sentrum.

Noe liknende kan en tenke om aktiviteter i sentrum i forbindelse med utstillingsåpninger i prestegarden, for eksempel en seanse under overskriften «Landsbykunst».. Det bør også kunne skaffes et utstillingsvindu i sentrum til å promotere sesongens utstillinger.

En annen måte å tenke gjensidig representasjon på, er at det som selges i prestegarden, av mat eller i butikken, kommer fra lokale leverandører, og at disse promoterer, - at det vises til at mer av denne typen varer fås kjøpt i forretninger i sentrum.

4. Pilegrimsleden

Pilegrimsleden går den gamle Kongsvegen over Elstadkleiva, forbi den gamle bygdeborgen på Vardberget, og Retterstadbakken, der henrettelser foregikk i tidligere tider. Like inntil pilegrimsleden ligger Hallstad, og ned for stavkirka er Gildesvollen, som begge tilbyr enkel overnatting. Både stavkirka og prestegarden, med stavkirkeutstillingen, er attraktive pausesteder for pilegrimer. Leden går videre langs «Panoramavegen» til Vålebru. Der tilbys det overnatting i Johnsgård B&B og Bittes Gjestehus.

Oppland fylkeskommune har lansert prosjektet «Tankeplass» som handler om landskapskunst langs Pilegrimsleden. Det er fra kommunen lagt inn forslag om lokalisering langs leden i Ringebu.

Pilegrimsleden på sykkel er under utvikling, med trase på vestsida av dalen. Den bør en alternativ trase via Panoramavegen når E 6 er omlagt.

Pilegrimsvandringene er i vekst. Etter hvert som trafikken øker, vil også sammensetningen av vandrerne bli mer variert. Dermed blir vandrerne mer interessante som marked for attraksjoner, forretninger og overnattings- og spisesteder. Dette vil skyte fart dersom det også etter hvert blir tilbudt vandring med bagasjetransport. Dette er en gjensidig forsterkende effekt: Mer trafikk gir grunnlag for utvidet tilbud, som igjen stimulerer til økt trafikk.

Pilegrimsvandrerne er derfor en gruppe som næringslivet i Vålebru bør rette oppmerksomheten mot.

5. «Panoramavegen» og «Gudbrandsdalsvegen»

Panoramavegen er, som navnet sier, en attraktiv alternativ rute på strekningen Ringebru stavkirke – Vålebru sentrum. Den er også en del av Pilegrimsleden. I næringssammenheng er profilering og tilrettelegging av denne ruten viktig fordi den gir en flott oversikt over tettstedet, og den fører trafikken direkte inn i tettstedet. På den måten knytter den området ved stavkirka og prestegarden sammen med Vålebru sentrum. Det er derfor viktig at Panoramavegen blir profilert både ved stavkirka og i sentrum.

Tiltak for å øke attraktiviteten til Panoramavegen:

- Tydelig skilting og innlegging på kart.
- Beskrivelse i NAF veibok.
- Utsiktsrydding
- Tilrettelegging av stoppunkter for å se på utsikten, fotografere og raste.

Panoramavegen bør også legges inn som alternativ rute i Gudbrandsdalsvegen. Tiltakene kan eventuelt legges inn i prosjektet Gudbrandsdalsvegen.

6. Parkering for busser, bobiler og campingvogner

Busser, bobiler og campingvogner trenger særskilt tilrettelagt parkering i sentrum. Dette vil det nå bli utarbeidet reguleringsplan for, i arealet mellom Rema 1000 og skolebussholdeplassen.

23. august 2016

Rev. 31. august 2016

Per Morset

Vedlegg 7:

Plan for skilting og informasjon

Vil vi ha besøk, må vi vise at vi er til. I dagens informasjonsstrøm vil en drukne, hvis en ikke arbeider aktivt for å synes. Det må jobbes på mange plattformer samtidig, både internt, lokalt og utadrettet. Men om konkurransen om oppmerksomheten er stor i dag, så er også mulighetene til å nå ut mange. Da er det viktig at informasjonen henger sammen på alle nivåer og plattformer, alt fra skilting på stedet og opplæring av avsatte, til kontakt med media. Og så er det viktig at alle aktørene i området, både private og offentlige, følger opp.

Målgruppene våre kan kategoriseres på denne måten:

- Lokalbefolkningen
- Hyttefolket
- Andre besøkende til området (hoteller m.v)
- Gjennomreisende bilturister
- Bussgrupper
- Særskilte interessegrupper: Kirke, kulturhistorie, kunst, hager, musikk, pilegrimer

Mål 1: Publikum skal kjenne til Ringeby stavkirke og prestegard.

Aktører: Kommunen, regionen, fylkeskommunen, Stiftelsen, soknerådet, Gudbrandsdalsmusea AS, Lillehammer Turist, lokalt næringsliv.

Middel: Aviser og magasiner, etermedia, hjemmesider, sosiale media

Aktørene i hele kommunen bør føle et felles ansvar for å promotere hverandre på overordnet nivå.

Kommunens hjemmeside har en fane som byr på informasjon om kommunen for besøkende og andre interesserte, med linker til andre sider med utdypende informasjon. Den har imidlertid kun norsk tekst (og et altfor dårlig bilde av Kvitfjell).

Hvis en går inn på de linkede sidene, finner en at noen gir meget bra informasjon, som www.ringeby.com (Landsbyen Ringeby, under revisjon). Stavkirkesidene har en egen fane med relevante linker, kalt «Partnere», kanskje en litt for forretningsmessig betegnelse. Disse sidene er også under fornyelse. Prestegardens sider er kun på norsk. De har linker til sponsorer, og her inngår kommunen. Kvifjell sine sider mangler linking til andre attraksjoner i området. Gildesvollen er promotert gjennom Pilegrimsledens nettsider.

www.lillehammer.com (Visit Lillehammer) inneholder en oversikt over attraksjoner. Der er stavkirka med, men ikke prestegarden. (Stiftelsen er ikke medlem i VL.)

www.gudbrandsdalsmusea.no har en peker (bilde) til fane for Ringebu stavkirke. Den fører imidlertid til en side som har bilder fra Ringebu stavkirke og prestegarden, men bortsett fra åpningstidene handler informasjonen bare om Lom stavkyrkje.

Som et eksempel å få inspirasjon fra, kan en se på hjemmesida til Heddal stavkyrkje:

<http://www.heddalstavkyrkje.no/>

På Facebook har både kommunen, Ringebu prestegard, Landsbyen Ringebu, Kvittfjell og Venabygdsfjellet gode sider. Ringebu stavkirke har kun en automatisk generert («uoffisiell») side. Facebooksider må imidlertid oppdateres løpende for å være interessante, og her er det mye å hente for en del.

Å skaffe seg spalteplass og sendetid i kommersielle medier krever innsats. Dette bør være en oppgave for de offentlige nærings- / utviklingsmedarbeiderne, både i kommunen og regionen, men også i Visit Lillehammer og regionen. Kommunen gjør allerede mye for å plassere attraksjoner og næringsliv i diverse reiselivsaviser.

Forslag til tiltak:

Tiltak	Ansvarlig for iverksetting	Ansvarlig for oppfølging
Fanen «Om Ringebu» på kommunens hjemmeside bør få alternativ engelsk versjon. Det bør også vurderes å legge inn linker til www.venabygdsfjellet.no og www.mgnf.no , selv om dette er sider for medlemsorganisasjoner.	Ringebu kommune	Ringebu kommune
www.ringebuprestegard.no bør få en engelsk versjon. Det bør også legges inn link til www.ringebu.com .	Stiftelsen Ringebu prestegard	Stiftelsen Ringebu prestegard
Ringebu prestegard bør inn på attraksjonsoversikten på www.lillehammer.com .	Ringebu kommune	Ringebu kommune
www.gudbrandsdalsmusea.no bør ha informasjon om Ringebu stavkirke og prestegard, på linje med Lom stavkyrkje og stavkyrkjesenteret der.	Gudbrandsdalsmusea AS	Gudbrandsdalsmusea AS
Alpinco AS bør linke sine sider til f.eks. kommunen sine sider og www.ringebu.com .	Ringebu kommune	Alpinco AS
På Facebook og andre sosiale medier bør aktørene i området bli flinkere til å vise hverandre oppmerksomhet. Dette handler om rutiner. Prestegarden sin side bør holdes mer løpende oppdatert.	Prosjektleder	Ringebu kommune, Stiftelsen Ringebu prestegard, Gudbrandsdalsmusea AS, Tre og Tradisjon

Kommunen bør ta ansvaret for å initiere og pushe promotering av stavkirka, prestegarden og kommunens øvrige attraksjoner (også personer, bedrifter m.v) i kommersielle media, som aviser, tidsskrifter, ukeblader, radio, TV m.v.	Ringeby kommune	Ringeby kommune
---	-----------------	-----------------

Mål 2: De som har interesse av stedet skal kunne vite hva som foregår der.

Aktører: Kommunen, regionen, fylkeskommunen, Stiftelsen, soknerådet, Gudbrandsdalsmusea, Visit Lillehammer, lokalt næringsliv.

Middel: Media – redaksjonelt og annonser, hjemmesider, nyhetsbrev på e-post, sosiale media, arrangementskalendre.

Arrangementsprogrammet i prestegarden og stavkirka bør, så langt mulig, presenteres samlet. Det kan gjerne samordnes med informasjon om tilbudet i Vålebru sentrum. Det bør distribueres både rett fra aktørene via hjemmesider og sosiale media, og via Ringeby kommune, Landsbyen Ringeby, regionrådet, Gudbrandsdalsmusea og Kulturnett Oppland. Det samme gjelder de enkelte arrangementene når de skal kunngjøres. (Kulturnett Oppland er under utvikling. Foreløpig er det å oppfatte som en demo.) Regionrådets arrangementskalender lages bare i en trykt utgave. Den bør også distribueres digitalt, i interaktivt format, og harmoniseres med Kulturnett Oppland.

Markedsføring på e-post er egentlig ikke tillatt, men det gjelder ikke ved bruk av kunderegistre, der kunden har gitt sitt samtykke. Det bør bygges opp et felles kunderegister på e-post for stavkirka og prestegarden, for distribusjon av nyhetsbrev med informasjon om utstillinger, arrangementer m.v.

Forslag til tiltak:

Tiltak	Ansvarlig for iverksetting	Ansvarlig for oppfølging
Felles arrangementsprogram og sesonginformasjon. Programmet distribueres både som trykt brosjyre og digitalt via sosiale media og hjemmesider.	Prosjektleder	Stiftelsen Ringeby prestegard, Ringeby sokneråd, Tre og Tradisjon, Landsbyen Ringeby
Samarbeide med næringsdrivende i Ringeby og Fåvang om distribusjon av programmet.	Prosjektleder	Ringeby kommune
Etablere en felles kundedatabase for området, for distribusjon av nyhetsbrev på e-post.	Prosjektleder	Stiftelsen Ringeby prestegard, Ringeby sokneråd
Deltakelse i regional arrangementskalender, Visit	Ringeby kommune, prosjektleder	Ringeby kommune, regionrådet,

Lillehammers digitale kalender og Kulturnett Oppland.		de enkelte ansvarlige for arrangementer og attraksjoner
---	--	---

Mål 3: Publikum skal oppmuntres til å reise til Ringeby stavkirke og Ringeby prestegard, som selvstendig reisemål eller som stopp underveis.

Aktører: Kirken, Stiftelsen, Visit Lillehammer, Gudbrandsdalsmusea, lokalt næringsliv.

Middel: Media, hjemmesider, sosiale media, regional markedsføring, turoperatører, direkte henvendelser til målgruppene.

Virkemidlene her blir hovedsakelig de samme som under mål nr. 1.

Mål 4: Det skal være enkelt å finne fram til Ringeby stavkirke og prestegard

Aktører: Statens Vegvesen, Visit Lillehammer, kommunen, Midt-Gudbrandsdal Næringsforening.

Middel: Avkjøringer fra E 6, rasteplasser, bildeskilt, Gudbrandsdalsvegen, skilting på fylkesveger, skilting og informasjon i Vålebru sentrum, NAF veibok og digital ruteplanlegger.

Det bygges ny E6 gjennom Gudbrandsdalen og langs den skal det anlegges noen hovedrasteplasser. I vårt område skal det bygges 2: På Krekke i Fåvang og, kun for nordgående trafikk, på Mellomstokka i Nord-Fron. Krekke blir derfor et viktig punkt for informasjon om Ringeby stavkirke og Ringeby prestegard. Vi bør ta direkte kontakt med Statens Vegvesen og Midt-Gudbrandsdal Næringsforening om dette.

Andre viktige punkter blir ved avkjøringen til Fåvang og den framtidige i Åmillom.

Midt-Gudbrandsdal Næringsforenings prosjekt Gudbrandsdalsvegen går ut på å gjøre dagens E 6 attraktiv som alternativ for den trafikken som ikke har behov for å komme fortest mulig fram, dvs i hovedsak turister. I første omgang vil det bli skiltet attraksjoner på utvalgte steder på strekningen Frya – Kvam, der ny E 6 skal åpnes i desember i år. Den skilttypen som er valgt for Gudbrandsdalsvegen bør også brukes f.eks. i Fåvang.

På alle vegskilt bør Olavsrosa brukes. Den er tidligere tildelt Ringebusamlingene, og bør fornyes for Stiftelsen Ringeby Prestegard. <http://www.kulturarv.no/olavsrosa-pa-vegvesenets-serviceskilt>

Langs hovedveger i andre land, så som Sverige, Danmark og Tyskland, har det blitt vanlig at det før avkjøring til byer og viktige attraksjoner, settes opp skilt som viser en illustrasjon, gjerne en silhuett av byen eller attraksjonen, eller et karakteristisk kjennetegn. Norske skiltforskrifter gir ikke anledning til dette. Visit Lillehammer og Midt-Gudbrandsdal Næringsforening har i fellesskap tatt opp med Statens Vegvesen mulighetene for et prøveprosjekt langs E 6 i Gudbrandsdalen. Det ble i første omgang foreslått skilt ved Lillehammer, Hunderfossen Familiepark og Ringeby Stavkirke. Forslaget ble positivt mottatt både i Statens Vegvesen og Samferdselsdepartementet, men har foreløpig stoppet i Vegdirektoratet. Forslaget er tett opp igjen med Samferdselsministeren i 2016.

NAF's veibok er Norges mest brukte reisehåndbok, men brukes også av mange som et generelt oppslagsverk. Den har nå også fått en digital utgave. I tillegg har NAF utviklet en digital ruteplanlegger, der det ligger inne informasjon om steder langs vegen, bl.a. attraksjoner, museer m.v. <https://www.naf.no/tjenester/ruteplanlegger/#/>

I den utgaven av veiboka som foreligger nå, er Ringeby stavkirke med. Der ligger det også i teksten et par setninger om prestegarden, men den er ikke oppført som eget sted.

I veiboka er det vist til at Ringeby har «Weidemannmuseum». Det må endres i neste utgave. Før fikk kommunen teksten i veiboka til gjennomsyn. Jeg vet ikke om det foregår slik lenger. Ellers er både stavkirka, prestegarden og Gildesvollen godt omtalt.

Forslag til tiltak:

Tiltak	Ansvarlig for iverksetting	Ansvarlig for oppfølging
Etablere samarbeid med Statens Vegvesen om informasjon på den nye hovedrasteplassen på Krekke.	Prosjektleder	MGNF
Etablere et informasjonspunkt ved Kvittfjelltunet på Fåvang, for informasjon om attraksjoner i Ringeby og Fåvang, etter MGNF's mal.	Prosjektleder	Ringeby kommune, MGNF
Ta opp igjen saken om et prøveprosjekt med bildeskilt langs E6, i samarbeid med Statens Vegvesen, Visit Lillehammer og MGNF.	Prosjektleder	Visit Lillehammer
Sørge for at Ringeby prestegard kommer inn som eget sted i NAF's ruteplanlegger, og at veiboka blir oppdatert.	Prosjektleder	Ringeby kommune, MGNF
Gjenoppfriske Olavsrosa (Norsk Kulturarv)	Prosjektleder	Stiftelsen Ringeby Prestegard

Mål 5: Når besøkende kommer til Ringeby stavkirke og prestegard, skal de enkelt kunne orientere seg på stedet

Aktører: Kommunen, Stiftelsen, kirken

Middel: Hovedskilt på p-plasser, kartskisse, merking av gangruter mellom attraksjonene

En egen skiltgruppe i Stiftelsen arbeider med intern skilting på prestegarden.

Som hovedskilt på parkeringsplassen ved stavkirken foreslås å bruke malen fra Gudbrandsdalsvegen. Det bør settes opp 2 skilt av denne typen: Ett som kun fokuserer på stavkirken og ett som informerer om prestegarden og andre attraksjoner. Det bør også settes opp et skilt etter samme mal ved prestegarden, med informasjon om stavkirka, prestegarden og Vålebru sentrum. Ideutkast til disse skiltene følger som vedlegg.

Tiltak	Ansvarlig for iverksetting	Ansvarlig for oppfølging
Sette opp 2 skilt, basert på MGNF's mal, på parkeringsplassen ved stavkirken	Prosjektleder	Ringebu kommune
Sette opp ett skilt ved prestegarden	Prosjektleder	Ringebu kommune
Skilte tydelig gangvegen gjennom kirkegarden til prestegarden, med avstikker til de gamle gravminnene	Soknerådet	Soknerådet

Mål 6: Besøkende skal få basisinformasjon om kirka, prestegarden, hagen og de andre elementene

Aktører: Kommunen, Stiftelsen og kirken, i samarbeid med de andre aktørene i området
Middel: Skilting og guiding, kortfattet og lettfattelig informasjon på 3 språk, med bruk av bilder og tegninger.

En egen skiltgruppe i Stiftelsen arbeider med denne kategorien skilt.
Alternative maler kan være OFK's kulturminneskilt, pilegrimsledens mal eller å lage egen type.

Mht stavkirka: Se mål 5.

Det er også behov for et skilt ved Gildesvollen, som informerer om stedet, dets historie og kulturminner og gravfunn.

Mål 7: De som er interessert i å vite mer, skal enkelt kunne skaffe seg ytterligere informasjon

Aktører: Kommunen, Stiftelsen og kirken, i samarbeid med andre aktører i og utenfor området
Middel: QR-koder med kopling til digital informasjon, salg av litteratur

Mange av de som kommer til området, kommer fordi de er spesielt interessert i et tema som formidles i området, f.eks. stavkirker, kulturhistorie, kunst eller roser og hage. De vil ofte fordype seg mer i temaet eller kunstnerne enn den informasjonen de får på stedet. Da vil det være et fint virkemiddel å kople seg opp til digital informasjon. Det kan gjøres ved å trykke QR-koder på skilt. En blir da koplet direkte opp til et nettsted med informasjon om temaet. Linken kan lagres på telefonen, slik at en kan sette seg ned med informasjonen i ro og mak når en kommer hjem. Det er viktig at den URL som koples opp er permanent, og ikke viser til f.eks. en artikkel som kan flyttes eller slettes. Det er i utgangspunktet gratis å laste ned en QR-kode, f.eks. på <http://no.qr-code-generator.com/>.

En del vil også ha interesse av å kjøpe med seg litteratur med tilknytning til f.eks. stedet, kirka eller kunstnerne, både for fordypning eller som souvenir. Prestegarden bør ha slik litteratur for salg. For ikke å belaste likviditeten unødvendig bør en prøve å inngå kommisjonsavtaler.

Forslag til tiltak:

Tiltak	Ansvarlig for iverksetting	Ansvarlig for oppfølging
--------	----------------------------	--------------------------

Etablere trådløst nett	Ringebu kommune	Ringebu kommune
Legge inn QR-koder eller tilsvarende, på alle skilt der det er aktuell internettbasert informasjon å vise.	Prosjektleder	Prosjektleder (inntil videre)
Velge ut et relevant utvalg av litteratur for salg	Stiftelsen Ringebu prestegard	Stiftelsen Ringebu prestegard

Mål 8: Besøkende skal få informasjon om andre tilbud og attraksjoner i området, herunder bespisning, overnatting, handel og service.

Aktører: Kommunen, Ringebu Markedsforening, aktørene i området

Middel: Skilting, brosjyrer, muntlig

Stavkirka og prestegarden skal være en innfallsport til resten av bygda, for å utvide det aktuelle besøket eller å påvirke til nye besøk. Prestegarden bør ta rollen som informasjonsformidler til besøkende. Det bør sørges for at betjeningen har best mulig lokalkunnskap.

Dette gjelder også motsatt veg: Næringsdrivende i Vålebrua bør være oppdatert på hva som skjer i prestegarden og promotere området. Det bør også settes opp et skilt i det mest beferdete området i Vålebru sentrum, på malen fra Gudbrandsdalsvegen, med informasjon om landsbyen, stavkirken, prestegarden og andre attraksjoner. Ideutkast følger som vedlegg.

Forslag til tiltak:

Tiltak	Ansvarlig for iverksetting	Ansvarlig for oppfølging
Sørge for at informasjon om attraksjonene og aktivitetene blir distribuert til forretninger, reiselivsbedrifter og andre steder der aktuelle kunder treffes.	Prosjektleder	Ringebu kommune
Sette opp skilt basert på MGNF's mal i Vålebru sentrum, med informasjon om attraksjoner i kommunen.	Prosjektleder	Ringebu kommune
Promotere www.ringebu.com (ny versjon under arbeid)	Ringebu kommune	Ringebu Markedsforening

09. april 2016

Rev. 31. august 2016

Per Morset

Gudbrandsdalsvegen

1 | Ringebu prestegard

Tekst

2 | Landsbyen Ringebu

Tekst

3 | Gildesvollen

Tekst

4 | Pilegrimsleden

Tekst

5 | Torbjørn Kvasbø

Tekst

PRAKTISK INFO | Her kan du finne praktisk informasjon om ferdselsforholdene på Gudbrandsdalsvegen, og finne ut mer om de ulike stasjonene og de ulike stasjonene.

Gudbrandsdalsvegen

Ringebu stavkirke

Tekst

Altertavlen
Tekst

Prekestolen
Tekst

St. Laurentius
Tekst

Chr. IV's monogram
Tekst

PRÆTISK INFO | For åpningskvelden i Gudbrandsdalsvegen vil vi ha en spesiell programplan med mange aktiviteter og foredrag som du kan ta del i. Ta med deg programplanen.

Gudbrandsdalsvegen

1 | Landsbyen Ringebu

Tekst

2 | Ringebu stavkirke

Tekst

3 | Ringebu prestegard

Tekst

4 | Kvitfjell

Tekst

5 | Venabygdsfjellet

Tekst

PRÆTISK INFO | her kan du kopiere praktisk informasjon om severdigheter og fasiliteter i området. Høstet 18. januar 2019.

Vedlegg 8:

Oversikt over personer og instanser som har vært involvert i arbeidet:

Interessent	Rolle	Kontaktperson
Ringeby kommune	Oppdragsgiver	Anne Bolme Vestad
Ringeby kommune	Styringsgruppe	Per Lervåg, Anne B. Vestad, Frode Martinsen, Einar Høystad, Per Gunnar Hagelien, Lars Smestadmoen
Ringeby kommune	Arbeidsgruppe for driftsbygningen	Per Lervåg, Jostein Gårderløkken, Roger Skansgård, Anne B. Vestad, Einar Høystad
Oppland fylkeskommune	Tilskuddsyter	Kyrre Dahl
Riksantikvaren	Fredningsmyndighet	Ingeborg Magerøy
Fylkeskonservatoren	Lokal fredningsmyndighet	Gry Wiese Horndalssveen
Fylkeskonservatoren	Skilting av kulturminner	Mildrid Een Eide
Innovasjon Norge	Mulig finansiering	Christian Hedløv Engh
Stiftelsen Ringeby prestegard	Eier og driver av prestegarden	Einar Høystad
Stiftelsen v/ hagegruppa	Utearealer / hagen	Halldis Myhre Tvette
Norsk Roseforening	Rosehagen	Kari Bentzen
Stiftelsen v/økonomigruppa	Eiendommen, økonomi	Anders A. Fretheim, Gro Treider
Ringeby prestegards venner	Venneforening	Anne Aaby
Ringeby sokneråd / fellesråd	Forvalter av stavkirka	Lars Smestadmoen
Kirkekonserterne	Arrangør	Astrid Fretheim
Gudbrandsdalsmusea AS	Avdelingsleder, pilegrimsleden	Per Gunnar Hagelien
Gudbrandsdalsmusea AS	Bygningsvernrådsgiver	Håvard Syse
Gudbrandsdalsmusea AS	Direktør	Torveig Dahl
Torbjørn Kvasbø	Utstiller, rådgiver AiR	Torbjørn Kvasbø
Harpefoss Hotell	Rådgiver AiR	Eivind Slettemeås
Gildesvollen	Håndverkssenter, pilegrimsovernatting	Janke Meijer

Kirkenær	Næringsaktør	Steffen Høgenhaug, Trude Brigida Hafnarmark
Halstad	Pilegrimsovernatting	Einar Høystad
Ringebu historielag	Utstillere	Einar Høystad
Lokalt reiseliv	Bruker av området	Lars V. Tvete m. fl.
Ringebu Markedsforening	Samarbeidspartner	Anne Bolme Vestad
Visit Lillehammer	Som attraksjon	Ove Gjesdal
Turoperatører	Brukere	Unni Lien Tagestad
Robinson Scandinavia AS	Turoperatør	Nina Helene Kvaalen
Gruppe stavkirkeutstilling	Utviklere	Erik Åge Flyen

Vedlegg 9:

Referanseliste

Litteratur:

1. C. H. Pram: Indberetning til Det Kongelige General Land Oeconomie- og Commerce Collegium, 1805. Transkripsjon ved Opplandsarkivet, Maihaugen.
2. L. Dietrichson: De norske stavkirker: studier over deres system, oprindelse og historiske udvikling : et bidrag til Norges middelalderske bygningskunsts historie. Cammermeyer 1892.
3. Harry Fett: Blomstermesteren fra Ringebu. I Meddelanden från Nordiska Museet 1902.
4. Anders Bugge: Vore gamle gravminder. Grøndahl 1926
5. Ivar Kleiven: Ringbu: gamal bondekultur i Gudbrandsdalen. Aschehoug 1928.
6. Brøgger, A.W.: Gudbrandsdalen: gård og kirke. Aschehoug 1932.
7. Helga Mari Huslykkjen: Eit historisk stelle i Ringebu. Årbok for Gudbrandsdalen 1936.
8. Einar Hovdhaugen: Gamle diplom frå Ringebu. Årbok for Gudbrandsdalen 1940.
9. Roar Hauglid: Akantus: Mestrene i norsk treskurd. Mittet / Riksantikvaren 1950
10. Einar Hovdhaugen: Kirken den er et gammelt hus. Årbok for Gudbrandsdalen 1952.
11. Anders Bugge: Norske stavkirker. Dreyer 1953
12. Einar Hovdhaugen: Gildesvollen. Årbok for Gudbrandsdalen 1955.
13. Kr. P. Aasmundstad: Innskrift på altertavla i Ringebu. Årbok for Gudbrandsdalen 1955.
14. Fartein Valen-Sendstad: Gudbrandsdalen i middelalderen: garden og samfunnet. Hamar 1956
15. Sigurd Grieg: Gudbrandsdalen i mellomalderen: mennesket og kulturen. 1: Kristningsverket. Hamar 1957.
16. Sigurd Grieg: Ringebu stavkirke. Veileder for besøkende. Ringebu menighetsråd 1958.
17. Arne Berglia: Prestegårdshager i Gudbrandsdalen. Upublisert hovedoppgave NLH 1959.
18. Einar Hovdhaugen: Prestgardsloftet gjømte på mangt. Årbok for Gudbrandsdalen 1961.
19. Roar Hauglid: Norske stavkirker. Dreyer 1969
20. Sigrid Christie: Norges kirker. B. 2: Den lutherske ikonografi i Norge inntil 1800. Land og kirke 1973
21. Roar Hauglid: Norske stavkirker 1: Dekor og utstyr. Dreyer 1973
22. Einar Hovdhaugen: Bygda vår. Ringebu Historielag 1976.
23. Sikring av stavkirkene. Utvalg for utredning av spørsmålet om brannsikring og annen sikring av stavkirkene. Norsk kulturråd 1979
24. Gerhard Schøning: Reise som giennem en Deel af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestets Kongens Bekostning er giort og beskrevet. Bind 3: Gudbrandsdalen og Hedemarken. Tapir 1980
25. Ina Backer: Prestegårdshager. I årbok for Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring 1980.
26. Hans Lent og Roar Hauglid: Om de norske stavkirkers opprinnelse – en bygningsteknisk undersøkelse. I årbok for Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring 1980.
27. Gunnar Bugge: Stavkirker i Norge. Dreyers forlag 1981.
28. Arne B. Johansen: Minner fra gamle dager på Søre Vekkom Skole. Hemgrenda 1982.
29. Jørgen Jensenius m.fl.: Undersøkelser i Ringebu stavkirke 1980 – 1981. Hemgrenda 1983.

30. Dagfinn Skre: Gård og kirke, bygd og sogn. Magistergradsavhandling, Riksantikvarens Rapporter, vol. 16. 1984
31. Roar Hauglid: Stavkirken i Ringeby den fjerde i rekken? Artikkel i Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer 28.01.1984.
32. A.-M. Mørch von der Fehr: Myntkonsentrasjoner I Ringeby stavkirke, Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1986-1988.
33. Nils Marstein og Stein Mille: Ringeby stavkirke – et felles ansvar. Artikkel i Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer 11.02.1987.
34. Tord Buggeland: Treskjerar frå Fron, - men blomstermester frå Ringeby. Hemgrenda 1988.
35. Gamle hus i Ringeby. Rapport om registrering av hus bygde før 1900. Oppland fylkeskommune 1989.
36. Olav Øverli: Åbot i prestgarda 17. juli 1696. Hemgrenda 1991.
37. Arnfinn Engen: Freda hus og gardstun i Gudbrandsdalen. Thorsrud 1992
38. Gunnar Rønningen: Byggverk i tre 1100-1700. Program for forskning om kulturminnevern, Norges forskningsråd, 1993
39. Gro Liebe (red.): En vandring langs den gamle Kongsvegen i Ringeby. Ringeby kommune 1993.
40. Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge. Universitetsforlaget 1995.
41. F. E. Eckblad: Søren Christian Sommerfeldt, et 200-årsminne. Blyttia nr. 53, 1995.
42. Gro Stangeland: Langs sti og veg i Gudbrandsdalen. Boksenteret 1996.
43. Gro Stangeland: Mellomalderkyrkjene i Gudbrandsdalen. Årbok for Gudbrandsdalen 1997.
44. Halstein Hage: Pilegrimsleia. Ringeby kommune 1997.
45. Halstein Hage: Pilegrimsleia gjennom Ringeby. Hemgrenda 1997.
46. Ringeby stavkyrkje. Sognekirken i form og funksjon gjennom 900 år. Stiftelsen Ringeby Samlingene 1998.
47. Arnfinn Engen: Treskurd og treskjerarar i Gudbrandsdalen. Thorsrud 1998
48. Karl Gervin: Det store bruddet: reformasjonen i Norge. Andresen & Butenschøn 1999
49. Magne Bruun: Prestegårdshager i gammel tid. I Årbok for Maihaugen 1999.
50. Per Aasmundstad: «...iæk var a Gildisvøllenum....» Hemgrenda 2000.
51. Bernhard Seland: Den heilage Laurentius. Hemgrenda 2000.
52. Jørgen Jensenius: Trekirkene før stavkirkene. En undersøkelse av planlegging og design av kirker før ca. år 1100. Con-Text, avhandling nr. 6. Arkitektthøgskolen i Oslo 2001.
53. Erla Hohler: Stavkirkeskurden I Gudbrandsdalen. Årbok for Gudbrandsdalen 2002.
54. Stein Mille: Ringeby stavkirkes «2de gamle Crucifixer». Hemgrenda 2004.
55. Arne B. Johansen: Kirkeregnskapet og Hr. Østen. Hemgrenda 2005.
56. Ringeby prestegård. Hagens historie 1743 – 2005. Arkadia Landskap 2005.
57. Ringeby prestegård. Forslag til restaurering og fornying av prestegårdshagen. Arkadia Landskap 2006.
58. John Rustad: Altertavlene til Johannes Skraastad. Årbok for Gudbrandsdalen 2007.
59. Marianne Vedeler: Gravskikk og gravdrakt i Ringeby. Hemgrenda 2008.
60. Kåre Hosar: Gamle gravminner i Ringeby. Hemgrenda 2008.
61. Christian J. Simensen: Hvor gammel er Ringeby stavkirke? Hemgrenda 2010.
62. Stiftelsen Ringeby prestegard: Ideskisse 2012 – 2016.
63. Jorun Veiteberg og Kerstin Wickman: Torbjørn Kvasbø Ceramics. Between the possible and the impossible. Arnholdsche Art Publishers 2013.
64. Kåre Hosar: Gravminner av kleberstein i Gudbrandsdalen. Årbok for Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring 2014.
65. Bjørn Ivar A. Voll og Ellen Rykkja Gilbert: Pilegrimsleden fra Oslo til Trondheim – en praktisk guide til vandringen. 2015.

66. Kristin Veskje: Rosende ord og pris til hagegruppa. Artikkel i GD 19.06.2015.
67. Kristin Veskje: Nasjonal barnehagepris til Ringeby-barnehagene. Artikkel i GD 07.12.2015.
68. Kari Bentzen: Rosevandring i prestegardshagen. Hemgrenda 2015.
69. Hans Jacob Dahl: Kun et simpelt bondearbeide. Oplandske Bokforlag 2015.
70. Halldis Myhre Tvette: Finske roser i Prestegardshagen i Ringeby. Rosebladet nr. 2/2016.
71. Per Ivar Henriksbø: Hage-kulturpris til prestegarden. Artikkel i GD 15.08.2016.

Nettsteder:

Stiftelsen Ringeby prestegard:

<http://www.ringebuprestegard.no/>

Ringeby stavkyrkje:

<http://www.stavechurch.no/>

[http://www.stavkirke.info/stolpekirker/ringeby-i-ii/ \(Jørgen Jensenius\)](http://www.stavkirke.info/stolpekirker/ringeby-i-ii/(Jørgen%20Jensenius))

[http://www.niku.no/no/konservering/kirkekunst/Behandling+av+prekestol+i+Ringeby+stavkirke.9UF
RzO0Z.ips](http://www.niku.no/no/konservering/kirkekunst/Behandling+av+prekestol+i+Ringeby+stavkirke.9UF%20RzO0Z.ips) (prekestolen)

[https://nbl.snl.no/Johannes Skraastad](https://nbl.snl.no/Johannes_Skraastad) (altertavla)

<http://www.mariakirken.net/25159661> (St. Laurentius)

Gudbrandsdalsmusea:

<http://www.gudbrandsdalsmusea.no/>

Pilegrimsleden:

<http://pilegrimsleden.no/no/map/gudbrandsdalsleden>

Gildesvollen:

<http://pilegrimsleden.no/no/map/poi/gildesvollen-pilegrimsherberge>

Torbjørn Kvasbø:

<http://kvasbo.com/>

Stavkirkeprogrammet:

[http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/245674/Stavkirkeprogrammet_NIKUOppdragsrapport%20
122_2014.pdf](http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/245674/Stavkirkeprogrammet_NIKUOppdragsrapport%20122_2014.pdf)

15. august 2016

Per Morset

Vedlegg 10:

Tilskudds – og finansieringskilder

Norsk kulturråd: Kunstarenaer og kulturbygg: Rom for kunst

<http://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/rom-for-kunst-kunstarenaer-og-kulturbygg>

Norsk Kulturråd: Kulturvern: Prosjektstøtte

<http://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/prosjektstotte-kulturvern>

Norsk Kulturråd: Visuell kunst: Prosjektstøtte

<http://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/prosjektstotte-visuell-kunst>

Norsk Kulturråd: Gjesteoppholdsstøtte for arenaer

<http://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/gjesteoppholdsstotte-for-arenaer>

Norsk Kulturråd: Utstyrsstøtte til fellesverksteder

<http://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/utstyrsstotte-til-fellesverksteder>

Norsk Kulturråd: Integrering av flyktninger

<http://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/integrering-av-flyktinger>

Desentralisert ordning for tilskudd til kulturbygg

<https://www.regjeringen.no/no/tema/kultur-idrett-og-frivillighet/innsiktsartikler/kulturbygg/desentralisert-ordning-for-tilskudd-til-/id86016/>

<http://www.oppland.no/om-fylkeskommunen/sok-stotte/kulturformal/tilskudd-til-kulturbygg.69369.aspx>

Den kulturelle skolesekken

<https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/tilskudd/om-kulturdepartementets-tilskuddsordninger/Den-kulturelle-skolesekken/id2000200/>

Gaveforsterkningsordningen for kunst- og kulturformål

<https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/tilskudd/om-kulturdepartementets-tilskuddsordninger/Den-kulturelle-skolesekken/id2000200/>

Sparebankstiftelsen

<https://sparebankstiftelsen.no/>

Gjensidigestiftelsen

<http://www.gjensidigestiftelsen.no/>

Oppland fylkeskommune: Tilskudd til fredede bygg og anlegg

<http://www.oppland.no/om-fylkeskommunen/sok-stotte/tilskudd-til-fredete-bygninger-og-anlegg.11863.aspx>

Oppland fylkeskommune: Tilskudd til stedsutviklingsprosjekter

<http://www.oppland.no/om-fylkeskommunen/sok-stotte/naringsutvikling/stedsutviklingsprosjekter.3268.aspx>

Oppland fylkeskommune: Regionale utviklingsmidler

<http://www.oppland.no/om-fylkeskommunen/sok-stotte/naringsutvikling/stotte-til-utvikling.10338.aspx>

Oppland fylkeskommune: Rammetilskudd til kunst- og kulturinstitusjoner

<http://www.oppland.no/om-fylkeskommunen/sok-stotte/kulturformal/rammetilskudd-til-kunst-og-kulturinstitusjoner.13502.aspx>

Oppland fylkeskommune: Støtte til kunstnerresidenser i Oppland

<http://www.oppland.no/om-fylkeskommunen/sok-stotte/kulturformal/rammetilskudd-til-kunst-og-kulturinstitusjoner.13502.aspx>

Miljødirektoratet: Tilskudd til friluftsjakt

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Friluftsliv/Aktiviteter/Tilskott-til-aktivitet/>

Norsk kulturminnefond: Tilskudd til kulturminnetiltak (kan være aktuelt for hagen)

<http://kulturminnefondet.no/tilskudd-til-kulturminnetiltak/>

Olaf Billes legat: Blomsterhager

<http://www.legatsiden.no/innhold/visettlegat.php?id=2677>

Innovasjon Norge:

<http://www.innovasjonnorge.no/no/finansiering/>